

**T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans Tezi

**ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
ÖĞRENCİLERİNİN ASKERİ DARBELERLE İLGİLİ BİLGİ,
ALGI VE TUTUMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Süleyman Hilmi YALÇIN

Zonguldak 2025

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
ÖĞRENCİLERİNİN ASKERİ DARBELERLE İLGİLİ BİLGİ,
ALGI VE TUTUMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Hazırlayan

Süleyman Hilmi YALÇIN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU

Zonguldak 2025

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda ve basımda enstitü tez yazım ve basım yönergesine uygun davranıldığını taahhüt ederim.

Süleyman Hilmi YALÇIN

21.10.2025

T.C.
ZONGULDAK BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında 215282116014 numaralı Süleyman Hilmi YALÇIN'IN hazırladığı “**Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Öğrencilerinin Askeri Darbelerle İlgili Bilgi, Algı ve Tutumları Üzerine Bir İnceleme**” başlıklı YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 27/08/2025 Çarşamba günü saat 16:00’da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezinin onayına OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Mesut KAYAER
Başkan

Doç. Dr. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU
(Tez Danışmanı)

Dr. Öğr. Üyesi Fatih CÜRE
Üye

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 20...

Prof. Dr. Yücel NAMAL
Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurum : BEÜN Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Tez Başlığı : Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Öğrencilerinin Askeri Darbelerle İlgili Bilgi, Algı ve Tutumları Üzerine Bir İnceleme
Tez Yazarı : Süleyman Hilmi YALÇIN
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU
Türü, Yılı : Yüksek Lisans, 2025
Sayfa Adedi : 96

Askeri darbeler, ordunun elinde bulunan güçten istifa ederek var olan yönetimleri baskı ve zor yoluyla iktidardan düşürmesidir. Bu durum, genellikle ordunun anayasal düzen içerisinde kendisine tanımlanan görev alanının dışına çıkması ya da mevcut anayasal ve yasal hükümleri kendi müdahalesini meşrulaştıracak şekilde yorumlamasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede askeri darbelerin yapılış nedenlerinin dönemin şartlarına göre benzerlikler ve farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Örneğin, literatürde birçok kaynakta, Türkiye siyasi tarihinin bir askeri darbeler tarihi olarak adlandırılmakta olduğu görülmektedir. Bunun nedeni dönem içerisinde değişen siyasi, toplumsal ve ekonomik koşulların darbe için meşru bir neden sayılmasıdır. Dolayısıyla, neredeyse her 10 yılda bir gerçekleştirilen darbeler, Türkiye'yi siyasi, sosyal, ekonomik bakımdan etkilemiştir. Gerçekleştirilen darbeler sonucu demokratik süreç askıya alınmış, temel hak ve özgürlükler kısıtlanmış, anti demokratik uygulamalar gerçekleştirilmiş, devlet ve toplum düzeninde önemli değişiklikler yaşanmıştır. 1960 yılından başlayarak, askeri darbeler günümüz toplumunun oluşmasında oldukça etkili olmuştur. Oluşan yeni toplum içerisinde en büyük zararlardan birisini siyasi partiler yaşamışlardır.

Bu çerçevede, konunun seçilme nedeni Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi öğrencilerinin askeri darbelere yönelik bilgi, algı ve tutumlarının incelenmesine duyulan ihtiyaçtır. Çalışmada, öğrencilerin bu konudaki bilgi, algı ve tutumları ölçülerek söz konusu unsurların demografik değişkenlerle ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin büyük bir kısmının demokratik düzen içerisinde askeri darbeleri kabul edilemez bulduğu

görülmüştür. Bulgulardan yola çıkılarak öğrencilerin darbelere demokratik süreci kesintiye uğratan ve toplumsal kutuplaşmayı arttıran bir olgu olarak baktıkları görülmüştür. Öğrenciler, Türkiye'nin siyasi tarihiyle paralel olacak şekilde, darbe nedenlerine ilişkin olarak siyasi kutuplaşma, ekonomik kriz ve meşruiyet kaybı gibi unsurlara vurgu yapmışlardır. Son olarak ise siyasetle ilgilenen öğrencilerin darbeye ilgili bilgi düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Genel olarak bakıldığında, öğrencilerin darbelerle ilgili olumsuz bir tutum sergilediği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Siyaset, Askeri Darbe, Siyasi Partiler, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Öğrencileri.

ABSTRACT

Institution : BEUN, Institute of Social Sciences, Department of Political Science and Public Administration.

Thesis Title : A Study on the Knowledge, Perception and Attitudes of Zonguldak Bulent Ecevit University Students Regarding Military Coups.

Thesis Author : Süleyman Hilmi YALÇIN

Thesis Adviser : Assoc. Prof. Dr. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU

Type, Year : MSc Thesis, 2025

Number of Pages : 96

Military coups are the overthrow of existing governments by force and pressure through the resignation of the power held by the army. This situation generally arises when the army goes beyond the field of duty defined for itself within the constitutional order, or when it interprets the existing constitutional and legal provisions in a way that legitimizes its intervention. In this framework, it is seen that the reasons for carrying out military coups show similarities and differences according to the conditions of the period. For example, in many sources in the literature, it is seen that the political history of Turkey is described as a history of military coups. The reason for this is that the changing political, social, and economic conditions during the period were considered a legitimate reason for a coup. Therefore, coups carried out almost every ten years have affected Turkey politically, socially, and economically. As a result of the coups carried out, the democratic process was suspended, fundamental rights and freedoms were restricted, anti-democratic practices were implemented, and significant changes were experienced in the state and social order. Starting from 1960, military coups have been quite influential in the formation of today's society. Among the most damaged within the newly formed society were political parties.

In this context, the reason for choosing the subject is the need to examine the knowledge, perceptions, and attitudes of Zonguldak Bülent Ecevit University students regarding military coups. In the study, by measuring the knowledge, perceptions, and attitudes of the students on this subject, it was tried to reveal the relationship of these elements with demographic variables. According to the

research findings, it was seen that the majority of students found military coups unacceptable within the democratic order. Based on the findings, it was seen that students viewed coups as a phenomenon that interrupted the democratic process and increased social polarization. In parallel with the political history of Turkey, students emphasized elements such as political polarization, economic crisis, and loss of legitimacy regarding the reasons for coups. Finally, it was observed that students interested in politics had a high level of knowledge about the coup. In general, it was understood that students displayed a negative attitude regarding coups.

Keywords: Democracy, Politics, Military Coup, Political Parties, Zonguldak Bulent Ecevit University Students.

ÖN SÖZ

Türkiye ve dünya tarihinde önemli bir yer tutan askeri darbeler, yalnızca siyasi yapıları değil, toplumların sosyal ve kültürel dokusunu da derinden etkilemiştir. Özellikle 1950’lerden itibaren artış gösteren askeri darbeler, demokratik süreçlerin sekteye uğramasına, toplumsal yapının bozulmasına ve kurumların işlevsizleşmesine yol açmıştır. Demokrasi, özgür bir ortamda gelişir ve anlam kazanır; bu nedenle, silahlı müdahalelerin gölgesinde temel hak ve özgürlüklerin çiğnendiği bir ortamda gerçek bir demokratik düzenin varlığından söz edilemez.

Bu çalışma, askeri darbelerin üniversite öğrencilerinin bilgi, algı ve tutumları üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla hazırlanmıştır. Bu doğrultuda, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi öğrencilerinin askeri darbelere ilişkin bilgi düzeylerini, algılarını ve tutumlarını belirlemek; bu değişkenlerin demografik faktörlere göre nasıl farklılık gösterdiğini ortaya koymak hedeflenmiştir. Ayrıca, darbelerin sosyolojik yaşam üzerindeki etkileri ve genç bireylerin demokrasiye bakış açıları da analiz edilmiştir. Araştırma hem Türkiye’de yaşanan darbeler hem de dünya örnekleri üzerinden değerlendirilerek, darbelerin ortak nedenleri ve sonuçları üzerinde durmaktadır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen, bilgi ve tecrübeleriyle sürece yön veren değerli danışmanım Doç. Dr. Hüseyin Çavuşoğlu’na teşekkür ederim. Çalışma süresince en büyük akademik ve manevi desteği sağlayarak her aşamada yolumu aydınlatan ve çalışmalarımı sürdürmem için beni cesaretlendiren Arş. Gör. Saliha Mazlum’a en içten teşekkürlerimi sunarım. Anket çalışmasına katılarak verilerin toplanmasına katkı sağlayan tüm öğrencilere, her aşamada sabrı ve desteğiyle yanımda olan sevgili eşim Büşra Yalçın’a, kıymetli babam Adem Yalçın’a ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen aileme sonsuz şükranlarımı sunarım.

Bu çalışmayı, isimleri unutulmuş olsa da varlıkları vatan toprağına sinmiş adsız kahramanlara ve henüz adını koymadığım, geleceğe dair tüm umutlarımı taşıyan evladıma ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖN SÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1
1. ASKERİ DARBELER.....	4
1.1. Darbe	4
1.1.1. Darbe Çeşitleri.....	6
1.2. Askeri Darbelerin Tarihsel Geçmişi ve Askeri Darbelerin Oluşum Nedenleri	8
1.3. Türkiye’de Askeri Darbelerin Oluşum Süreci	9
1.4. Türkiye’de Tarihsel Süreçte Ordu- Siyaset İlişkisi	12
2. TÜRK SİYASETİNDE ASKERİ VESAYETİN ROLÜ.....	15
2.1. 27 Mayıs 1960 Darbesi	19
2.1.1. Darbeye Götüren Süreç ve Darbenin Nedenleri.....	21
2.1.2. Darbe Sonrası Genel Durum	23
2.2. 12 Mart 1971 Muhtırasına Giden Süreç ve Darbenin Nedenleri	27
2.2.1. 1971 Muhtıranın Verilmesi ve Müdahalenin Niteliği	29
2.2.2. Anayasa Değişiklikleri ve Kurumsal Yeniden Yapılanma.....	30
2.2.3. 1971 Muhtırası Sonrası Genel Durum.....	32
2.3. 1980 Darbesine Giden Süreç	34
2.3.1. 12 Eylül 1980 Darbesinin Gerçekleşmesi	35
2.3.2. 1982 Anayasası ve Kurumsal Yeniden Yapılanma	36
2.3.3. 1980 Darbesi Sonrası Genel Durum.....	39
2.4. 28 Şubat 1997 Darbesi	40
2.4.1. Darbeye Götüren Süreç ve Darbenin Nedenleri.....	41
2.4.2. Darbe Sonrası Genel Durum	42
2.5. 27 Nisan 2007 e-Muhtırası: Askerî Vesayetın Dijital Dönüşümü Darbeye Götüren Süreç ve Darbenin Nedenleri	42

2.5.1. 2007 E- Muhtıranın Gerçekleşmesi ve Muhtıra Sonrası Genel Durum.....	43
2.6. 2016 Darbe Girişimine Giden Süreç	45
2.6.1. 15 Temmuz Gecesi ve Girişimin Bastırılması	46
2.6.2. Olağanüstü Hal ve Hukuksal Reformlar	48
2.6.3. Askerî Yargının Kaldırılması ve Yeni Dönem.....	49
3. ANKET ANALİZİ	51
3.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	51
3.2. Veri Toplama Aracı.....	51
3.3. Araştırmanın Yöntemi	52
3.4. Araştırmanın Bulguları.....	52
SONUÇ	71
KAYNAKÇA.....	75
EKLER	80
Ek 1: Yapılan Anket Çalışması.....	80
ÖZ GEÇMİŞ	95

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 3.1: Demografik Değişkenlerin Frekans Değerleri.....	53
Tablo 3.2: Askeri Darbelerin Etki ve Sonuçlarına İlişkin Frekans Değerleri	55
Tablo 3.3: Askeri Darbelerin Nedenlerine İlişkin Frekans Değerleri	57
Tablo 3.4: Askeri Darbelere Genel Tutuma İlişkin Frekans Değerleri	59
Tablo 3.5: Güvenilirlik Analizi	60
Tablo 3.6: Tanımlayıcı İstatistikler	60
Tablo 3.7: Cinsiyete göre Askeri Darbe Algı, Bilgi ve Tutum Ölçeğinin Test Sonuçları	62
Tablo 3.8: Fakültelere Göre Askeri Darbe Algı, Bilgi ve Tutum Ölçeğinin Test Sonuçları	63
Tablo 3.9: Yaşa Göre Askeri Darbe Algı, Bilgi ve Tutum Ölçeğinin Test Sonuçları ..	64
Tablo 3.10: Gelir Düzeyine Göre Askeri Darbe Algı, Bilgi ve Tutum Ölçeğinin Test Sonuçları.....	66
Tablo 3.11: Siyasete İlgili Düzeyine Göre Askeri Darbe Algı, Bilgi ve Tutum Ölçeğinin Test Sonuçları	67
Tablo 3.12: Siyasi Tanıma Göre Askeri Darbe Algı, Bilgi ve Tutum Ölçeğinin Test Sonuçları	69

KISALTMALAR LİSTESİ

AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BÇG	: Batı çalışma Grubu
BEUN	: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
DP	: Demokrat Parti
FETÖ	: Fethullahçı Terör Örgütü
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
OHAL	: Olağanüstü Hal
TDK	: Türk Dil Kurumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
T.Y.	: Tarih Yok
YAŞ	: Yüksek Askerî Şûra
YÖK	: Yükseköğretim kurulu

GİRİŞ

Kavram olarak değerlendirdiğimizde askeri darbe bir ülkede askeri bir grup tarafından baskı kurarak ve zor kullanarak hükümet veyahut yönetimi istifa ettirmek ya da rejimi devirmek olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK], t.y.). Askeri darbenin odak noktası toplumdur. Toplumsal bir değişim meydana getirmek, getirilen değişimle beraber yönetimin tüm organları üzerinde reform gerçekleştirmek askeri darbenin amaçlarındandır. Darbeleri gerçekleştirenler ya da darbe teşebbüsünde bulunanlar bu toplumsal değişimi gerçekleştirmek amacıyla ordunun elinde bulunan askeri teçhizatın ya da direkt olarak ordunun bulunduğu konumun gücünü kullanırlar. Bu doğrultuda, bu güçle anayasalar da dahil olmak üzere birçok araçla devletin üst kademe yönetiminden başlayarak toplumsal, siyasal, ekonomik değişiklikler yapma amacı güderler. Bu şekilde, darbelerin ardından gelen değişiklikler ile birlikte uzun yıllar boyunca ülkenin birçok yapısını etkileyecek düzenlemeler yapılmış olur.

Bu çerçevede Türkiye açısından bakıldığında, askeri darbeler ile sivil yönetimlerin askıya alındığı, demokratik olarak seçilen yönetimlerin devrildiği görülmektedir. Gerçekleştirilen bu askeri darbelerde kurallar, askeri rejimin öngördüğü biçimde gerçekleşmiştir (Tunç, 1996 s. 125-126). Buna bağlı olarak da Türkiye'nin toplumsal yapısı askeri rejimin gölgesinde şekillenmiş ve birçok kurum ve kuruluş bu süreç içerisinde ortaya çıkmış ya da değişikliklere uğramıştır. Böylece, darbeleri gerçekleştiren zihniyetin ülkenin siyasetinden ekonomisine kadar birçok alanı uzun yıllar boyunca etkileme fırsatı olmuştur.

Bu süreçte 27 Mayıs Darbesi, 12 Mart Muhtırası, 12 Eylül Darbesi, 28 Şubat Postmodern Darbesi, 27 Nisan E-Muhtıra ve 15 Temmuz Darbe Girişimi askeri darbeler arasında sayılmaktadır. Bu askeri darbeler, Türk toplumunu yönlendirmede ve değiştirmede önemli bir rol oynamıştır. Toplumsal yapı bozulmuş, kurumların işlevi zayıflamış, toplumda çözülme yaşanmış ve demokratik süreç ile yapılara yönelik bir yabancılaşma ortaya çıkmıştır. Bu durumun toplumda çatışma ve kutuplaşmayı artırdığı görülmüştür (Çınar, 2018, s. 123-145).

Askeri darbeler var olan düzen içerisinde değişiklikler yapmak, bulunan kriz ortamından çıkmak, ülkeyi yönetme gücünün el değiştirmesinin istenilmesi gibi nedenlerle yapılmaktadır. Askeri darbeler sonucu oluşturulmaya çalışılan değişim daha çok kurumlar boyutunda gerçekleşmektedir. Bu durum, ordunun iktidarı değiştirdikten sonra gerçekleştirdiği yeniliklerin, iktidarı sivillere teslim ettiğinde de sürmesini istemesinden kaynaklanmaktadır. Bu durumda bir kurumda

gerçekleşen değişimin başka bir kurumda olan değişimi de tetiklemesi beklenen bir sonuç olmaktadır. Ancak, yeni sürece uyum çerçevesinde yapılan değişiklikler sonucu da kurumlar arası uyumsuzluk oluşabilmektedir (Kars Kaynar, 2020, s. 15). Türkiye’de de askeri darbeler sonucu siyasal, ekonomik, hukuk vb. alanlarda ve bu alanların temel işlevlerini yürüten kurumların çoğunda değişim yaşanmıştır. Bu yapılan değişimler Türkiye içerisinde birçok farklı alanı etkileyen kalıcı sorunlara neden olmuştur. Darbeler sonucunda farklı bir yöne evrilen toplumsal değişim süreçleri, iktidar sahipleri ve toplumsal aktörleri sürekli karşı karşıya getirmiştir. Bu mücadele içerisinde ordunun Osmanlı İmparatorluğu’nun son zamanlarından itibaren giderek artan gücü ve prestiji ile değişimi gerçekleştirdiği görülmektedir. Darbelerde Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), direkt kendi eli ile veyahut siyasal sisteme dışarıdan müdahale ederek ideolojik ve sosyolojik temelde değişime neden olmuştur. Bu durum toplumsal yapının süregiden normal işleyişini bozmuş, toplumun sosyal, siyasal ve ekonomik çatışmaların merkezi olduğu görülmüştür (Tezel, 2023, s. 45). Dolayısıyla askeri darbeyle oluşturulan değişim yalnızca siyasal iktidarı etkilememiş aynı zamanda uzun vadede oluşacak meşruiyet sorunlarının ve toplumdaki istikrarın sarsılacağına habercisi olmuştur. Böylece darbeler, sadece gerçekleştirildikleri dönemi etkilememiş, kendilerinden sonra gelen sürecin de büyük oranda belirleyicisi olmuştur.

Türkiye’de askeri darbelere tek bir açıdan bakarak, darbelerin nedenlerini bulmaya çalışmak mümkün değildir. Çünkü darbelerin siyasal kültür, siyasal iktidarın başarısızlığı, iktidar ile muhalefet arasındaki gerilim, toplumda ve yönetim mekanizmalarında aşırı derecede politik kutuplaşma, siyasal iktidarın meşruluğunu kaybetmesi, siyasal şiddet ve terör eylemleri, TSK’nın yapısal özellikleri, askerin devleti kuran önemli sınıflardan biri olması gibi birçok nedenden ötürü ortaya çıktığı görülmektedir (Uyar, 2020, s. 45).

Askeri darbelerde siyasal kültür önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca darbe sonrasında Türk toplumunun tepkisinin ne yönde olacağını bilmek daha önce gerçekleşmiş askeri darbeler üzerinde yorum yapmamıza katkı sağlayacaktır. Toplumun darbeye tepkisinde siyasi ve ekonomik şartlar kadar ülkenin siyasal kültürü de belirleyici olmaktadır. Bu sebepten ötürü, çalışmada üniversite öğrencileri ile gerçekleştirilecek anket çalışması ile

öğrencilerin demografik, sosyal ve siyasal yapıları ile askeri darbelerle ilgili bilgi, algı ve tutumu konusundaki ilişki analiz edilip literatürde daha önce gerçekleştirilmeyen araştırmaların yapılması yönünde teşvik edici bir eser ortaya koymaya çalışılacaktır.

1. ASKERİ DARBELER

1.1. Darbe

Darbe bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükümeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu, t.y.). Darbe mevcut yönetimin genel olarak anti demokratik ve anayasal olmayan süreçlerle ani ve zorla el değiştirmesidir. Cebir ve şiddet genel olarak darbe sürecinde yer alan bir unsurdur. Darbe, devlet organizmasının belirli bir ideolojiye sahip gruplar tarafından ve çoğunlukla ordu tarafından ele geçirilmesini ve yönetilmesini ifade etmektedir. Kitlesele bir olay olarak gerçekleşmektedir. Darbeler, toptan bir değişim yerine yalnızca yönetici grubu yani hükümeti ortadan kaldırmayı önceleyen bir harekettir. Amaç olarak ifade ettiğimizde ise değişim adına yönetici kadronun değişimini önceleyen sınırlı ve tutucu bir eylemdir.

Darbe kavramı sıklıkla devrim ve ihtilal kavramları ile aynı anlamda ya da benzer şekillerde kullanılabilmektedir. Ortak yönleri bulunsa da bu kavramlar tam olarak aynı anlama sahip değildir. Örneğin darbeler sıklıkla küçük gruplar tarafından, hükümeti yahut yönetici grubu değiştirmeye çalışan eylemleri anlatmaktadır. Bu yönüyle geniş kitlelerin dahlini içeren devrim kavramından farklılaşmaktadır (Heywood, 2010, s. 489). Yine kavram olarak darbe kelimesi ile aynı anlamı belirttiği düşünülen ihtilal kavramı darbe gibi kuvvet ve şiddet kullanımı yoluyla meydana gelmekte fakat yalnızca yönetici sınıfı değil tüm sosyo-ekonomik ve politik yapının ve sistemin değişimini amaçlayan kavramdır (Girgin, 1982, s. 210). Darbe kavramına bakılacak olursa kavramın belirli bir grubun hükümeti güç kullanarak değiştirmesi anlamına geldiği görülür. Yıldız darbeyi şöyle tanımlamaktadır:

“Darbe genel olarak askeri gücün, / ordunun, demokratik bir devletin seçilmiş hükümetine ya da totaliter/otoriter bir devlette siyasal iktidarı elinde bulunduran bir iktidara karşı planlanmış bir şekilde güç/ zor/ şiddet kullanarak ya da güç kullanabileceği tehdidi ile var olan siyasal iktidarın yerine geçmesidir. Aslında darbelerin sonuçlarına baktığımızda ya siyasal iktidardaki kişi devrilmektedir ya da bir rejim değiştirilmektedir”(2019, s. 36).

Bir darbe, var olan yönetici rejimin veya liderin, aktif sivil veya askeri üyelerinden biri veya birkaçı tarafından gerçekleştirilir. Somut, gözlemlenebilir ve

anayasaya uygun olmayan eylemlerle birlikte iktidardan uzaklaştırılması (veya olası bir rejim liderinin engellenmesi) durumunda meydana gelir. Çoğu darbe, mevcut rejim liderinin görevden ayrılmasını zorunlu kılsa da bunun tam aksi olduğu durumlar da mevcuttur (Chin vd. 2021, s. 1042). Başarılı darbeler ve başarısız darbelerle ilgili birtakım farklı ölçütler ortaya koyulabilir. Buna göre;

*“Bir darbe başarılı olduğunda, mevcut yönetici iktidarını kaybeder (**lider değişimi kuralı**) veya darbe sonrası lider en az yedi gün boyunca iktidarda kalır (**bir hafta kuralı**) ya da darbe rejim değişikliği ile sonuçlanır. Aksi takdirde, darbe girişimi başarısız olarak kodlanır (Powell & Thyne, 2011; aktaran Chin vd., 2021, s. 1042).*

Askeri darbe ise ülkedeki güvenliği sağlayan ve hiyerarşik, emir -komuta zincirine bağlı bir yapı olması hasebiyle örgütlü bir yapı olan bu grubun veya bu grup içerinden türeyen cunta grubunun marifetiyle iktidarın devrilmesi işlemidir (Altunok & Gedikkaya, 2017, s. 65). Askeri darbelerde karşımıza çıkan önemli etkenlerden birisi toplumun kültürüdür. Darbeyi gerçekleştiren askeri grup toplumun tepkisinin ne yönde olacağı konusunda bilgi sahibidir. Toplumun darbeye tepkisinde siyasi ve ekonomik şartlar kadar ülkenin siyasi kültürü de belirleyici olmaktadır. Dünya siyasi tarihinde asker, siyasetin önemli bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Fakat sürekli bir askeri yönetimi kabul edebilen bir anlayışın, demokratik devletlerde olmadığı görülmektedir. Dünya siyasi tarihinde demokrasinin yerleştiği toplumlarda, demokratik yönetim biçiminin kabul etmediği özelliklerden dolayı, asker uzun süre yönetimde kalmak yerine, amaçlarını gerçekleştikten sonra kenara çekilmektedir.

Bu çerçevede askeri darbelerin en önemli özelliği olarak demokratik süreçlerin askıya alınması ve anayasanın tanınmaması gösterilebilir. Darbeyi gerçekleştiren kesim toplumun ve devletin gidişatından memnun olmadığı ve bu doğrultuda bu problemi düzeltme ve değiştirme yetkisini kendinde gördüğü için yaptığı müdahaleyi meşru olarak algılamaktadır. Devletin koruyucusu rolünü üstlenen bu kesim bu çerçevede herhangi bir yasal düzenlemeyle kendisini bağlı görmeksizin toplumun genelinin iyiliği iddiası adına hareket etmektedir. Ancak bunun aksine demokrasi anlayışı yerleşmiş ülkelerde askeri sınıfın yalnızca gerektiği taktirde ülke güvenliği adına hareket ettiği ve bu ülkelerde sivil toplumun askeri sınıfa göre baskın olduğu görülmektedir (Duman, 2016, s. 104).

Askerin toplumdaki saygın konumu, üstlenmiş olduğu görev bu nedenler arasında sayılmaktadır. Özellikle 2. Dünya savaşı sonrasında siyasal ve toplumsal kutuplaşmanın oldukça arttığı, terör olayların yaygınlaştığı bir dönemdir. Böyle bir dönemde asker, devletlerdeki yönetimin bu kutuplaşmayı engelleyecek bir güç olarak görülmüştür. Bu sebepten dolayıdır ki zor kullanarak yönetime el koymuşlardır. Fakat şunu belirtmek gerekir ki askerin siyasal iktidara müdahalesi, demokrasi ve hukuk kurallarına kesinlikle aykırıdır (Yıldırım vd., 2014).

Askeri darbeler vatandaşların istek, ihtiyaç ve problemlerini anlamadan ya da göz önünde bulundurmadan yönetimde etkili olan kişi ya da gruplarca tepeden inmece bir anlayışla yapılmaktadır (Boztaş, 2012, s. 68). Gerçekleşmesi istenen değişiklikler bu şekilde toplumun belli bir kesiminde ya da geneline uygulanmıştır. Dolayısıyla demokratik toplumlarda askeri darbeler toplumda düzen sağlamanın aksine, istikrarsız yönetim ile birlikte derin kutuplaştırmaları ortaya çıkardığı göz ardı edilmemelidir.

Dünyada askeri darbelerin, özellikle 1950'lerden sonra yaygın bir şekilde görülmeye başladığı söylenebilir. Kronolojik olarak bakıldığında, 1950 yılından bu yana dünyada 475 askeri darbe girişiminden 236'sının amacına ulaştığı ve son 50 yılda Avrupa'da darbe teşebbüsü olmadığı görülmektedir. Gerçekleşen darbelerin ise en çok Afrika, Güney Amerika ve Orta Doğu'da yaşandığı görülmektedir. Bu ülkeler incelendiğinde, demokrasinin tüm boyutları ile yerleşmediği, hükümetlerin demokratik yollarla değişmesi gerekliliği fikrinin tam olarak oturmadığı görülmektedir (Öz, 2017).

1.1.1. Darbe Çeşitleri

Darbeler, uygulanma yöntemlerine ve değişim yarattıkları bölgeye göre sınıflandırılmaktadır. Örneğin, Colpus veri seti İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşen darbeleri analiz eden ve darbeleri bu iki başlığa göre tasnif eden bir veri setidir. Bu tasnife göre darbelerin Lider Değişim Darbesi (*Leader Reshuffling Coup*) ve Rejim Değişimi Darbesi olarak ikiye ayrılması mümkündür. Bu darbelerden lider değişimi darbesinin mevcut hükümetin ve yönetici kadronun korunarak yalnızca liderin değiştiği darbe olduğu görülmektedir. Rejim değişimi darbesi ise lider değişimi darbesinin aksine yalnızca liderin değil, mevcut

hükümetin ve yönetimin yapısının başlı başına değiştiği darbelerdir. Lider değişimi darbelerinin, demokratik bir sistem içerisinde önemli bir meşruiyet kaynağı olan güven oylarıyla ortak yönleri vardır. Lider değişimi darbeleri yönetici grubun veyahut sistemin özellikleri değiştirilmeden üst düzey yöneticiyi sorumlu tutmasını sağlar. Rejim değişimi darbeleri ise daha temel ve devrimci yapıyla, sistemin birçok alanında büyük değişiklikler öngörerek isyanlarla benzer özellik gösterirler (Chin vd., 2021, s. 1041- 1044). Bu durumda, bu tarz bir sınıflandırmaya dayanmak darbelerin hangi açılardan farklılaştığını anlamak adına önemlidir. Colpus veri sistemi darbenin yalnızca siyasal iktidarın veyahut liderin değişimiyle mi meydana geldiğini yoksa darbede bütünsel olarak bir rejim değişiminin mi amaçlandığını anlamamız konusunda kritik öneme sahiptir.

Diğer yandan darbeler, darbeleri gerçekleştiren kesimler açısından da farklı kategorilere ayrılabilir. Bu başlıklar altında sivil darbe, askeri darbe, iç ve dış darbeler ve halk ayaklanması sayılabilir. Türkiye özelinde değerlendirme yapıldığı taktirde ise en çok gerçekleşen darbenin askeri darbe olduğu görülmektedir. Askeri darbeler askeri birliklerin ve askeri gücün yönetici kadrodaki komutanların hiyerarşik olarak tabandan ya da üslerden başlayarak stratejik görevleri ve bölgeleri silah zoruyla ele geçirip kontrol etmesiyle gerçekleşmektedir. Diğer bir darbe türü olan sivil darbenin ise sivil toplum kuruluşlarının, siyasi partilerin ve halkın cepheleşmiş kesimlerinin elde bulundurduğu güç tarafından hükümete ve yönetici kadroya el çektirmesi şeklinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Diğer darbe çeşitleri olarak ise iç darbeler ve dış darbeler örnek gösterilebilir. İç darbelerde, iç desteklerle hükümet veyahut muhalefet kanadında bulunan bürokratik güce sahip tarafların darbe üzerinde etkili bir rol oynadığı görülmektedir. Özellikle yargı ve istihbarat gibi etkili olan grupların hükümeti devirmek amacıyla kendi yetkilerini kullanması durumunda iç darbe ortaya çıkmış olmaktadır. Dış darbe ise dış güçlerin kendi çıkarları adına elinde bulundurdıkları istihbarat, iletişim ve mali desteği kendi planları doğrultusunda kullanarak bir ülkenin içerisinde gerçekleştirdikleri ve ülkenin iç işlerine antidemokratik bir şekilde müdahale ettikleri darbedir. Son olarak halk ayaklanması ise halkın büyük bir kesimini içeren ve belli ortak özelliklere sahip kitle ve grupların kitlesel hareket ederek toplumsal, siyasi ve ekonomik olarak geniş çapta bir değişiklik planıyla

gerçekleştirdikleri darbe çeşididir (Tezel, 2023, s. 8). Bu örneklendirmeler darbelerin yalnızca askeri kökenli olarak sınırlandırılmadığını, çeşitli siyasi, uluslararası toplumsal dinamiklerle biçimleneceğini ortaya koymaktadır. Bu durumda darbelerin, hem yönetim üzerinde etki etmeyi hedeflediği yöneticiler hem de darbeyi gerçekleştirenler açısından farklı sınıflandırmalara ayrılabilceği görülmektedir.

1.2. Askeri Darbelerin Tarihsel Geçmişi ve Askeri Darbelerin Oluşum Nedenleri

Darbeler, güç ilişkileri açısından değerlendirildiğinde kökeni insanlık tarihinin erken dönemlerine kadar götürülebilir. Yönetimi ele geçirmek için gerekli güç ve araçlara sahip kişi ya da gruplar, tarih boyunca iktidarı elde etmek amacıyla zor kullanmışlardır. Bu bağlamda, ilk darbe örneği olarak Roma İmparatorluğu'na atıfta bulunmaktadır (Duman, 2016, s. 104). Mourre ve arkadaşları (1967, s. 7) ise darbelerin tarihsel gelişimini incelerken Eski Yunan devletlerine, özellikle Atina'ya dikkat çekmektedir. Onlara göre, M.Ö. 700'lü yıllarda gelişen ticaretle zenginleşen tüccarlar ile uzun süredir yönetimi elinde bulunduran aristokratlar arasında bir güç mücadelesi başlamış ve bu süreçte yüzlerce irili ufaklı darbe yaşanmıştır. Benzer şekilde Tekin (2019, s. 73) de Antik Yunan'da M.Ö. 632 yılına tarihlenen bir darbe girişiminden söz etmektedir.

Dünya tarihine özellikle yakın dönemler açısından bakıldığında, darbelerin daha çok gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıktığı görülmektedir. Darbelerin gelişmekte olan ülkelerde meydana gelmesinin belli başlı nedenleri bulunmaktadır. Bu ülkelerde var olan ortak özelliklere bakıldığında genel olarak demokrasi kültürünün zayıf olduğu, kutuplaşmaların yoğun olduğu ve ekonomik ve siyasi açıdan dengesizliklerin bulunduğu görülmektedir. Sayılan bu özelliklerden bir tanesinin yoğun olması ya da birkaç tanesinin aynı anda bulunması ülkelerin kolayca kaosa sürüklenmesine neden olmaktadır (Duman, 2016, s. 104). Askeri darbe geleneği eğer bir devrim niteliğinde değilse genellikle bu kaos ortamının onarımına odaklanır. Bu kaos ortamının mevcut olduğu toplumlarda darbelerin en büyük etkeni olarak kültür karşımıza çıkmaktadır. Bu kültürün hâkim olduğu toplumlarda darbelerin devamlılığı, bu eylemlere maruz kalan halkın darbelere gösterdiği tepki ve eylemlerle doğrudan orantılıdır. Benzer şekilde Türkiye'de

yerleşmiş darbe geleneğinin ve bu konudaki kültürün, darbelerin bir kısmını halkın meşru görmesi noktasında ortaya çıktığı görülmektedir. Kısacası darbe geleneğinin Türk siyasal hayatına yerleşmesinin en büyük etkenlerinden biridir. Askeri darbelerin diğer nedenlerine değinildiğinde kişisel menfaatler, etnik nedenler ve ulusal çıkarlar sayılabilir (Ağır, 2018, s. 4). Bu nedenlerin meşru kabul edilebilmesi için hükümetin zayıf olması, muhalefetin askeri darbeyi desteklemesi, halkın darbeyi meşru kılması ve uluslararası destek ve teşviklerin var olması gerekir (Yayla, 2015, s. 367).

1.3. Türkiye’de Askeri Darbelerin Oluşum Süreci

Türkiye’deki askeri darbelerin oluşum sürecine bakıldığında belli başlı etkenlerin öne çıktığı görülür. Askeri darbeler çoğu zaman ekonomik dalgalanmalarla ilişkilendirilir; ekonomik krizler ise, devalüasyon ve piyasa dalgalanmaları üzerinden demokratik işleyişin kesintiye uğramasına zemin hazırlayabilmektedir. Demokrasinin zedelenmesi siyasal cephelerle taraf oluşturup karmaşa ortamı yaratmaktadır. Üçüncü olarak, dış destek meselesi 15 Temmuz 2016 darbe girişimi örneğinde sıkça tartışılmış; bu girişim literatürde dış bağlantı vurgusuyla anılmıştır.

Türk siyasal hayatı tarih boyunca birçok kez siyasal cepheleşmelere sahne olmuştur. İkinci meşrutiyetten itibaren; 1908 ve 1922 yılları arasında İttihatçı ve İtilafçı cephe, 1958 ve 1960 yılları arasında Vatan Cephesi (DP-CHP), 1965 ve 1980 yılları arasında Sağ-Sol cepheleşmesi ve yine aynı döneme denk gelen Milliyetçi Cephe (1975-1980) ve 1990’lı yılları arasında Laik-İslamcı cepheleşmesi öne çıkmıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarından bu yana gözlenen siyasal cepheleşme günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Demokrasi yalnızca yasal düzenlemelere dayanan bir sistem değildir; aynı zamanda toplumun dinamiklerini oluşturan kültür, eğitim düzeyi, gelişmişlik gibi toplumsal dinamikler belli bir düzeyin üstünde ise demokrasi kurumsallaşır ve işlerlik kazanır. Bu çerçevede Türk demokrasisi incelendiğinde demokratik sistemdeki kurumsal ve toplumsal eksikliklerin darbeleri mümkün kılan bir siyasal zemin yarattığı görülmektedir (Uyar, 2020, s. 82; Kumlu, 2009, s.1).

Cumhuriyet öncesi yaşanan askeri darbelerin kökenini incelediğimizde darbe kültürünün Osmanlı döneminde de sık sık gerçekleştiği görülmektedir. Osmanlı dönemi yaklaşık olarak 200 yıl boyunca askeri kalkışmalar ile baskılanan yönetim idaresindeki padişahlar tarafından yönetilmiştir. 1700'lü yıllardan itibaren askerler padişahların yenilikçi politik eylemlerine isyan etmişler ve yönetimde söz sahibi olmuşlardır. Osmanlı sonrası yeni rejimin (cumhuriyetin) kurucu kadrosu son Osmanlı askeri kadrosu tarafından olduğu için ve silahlı gücü elinde bulundurduğundan dolayı Cumhuriyet yönetimini uzun yıllar elinde tutmuşlardır. Bu durumda askerin hoşnut olmadığı politikalar sebebiyle, sık sık yönetime müdahale ettiği ve yönetimi eline alan askeri darbelerle sonuçlanmıştır (Duman, 2019, s. 149).

Çeyrek asırlık tek parti iktidarı sonrası CHP, kendi oy potansiyelinin çok altında milletvekili ile temsil hakkı buldu. Bu durum elbette politik yönden olumsuz etkiledi. İşleri bu duruma getiren CHP'nin kendi hazırladığı yasa tasarısıydı. Yasalaşan tasarı ile Demokrat Parti (DP) aldığı oydan daha fazla temsil edilme imkânı bulmuştur. Bu durumda DP oligarşinin tunç kanununa paralel bir şekilde CHP'nin özgürlük, demokrasi ve temel hak ve hürriyetler konularındaki kısıtlamalarını eleştirmesine rağmen tam olarak CHP'nin politikalarına benzer politikalar oluşturmaya başlamıştır. DP'nin demokrasiden uzaklaşma eğilimi seçimlerin özgür ve adil bir ortamda yapılması garantisini de ortadan kaldırmaktaydı. 1960 darbesinin nedenleri arasında partizan bir yönetim kurulması, hukuk devleti ilkelerinden uzaklaşması, basın üyelerinin, üniversite öğrencilerinin ve akademisyenler üzerinde kurulan baskı yönetimi görevden almalar ve tutuklamalar, devalüasyonu ekonomik kriz, dolar kurunda aşırı değişim, yatırım politikalarındaki çarpıklıklar gösterilebilir (Uyar, 2020, s. 83-84). Bu nedenler dışında güçler ayrılığı ilkesinin ihlali ve iktidarın yolsuzlukları, liyakatten uzaklaşan adam kayırmacı yöntemin seçilmesi de gösterilebilir (Kalsın, t.y.).

1971 Muhtırasında da önceki darbeler ile bazı açılardan benzer özellikler görülse de temel birtakım farklılıklar olduğu eklenmelidir. 12 Mart Muhtırasına giden süreç değerlendirildiğinde, ülkede yaşanan sağ-sol kutuplaşması ile 1968 olaylarının dünyayı etkilediği gibi Türkiye'yi de etkilemesi ve bazı eylemlere, çatışma ve soygun ortamına yol açması darbeyi hazırlayan nedenler arasında

sayılabilir. Diğer yandan ordu içerisinde gerçekleşen birtakım farklı örgütlenmeler, derinleşen ekonomik kriz ve 1969 devalüasyonu ile birlikte gerçekleşen bölünmeler ve güç kayıpları 1971 Muhtırasının sadece politik değil yapısal nedenlere dayandığını da göstermektedir (Uyar, 2020, s. 86). Bu nedenle 1971 Muhtırası, yalnızca güvenlik kaygılarından dolayı değil, aynı zamanda kurumsal ve ekonomik problemlerin de yönetimde istikrarsızlığa yol açarak askeri darbeye zemin hazırladığı bir süreç olarak değerlendirilebilir.

1971 Darbesini oluşturan nedenlerden biri olan sağ-sol cepheleşmesi ve ekonomik sıkıntılar 1980 darbesinde de görülmektedir. 1980 darbesinde bu cepheleşme ile birlikte sayısız suikastler faili meçhul cinayetler gerçekleşmiştir. Bu cinayetler arasında bakanlar (Gün Sazak), aydınlar (Abdi İpekçi), Politikacılar (Nihat Erim) toplumda yankı uyandıracak isimler yer almaktadır. 1974'te dağılan hükümet yerine uzun süre hükümet kurulamayışı (200 gün), Güneş Motel pazarlıkları, Cumhurbaşkanı seçememe durumu ve 1973'teki uzlaşmanın gerçekleşmeme durumu siyasal demokratik kopuklar yaşanmıştır. 1980 darbesinin oluşmasında iç etkenler yanında dış etkenler de yer almıştır. Darbeyi tetikleyen dış etkenlerden biri, Orta Doğu da yaşanan devrim ve değişikliklerdir. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali ve İran'daki İslam Devrimi ABD'nin Orta Doğu da tutunacak tek dal olarak Türkiye'yi görmesine sebep olmuştur. Bu sebepten ötürü, ABD'nin Orta Doğu'daki dış politikasını destekleyecek bir yönetimin sağlanması adına dış basın ve iç basın yönetimin değişimini destekleyen tavır almıştır (Akıncı, 2013, s. 41-43). Ayrıca Soğuk Savaş koşullarının ülke üzerine olan etkileri darbeye hazırlayan nedenlerden birisi olarak sayılabilir (Uyar, 2020, s. 88).

Darbelerinin neden olduğu şeyler aynı zamanda sonrasında gelen darbelerin sonucu olarak da görülmüştür. 28 Şubat 1997 Postmodern darbesine bakıldığında yine önceki dönemlerdeki gibi iki farklı grup arası çatışmalar meydana gelmiştir (merkez sağ- merkez sol). Yine diğer darbelerde görülen ekonomik kriz ve devalüasyon sebep olarak gösterilebilir. Refah Partisi' nin laiklik ve batı karşıtı söylemleri siyasal cepheleşmede Laik -İslamcı cephesini doğurmuş ve siyaset bu çatışmalar aracılığıyla süreğenliğini kaybetmiştir (Uyar, 2020, s. 89).

2007 muhtırasını hazırlayan dönemin özelliklerine bakıldığında AK Parti (Adalet ve Kalkınma Partisi) ve onun getireceği yeni düzene dair korkunun bu

süreçte etkili bir rolü olduğu görülmektedir. Darbe anayasasının vermiş olduğu haklara bakıldığında cumhurbaşkanı geniş yetkiler ile donatılmış ve gelen hükümet ve yönetim organlarının işleyişini durdurmaya haiz yetkiler verilmiştir. CHP ve Anayasa Mahkemesinin ideolojik olarak aynı yapıya sahip olması bu yetkilere sahip bir cumhurbaşkanın muhafazakâr ve dindar olmasının istenmemesine ve bunun sonucu olarak cumhurbaşkanı seçilme oranının farklı biçimde yorumlanmasına sebep olmuştur. AK Parti'nin laikliğe zıt bir düzen getireceği korkusu ordunun bu doğrultuda uyarı vermesine sebep olmuştur. Süreç içerisinde Genelkurmay Başkanlığı sitesinde laikliğe yönelik olarak ciddi tehditlerin bulunduğu dair bir bildiri yayınlanmış ve gereken önlemlerin alınması istenmiştir. Bunun sonucunda AK Parti bu antidemokratik açıklamaya tepki göstermiş ve sonucunda cumhurbaşkanın seçimini halka ait gören bir sürecin başlamasına neden olmuştur (Akıncı, 2013, s. 51-54).

15 Temmuz darbe girişimini gerçekleştiren kadroların askeriye girişi 2007-2012 yıllarına götürülebilir. Ergenekon ve Balyoz davaları Gülen cemaati üyeleri için kadrolaşmanın temelini oluşturmuştur. Ergenekon ve Balyoz vb. davalarla ortaya çıkan tasfiye süreci 15 Temmuz darbe girişimine neden olan kadroların darbecilerle doldurulması sonucunu ortaya çıkarmıştır (Uyar, 2020, s. 90). 15 Temmuz darbe girişimi iktidar partisi ile kadrolaşması sonucunda gücü elinde bulunduran Fethullahçı cemaatin güç çatışmasına sebep olmuştur. Kadrolaşma sonucu devletin yasama, yürütme ve yargı organları üzerinde etki sahibi olan Fethullahçı örgüt, bu çatışma sonucu daha fazla güç elde etme amacıyla darbeye giden yolu açmıştır. Ancak Uyar (2020), 15 Temmuz darbe girişiminin yabancı istihbarat örgütleriyle olan bağlantısı ve sivil halka olan şiddet odaklı yöntemiyle diğer darbelerden ayrıldığını ifade etmektedir.

1.4. Türkiye’de Tarihsel Süreçte Ordu- Siyaset İlişkisi

Türkiye’de hâkim olan ordu-siyaset ilişkisine ve darbeler tarihine genel olarak bakıldığında bu ilişkinin ve tarihin Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden başlayarak anlatılması gerektiği görülmektedir. Osmanlı devleti cumhuriyete nazaran devlet ve toplum arasında tampon bölgelerin bulunmadığı çoğunlukla mülkiyetin devlet ve yönetim kadrosunun olduğu, dolayısıyla toplumun söz sahibi olmamasında dolayı tüm yetkileri elinde bulundurduğu yönetim biçimidir. Bu

yönetim biçimi zamanla sivil iradeyi baskılayıp zayıflattığından dolayı devletle özdeşleşen ordu, toplum adına karar verme yetkisini elinde bulundurmak istemiştir (Duman, 2019, s. 149; Kumlu, 2009, s. 2). Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ordu önemli bir yere sahip olmuş ve varlığı süresince yönetim içerisindeki en aktif ve güçlü kurum olarak nitelenmiştir (Mumyalmaz, 2019, s. 18).

Osmanlı Devleti'nin son döneminde hâkim olan yeni eğitim kurumları ve bu kurumlarda eğitim gören askeri öğrenciler ordu ve siyaset arasındaki bağın şekillenmesinde etkili olmuştur. Ordudaki mektepli olarak anılan subaylardan ve bürokratlardan oluşan İttihat ve Terakki Cemiyeti, modern anlamda asker-siyaset ilişkisinin başlangıcını göstermektedir. İttihat ve Terakki Cemiyeti bağlantılı olduğu ordu ile siyasetin bağlantısını oluşturmuştur. 1909 yılında gerçekleşen 31 Mart Ayaklanması ve 1913 yılında gerçekleşen Bab-ı Ali baskını ordu ve siyaset arasındaki bu bağın güçlenmesinin bir sonucudur. İttihat ve Terakki 1913 yılında hükümeti darbe ile indirerek bütün Türk siyasal hayatını etkileyecek olan darbeler sürecinin ilk adımını atmıştır (Kalsın, t.y.).

Askeri darbelerin tarihsel kökenleri araştırıldığında Osmanlı'dan aktarılan bu kurumsal yapıların önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'ndeki siyasal, bürokratik ve askeri yapı ve bazı dönemlerde hâkim olan darbe geleneği Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasından itibaren yeni yönetime de aktarılmıştır. Cumhuriyet'in kuruluşu ile ortaya çıkan tek parti dönemindeki parti-devlet olgusu Türkiye' de bir vesayet durumu ortaya çıkarmıştır. Ordu ve ordunun yönetim içerisindeki güçlü rolü devam eden tarihi de etkilemiştir. Özellikle, çok partili hayata geçişin ardından bu vesayet durumunun gözle görülür bir hal aldığı anlaşılmaktadır (Mumyalmaz, 2019, s. 19; Kösece & Paşaoğlu, 2021, s. 2156-2157; Peçe & Bilici, 2020, s. 28-29). Bu nedenle siyasette ordunun gücünden yararlanmasını engellemek ve ordu ve siyaset arasındaki bağın güçlenmesinin yaratabileceği olumsuz durumları ortadan kaldırmak amacıyla askerlerin siyasetle ilgilenmesi engellenmeye çalışılmıştır. Kurtuluş Savaşı süresince var olan koşullardan ötürü ordudaki paşaların mecliste milletvekili olarak bulunmalarına izin verilmiştir. Ancak daha sonrasında 1924'ten başlayarak paşaların askerlik veya siyaset arasında seçim yapmaları istenmiştir (Uyar, 2020, s. 80-81).

1980 darbesi öncesinde, cumhurbaşkanlığı seçimleri sonuç alınamayan ve sürekli tekrar eden turlardan oluşmuştur. Bu süreçte seçimlerin tıkanması nedeniyle ciddi bir siyasal kriz ortaya çıkmış ve çeşitli önlemler alınması gündeme gelmiştir. 2007 seçimlerinde ise Abdullah Gül, Cumhurbaşkanı seçilmek için gerekli tüm niteliklere sahip bir aday olarak ortaya çıkmıştır. Anayasal açıdan seçilmesine engel bir durum bulunmamasına rağmen, çok partili siyasal hayatın doğal bir yansıması olarak ideolojik farklılıklar nedeniyle meclisteki bazı partiler tarafından desteklenmemiştir. Bu partiler, anayasanın olağan işleyişine aykırı şekilde hareket ederek sürecin meşru olmadığını ileri sürmüş ve seçim sürecini çıkmaza sokmuştur (Akıncı, 2013, s. 51).

1982 Anayasası'nın cumhurbaşkanına tanıdığı geniş yetkiler, muhalefet partileri tarafından iktidarın eline geçmesi halinde ciddi bir güç yoğunlaşmasına yol açacağı endişesiyle değerlendirilmiştir. Nitekim, mevcut sistemde cumhurbaşkanının seçilebilmesi için gerekli olan üçte iki çoğunluk, CHP'nin stratejisiyle Anayasa Mahkemesi tarafından toplantı yeter sayısı şeklinde yorumlanmıştır. Bu doğrultuda CHP'li milletvekilleri, toplantıya katılmayarak cumhurbaşkanlığı seçimini tıkamıştır. Krizin derinleştiği bu süreçte Genelkurmay Başkanlığı, internet sitesinde yayımladığı bildiriyle laikliğe yönelik ciddi tehditlerden söz ederek önlem alınması gerektiğini belirtmiştir. Bu bildirinin ardından AK Parti, ANAP'ın desteğini de arkasına alarak anayasa değişikliğine gitmiş ve cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini öngören düzenlemeyi gündeme getirmiştir. İlk aşamada Cumhurbaşkanı Sezer tarafından veto edilen değişiklik referanduma sunulmuş ve sonuç olarak cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kabul edilmiştir (Akıncı, 2013, s. 51-54).

2. TÜRK SİYASETİNDE ASKERÎ VESAYETİN ROLÜ

Ordunun rolünün Osmanlı İmparatorluğu'ndan başlayarak Türk siyasetindeki en belirleyici unsurlardan biri olduğu söylenebilir. Türk siyasal hayatı içerisinde gerçekleşen askeri darbeler başarıya ulaştıkça, kendi güçlerini sisteme entegre edecek değişiklikler gerçekleştirmiş; ordunun gücünü artıran yeni ve köklü düzenlemelerle birlikte yeni vesayet odaklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Aygen, 2018, s. 248). Her askeri darbe sonrasında yapılan anayasal düzenlemelerle ordu, özellikle Milli Güvenlik Kurulu (MGK) gibi yapılar aracılığıyla siyasal sistemde güçlü bir kurumsal aktör haline gelmiştir. Bu da sivil siyaset üzerinde sürekli devam eden bir askerî güç odağı ve baskı oluşturmuştur (Yetkin, 2007, s. 14; Kösece & Paşaoğlu, 2021, s. 2154). Oluşan bu vesayetçi yapı, demokrasi ile askeri yönetim arasında gerilimi arttırarak bu durumu kalıcı hale getirmiştir. Bu durum Türkiye'deki demokratikleşme sürecini sekteye uğratmış, oluşan her çıkmazda askeri güçlerin devreye girmesi beklentisi ya da korkusu oluşmuştur.

Askeri vesayet, darbe gerçekleştikten sonra ortaya koyduğu önemli düzenlemelerle gücünü pekiştirmeye devam etmiştir. Buna örnek olarak, darbelerin sonrasında gelen yargılamalar ve darbenin meşruiyetini sağlamada yargının kullanılması gösterilebilir. Askerî vesayet ile eş zamanlı olarak gerçekleşen yargılamalar, idamlar ve anayasa değişiklikleri yalnızca mevcut rejimin dönüşümüyle sınırlı kalmamakta; toplum hafızasında da kalıcı hasarlar meydana getirmektedir. Böylece askeri darbeler gerek doğrudan hükümeti ve yönetimi ele geçirme yoluyla, gerekse sivil hükümet üzerinde baskı kurarak siyasal alanı daraltmış; vesayetçi bir anlayışın daha fazla kurumsallaşmasına, yargı yoluyla kendi yapısının meşruluğunu iddia etmesine neden olmuştur (Telli Dursun & Oral, 2023, s. 62). Dolayısıyla, askeri darbeler yalnızca siyasal sistemi ve aktörleri değil aynı zamanda toplumun tarihsel ve demokratik değerlerini de derinden etkilemiş, dönem dönem hukukun üstünlüğüne olan güvenin zedelenmesine etki etmiştir.

Cumhuriyet öncesi döneme uzanan süreçte ordu, yalnızca bir güvenlik kurumu değil, aynı zamanda siyasal dönüşümlerin ve modernleşme hamlelerinin etkin bir parçası olarak önemli bir konumda bulunmuştur. Bu çabalar içerisinde ordu, ülkenin toplu bir kimlik ve yapı değişiminde kilit bir konum edinmiştir. Özellikle II. Meşrutiyet'ten başlayarak ortaya koyulan bu misyon, Cumhuriyet'in

ilanıyla birlikte daha kurumsal bir kimliğe bürünmüştür. Böylece ordu, sistemin tıkanıdığı toplumsal ve siyasal kriz anlarında çözüm üretici bir güç olarak görülmeye devam etmiştir (Kumlu, 2009, s. 3). Dursun (2018), askeri darbelerin yalnızca otoriter rejimlerin değil, demokratik sistemlerin içinden de ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir. Türkiye örneğinde, özellikle çok partili hayata geçişten itibaren ordunun siyasal sistem içerisinde doğrudan veya dolaylı müdahaleleri, kriz dönemlerinde meşru bir çözüm yolu olarak benimsenmiştir (Dursun, 2018, s. 59). Buradan ordunun, bu kriz dönemlerinde belli bir kesim tarafından da olsa bir kurtarıcı olarak görülebileceği kadar güç kazandığı ve toplumsal ve siyasal hayatın bir parçası olduğu görülmektedir.

Var olan bu durum, özellikle çok partili döneme geçişle birlikte daha da görünür hâle gelmiştir. Ordu, devletin hem kuruluş hem de kurtuluşundaki önemli unsurlarından biri olarak rejimin korunmasında başat aktör olarak konumlanmıştır. Özellikle çok partili hayata geçişle birlikte bu rolünü daha da belirgin bir biçimde kabul ettiği, anavatan ve onun temel prensiplerine dair bir tehlike görüldüğünde kendisine biçilen kurtarıcı rolünü üstlendiği görülmektedir (Kastarcı, 2024, s. 33-34; Yetkin, 2007, s. 13-14; Karataş, 2021, s. 128). Bu doğrultuda ordunun siyasal sistemdeki konumunun yalnızca güvenlik odaklı bir yapıdan ibaret kalmadığı, politik karar alma sürecinde etkili bir güç merkezi haline geldiği görülmektedir. Ordunun verilen kararların yönünü etkilediği ya da kararların alınma nedeni olarak ön plana çıktığı tarihsel süreç içerisinde belirgin bir şekilde anlaşılmaktadır. Kısacası, Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal tarihinde meydana gelen askeri müdahaleler, yalnızca yönetim değişikliklerine yol açmakla kalmamış; aynı zamanda siyasal iktidarın işleyişini ve rejimin niteliğini kökten etkileyen yapısal dönüşümler oluşturmuştur.

Türkiye'deki darbeler, halkın karar alma mekanizmalarını büyük ölçüde etkileyebildiği nadir alanlardan olan seçimlerin işlevselliğine gölge düşürmüştür. Bu durumda darbeler demokratik yollarla seçilen hükümetlerin zor kullanılarak görevden uzaklaştırılması ve ordunun, anayasal sınırların dışına çıkarak doğrudan yönetimi üstlenmesi şeklinde tanımlanabilir (Aygen, 2018, s. 232). Dolayısıyla bu denli büyük çapta etkiler oluşturan askeri darbelerin, sadece yapıldığı yılları

etkilemediği, sonraki yıllarda da kurumların ve toplumun şekillenmesinde büyük ölçüde belirleyici rol oynadığı ifade edilebilir.

Nitekim Cumhuriyet tarihi boyunca, 1960 Askerî Darbesi, 1971 Askerî Muhtırası, 1980 Askerî Darbesi, 1997 Askerî Müdahalesi (28 Şubat Süreci / Post-modern Darbe) ve 2007 E-Muhtırası örneklerinde görüldüğü üzere, Türk Silahlı Kuvvetleri siyasal sürece doğrudan ya da dolaylı biçimlerde müdahale etmiş ve sahip olduğu güç doğrultusunda bu süreci yönlendirmiştir. Bu müdahaleler, Aygen (2018)'in de ifade ettiği üzere, meşru yönetimi devirerek, yönetme hakkının devredildiği tarafların yönetme haklarını gasp etmek anlamına gelmiştir. Bu durum süreç içerisinde ordunun tarafsızlığı ve güvenilirliğine toplum tarafından olumsuz bir algı ile yaklaşılmasına neden olmuştur (s. 232). Dursun (2004) ise askeri darbelerin ideolojik gerekçeleri de içerdiğini, özellikle Atatürk ilke ve inkılaplarının, oluşturulan laik devletin tehdit altında olduğu algısının, orduyu siyasi hayata müdahale etmeye iten temel nedenlerden biri olduğunu ifade etmektedir (s. 60-61).

Ancak askerî vesayet, yalnızca bu doğrudan müdahalelerle sınırlı kalmamış; siyasal sistem üzerinde kalıcı bir denetim mekanizması olarak da varlığını sürdürmüştür. Örneğin, Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nun 35. maddesi, orduya “Cumhuriyeti koruma ve kollama” görevi yüklemiştir. Bu görev bilinci ifadesi, askerlerin gerektiğinde siyasal süreçlere müdahale edebileceği yönündeki algısını besleyen önemli bir zihin yapısını göstermektedir (Aygen, 2018, s. 237). Böylece bu anlayış askeri vesayetin yalnızca belirli bir süreliğine varlık göstererek geçici bir kriz anının çözüm aracı olarak algılanmasının dışında sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu durum, siyasal sistemin karar alma mekanizması içerisinde ordunun kalıcı bir meşruiyet kazanmasına neden olmuştur.

İç Hizmet Kanunu'nda bulunan madde uzun yıllar boyunca yapılan müdahalelere zemin hazırlamış ve demokratik düzenin kesintiye uğramasında etkili bir unsur olmuştur. Askerî vesayet yalnızca açık müdahalelerle değil; aynı zamanda kurumsal araçlarla da siyasal sistemin içinde süreklilik gösterecek bir yapıya kavuşmuştur. Milli Güvenlik Kurulu'nun anayasal konumu, asker kökenli bürokratların stratejik kurumlara yerleştirilmesi ve kriz dönemlerinde devlet aklının askerî söylemle özdeşleştirilmesi, bu vesayet düzeninin temel yapı taşlarını

oluşturmuştur (Güler, 2006, s. 10-12). Bu koşullar, sivilleşme çabalarının önüne sürekli bir set çekmiş ve demokratik ilkelerin sistematikleşmesini geciktirmiştir. Dursun (2018)'un da ifade ettiği gibi, Türk siyasal sistemi içerisindeki bu vesayetçi anlayış, sadece askeri elitlerle sınırlı kalmamıştır. Bürokratik kadrolar, medya, üniversiteler ve hatta bazı sivil toplum yapıları da bu sistemin sürekliliğini sağlama noktasında aktif biçimde yer edinmiştir (s. 174). Bu çok yönlü yapı askeri rejimi toplumsal meşruiyetle desteklenen siyasi bir norm haline getirmiştir. Böylece sistem içerisinde yerinden edilmesi zor, sisteme birçok açıdan bağlanmış siyasi ve askeri bir baskı aracı ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de askerî vesayetin, verilen bilgiler ışığında, yalnızca yönetim değişikliğini ifade etmediği görülmektedir. Bu vesayet ortamı aynı zamanda siyasal yapının yönlendirilmesinde belirleyici bir ayak olarak ortaya çıkmıştır. TSK’nın kendisini cumhuriyetin kurucu iradesinin temsilcisi ve koruyucusu olarak görmesi, siyasal krizlerde müdahaleyi meşru saymasına sebep olmuştur. Bu anlayışın, özellikle Atatürk ilke ve inkılaplarının, laik Türkiye Cumhuriyeti algısının tehdit altında olduğu hissi altında ön plana çıktığı ve askeri darbeler için ideolojik bir zemin oluşturduğu görülmektedir (Yetkin, 2007, s. 11). Bu bağlamda Türk siyasal hayatında darbelerin yalnızca olağanüstü durumlara yönelik geçici müdahaleler olmadığı, politik sistemin tekrar şekillendirildiği, askerî aktörlerin siyasal karar alma süreçlerine doğrudan ya da dolaylı dâhil olduğu kritik dönemler olarak değerlendirilebileceği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, askerî darbelerin etkisi yalnızca yönetim kadrolarının değişmesiyle sınırlı kalmamış; her müdahale sonrasında yapılan anayasal ve yasal düzenlemeler, siyasal sistemin yapısını uzun bir dönemi etkileyecek şekilde dönüştürmüştür. Hazırlanan yeni anayasalar, oluşturulan yeni kurum, kuruluş ve sistemler parlamenter rejimin sınırlarını daraltmış ve hatta bazı durumlarda sivil alanın askerî otoritenin etkisine açık hâle gelmesine neden olmuştur (Kumlu, 2009, s. 4-5). Bu şekilde güçlenen vesayet odakları ve bu odakların güç ilişkileri, Türk siyasal hayatı ve gerçekleşen darbeler, bu darbelerin nedenleri ve oluşturduğu sonuçlar birçok farklı aktörü ilgilendirmektedir. Bu nedenle darbelerin nedenleri ve etkilerinin yalnızca asker üzerinden değerlendirilemeyeceği, her askeri darbenin tarihsel, toplumsal, ekonomik ve siyasal koşullarla birlikte şekillendiği

belirtilmelidir. Bu askeri darbelerin dönem dönem sadece ordunun iradesi ile değil, sivil ve siyasal aktörlerin rolüyle de ortaya çıktığı söylenebilir (Aygen, 2018, s. 248). Özellikle 1950 sonrasında, askeri bürokrasinin belli dönemlerde sivil iradeyi denetim altına alma eğilimi gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu durum 1960, 1971, 1980, 1997 ve 2007 darbelerine zemin hazırlamıştır. Ordu güvenlik yanında siyaseti yönlendiren ve siyasetin alanını daraltan bir aktör olarak da öne çıkmıştır (Kastarcı, 2024, s. 36-37; Kurt, 2023, s. 201).

Türkiye’de yaşanan askeri darbeler sonucunda devletin temel erkleri olan yasama, yürütme ve yargı organlarında da kapsamlı değişiklikler ve dönüşümler gerçekleşmiş (Kalaycıoğulları, 2023), özellikle 1960 Darbesi ardından başlayan süreç sonraki darbelere antidemokratik bir uygulama olarak emsal oluşturmuştur (Karataş, 2021, s. 140-141; Tomakin, 2022, s. 55-56). Bu durum Türk siyasal yaşamında kalıcı etkiler bırakan bir geleneğin oluşmasına neden olmuştur. Bu çerçevede bu bölümde söz konusu darbelere götüren süreçlerin ve toplumsal olayların nasıl ve hangi yönde ilerlediği ele alınacaktır. Ardından darbelerin ortaya çıkardığı yeni toplumsal ve siyasal koşullar ayrıntılı biçimde incelenecektir.

2.1. 27 Mayıs 1960 Darbesi

Türk siyasal hayatında askerin etkisi, Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren gözlemlenmektedir. Ancak bu etkinin kurumsallaşarak anayasal bir dayanak temelinde meşruiyet kazanması, 1960 askeri darbesi ile mümkün olmuştur (Akbaba, 2021, s. 108). 1950-1960 dönemi ise Türkiye’de tek parti yönetiminin sona ermesiyle , siyasal ve bürokratik yapının dönüşmeye başladığı bir süreçtir. Bu evrede siyasal kadrolar, halk desteğini arkalarına alarak, başlangıçtaki devrimlere ve inkılaplara öncülük eden geleneksel bürokratik kadroların yerini almaya başlamıştır (Hale, 1996).

İktidara gelen DP, halkla daha doğrudan ve yakın bir ilişki kurmayı hedeflemiş, özellikle kırsal kesimin taleplerine yönelmiştir. Tarım sektörünü ve köylü nüfusun ihtiyaçlarına merkeze alan politikalar geliştirilmiştir. Başlangıçta makineleşme ile birlikte olumlu karşılanan bu adımlar, zamanla kırdan işsiz kalan tarım işçilerine ve az topraklı köylülerin şehirleşmesi sonucu ortaya çıkan yapısal sorunlara kalıcı çözüm üretememiştir. Gerekli dönüşümlerin zamanında

gerçekleştirilememesi, DP iktidarının giderek artan toplumsal baskılarla karşı karşıya kalmasına yol açmıştır.

Uzun süren iktidar tecrübesinin ardından ilk defa muhalefet partisi olmayı öğrenen ana muhalefet partisi, DP'yi Cumhuriyet ilkelerine yeterince bağlı kalmamakla, piyasa ekonomisine aşırı bağlı olmakla ve gittikçe artan bir şekilde otoriter eğilimler sergilemekle eleştirmiştir (Karpat, 2012, s. 172). Başlangıçta bu eleştirileri dikkate alan DP, art arda kazandığı seçimlerle birlikte yaptığı politikaların halk tarafından onaylandığını, eylemlerinin bu şekilde meşruluk kazandığını düşünmüştür. Bu durum muhalefetin uyarılarını göz ardı etmesine neden olmuş ve iktidar-muhalefet arasındaki ilişkiler giderek sertleşmiştir.

27 Mayıs 1960 Darbesi, Türk siyasal hayatında merkez ile çevre arasındaki gerilimlerin en yoğun ve sert bir biçimde ortaya çıktığı müdahalelerden biri olmuştur. Bu darbe, merkezin lehine çevrenin aleyhine bir güç dengesinin yeniden tesis edilmesi çabası olarak değerlendirilmiştir (Gülener, 2007, s. 57). DP'nin otoriter bşr yapı oluşturmaya, muhalefeti, medyayı ve akademiye baskılamaya yönelik uygulamaları ve özellikle 1957 seçimlerinden sonra ortaya koyduğu politikalar, ordu içinde huzursuzluk oluşmasına neden olmuştur. Bu süreç sonunda, 1954'te kurulan gizli bir örgütlenme ile 27 Mayıs 1960'ta harekete geçilmiş ve darbe gerçekleştirilmiştir (Karpat, 2012, s. 173; Telli Dursun & Oral, 2023, s. 51).

27 Mayıs darbesi ile birlikte DP iktidardan uzaklaştırılmıştır. Yönetimin ise ordu, bürokrasi ve aydınlardan oluşan bir koalisyon tarafından devralındığı görülmüştür (Gülener, 2007, s. 58; Özkandaş, 2023, s. 148). Bu müdahalenin, Atatürk'ün siyasetin sivil denetimli bir alan olması gerektiği, askerin siyasetten uzak durması ve siyaset ile askeriyenin net çizgilerle ayrılması yönündeki temel ilkesine aykırı bir nitelik taşımaktadır (Karpat, 2012, s. 179).

Darbe sonrasında hazırlanan yeni anayasanın temel hak ve özgürlüklere geniş bir yer vererek Türkiye'de demokratik bir düzenin oluşturulmasına zemin hazırlayabilecek potansiyelde olduğu anlaşılmaktadır. Ancak anayasanın hazırlanması sürecinde pratikteki uygulamalarda aksaklıklar yaşandığı ve demokratik bir sistem getirmesi öngörülen anayasanın uygulanması noktasında beklenmedik karışıklıklara neden olduğu görülmektedir. Henüz darbenin ardından gelen ilk aşamada kurulan Yassıda Mahkemeleri, DP yöneticilerinin

yargılanmasına ve üç idam cezasının infaz edilmesine sahne olmuştur. Bu hadise, Türk demokrasisinde önemli ve bir kırılmaya yol açmış, sonraki süreçteki siyasal hayatı derin bir şekilde etkilemiştir (Telli Dursun & Oral, 2023, s. 52; Yetkin, 2007, s. 31-32). Bu durum, demokratik temel değerlere saygıyla yaklaşan bir anayasanın ruhuyla bağdaşmayacak bir siyasi ortam oluşturmuştur. Özkandaş(2023, s. 151)'a göre, 1960 darbesi, ardından gelen demokratik anayasaya rağmen, yalnızca bir iktidar değişikliği ile sınırlı kalmamış, aynı zamanda askerî vesayetin sürekliliğini sağlayan bir yapısal dönüşümü de beraberinde getirmiştir.

Sonuç itibariyle, 27 Mayıs 1960 Darbesi, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde gerçekleşen ilk başarılı askerî müdahale olarak sivil-asker ilişkilerinde yeni bir sayfa açmıştır. DP iktidarının tarım odaklı politikalarının yarattığı yapısal sorunlara çözüm üretmede yetersiz kalması, muhalefetle artan gerilimler ve DP'nin kendi içerisindeki ve yönetimi sürecindeki otoriterleşme eğilimleri, bu askeri darbenin gerçekleşmesi için zemin hazırlamıştır. Sonuç olarak merkez-çevre dengesinin merkez lehine yeniden kurulduğu ve askerî vesayet anayasal zemininin darbe sonrasında inşa edildiği görülmüştür (Karpat, 2012, s. 172-173).

2.1.1. Darbeye Götüren Süreç ve Darbenin Nedenleri

1950'li yıllar, Türkiye'nin tek parti rejiminden çok partili bir sisteme geçtiği ve siyasal yapıda hızlı bir değişimin yaşandığı kritik bir dönem olmuştur. 1946 yılında kurulan DP, 1950 genel seçimlerinde iktidarı devralarak uzun yıllardır ülkeyi yöneten Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarına son vermiştir. Ancak bu değişim süreci, kısa sürede ordu ile hükümet arasında ciddi bir gerilime yol açmıştır. DP'nin iktidara geldikten sonra uyguladığı kadrolaşma ve özellikle yüksek rütbeli subayları erken emekliye sevk etmesi gibi uygulamalar, ordu içinde önemli rahatsızlıklara neden olmuştur (Oral & Kaya, 2024, s. 194-195). Diğer yandan uzun süreli tek parti yönetiminde yaşamış bir ülke için farklı bir yönetim durumu ortaya çıkmış, CHP muhalefet partisi olmayı öğrenmek durumunda kalmıştır.

Dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in subaylarla ilgili küçümseyici söylemleri, protokolde Genelkurmay Başkanlığı'nın ikinci plana atılması, Harp Akademileri'nin eğitim süresinin kısaltılması gibi eylemler, ordu içerisinde tepkileri şiddetlendirmiş ve siyasal sistemde askerin yeni bir rol arayışına girmesine

yol açmıştır (Oral & Kaya, 2024, s. 195-196). Aynı zamanda DP'nin bazı uygulamaları laiklikten bir uzaklaşma olarak algılanmış, ezanın Arapça okutulması ve dini cemaatlerle yakın ilişkiler de askerî seçkinleri rahatsız edici rol oynamıştır (Oral & Kaya, 2024, s. 196). DP'nin iktidara gelişi, başlangıçta çok partili demokratikleşme yolunda önemli bir adım olarak görülmüştür. Ancak zaman içerisinde uyguladığı baskıcı politikalar ve ekonomik sorunlar büyük bir memnuniyetsizliğe yol açmıştır. Basın özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar, muhalefet üzerindeki baskılar ve ülkenin yaşadığı ekonomik buhran toplumsal huzursuzluğu gittikçe artırmıştır (Kurt, 2023, s. 13). İsmet İnönü'nün 1960 yılında yaptığı şu açıklama ile siyasi gerilimin boyutu net bir şekilde anlaşılmaktadır: *“Eğer bir idare insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa o memlekette ayaklanma olur”* (Yılmaz, 1999, s. 22; aktaran Kurt, 2023, s. 14).

DP'nin özellikle 1957 genel seçimlerinden sonra yönetim anlayışını kendi ideolojik çizgisine göre yeniden yapılandırma gayreti, askerî ve bürokratik çevrelerin tepkisiyle karşılaşmıştır. Bu dönemdeki iktidarın icraatları, muhalefeti susturma, basın özgürlüğünü kısıtlama ve üniversite özerkliğini hedef alma gibi demokratik değerlerle çelişen bir yöne evrilmiştir (Özkandaş, 2023, s. 149). Aynı zamanda, yaşanan ekonomik kriz, yüksek enflasyon, dış borç artışı ve döviz darboğazı gibi gelişmeler, halkın yaşam standartlarını olumsuz etkilemiştir. Toplumun birçok açıdan farklı şekillerde kısıtlanması toplumsal huzursuzluğun artmasına neden olmuştur (Karataş, 2021, s. 132; Küçük, 2019, s. 24-25). Benzer huzursuzlukların üniversite gençliği ve entelektüel kesimlerde de yankı bulduğu görülmektedir. Neticede, gittikçe artan baskı sonucu üniversite gençliği ve aydınlar, 28-29 Nisan 1960 İstanbul'da ve 5-6 Mayıs Ankara'da düzenledikleri protesto gösterileriyle hükümete karşı seslerini yükseltmiştir. Devam eden süreçte bu protestoların ordu içinde de destek gördüğü anlaşılmaktadır (Karataş, 2021, s. 131; Güler, 2006, s. 25-27). Yaşanan bu gelişmeler, DP iktidarının son çeyreğindeki iç ve dış politikadaki yaşanan karmaşık sorunlar ve bu sorunların toplum üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır.

Var olan iç problemler yanında dış problemlerle de mücadele edildiği, iç politika sonucu devam eden huzursuzlukların dış politikada da birtakım sorunlar meydana gelmesine neden olduğu görülmektedir. Örneğin DP'nin Sovyetler Birliği

ile ekonomik iş birliği girişimleri ve dış politikada sergilediği farklı yönelimler, ABD tarafından pazarlık gücünü artırma stratejisi olarak görülmüş ve ordu içindeki rahatsızlıkları daha da derinleştirmiştir (Kasapsaraçoğlu, 2020, s. 1346-1347). Türkiye’de 1960 darbesine giden bu sürecin temelinde, DP’nin temsil ettiği çevre değerlerinin siyasal alana sızması ve merkezin var olan bu gelişmeye karşı gösterdiği tepki yatmaktadır. Şerif Mardin’in merkez-çevre yaklaşımı bu dönemi açıklamakta ve gerçekleşen değişiklikleri anlamlandırmakta önemli bir çerçeve sunmaktadır (Çelik, 2010, s. 211). Toplumsal taleplerin artması ve halkın daha fazla temsil edilme isteği, seçkinci yapının ve askeri-sivil bürokrasinin çevre karşısındaki tehdit algısını yükseltmiştir. Muhsin Batur’un darbeden hemen önce yaşanan bir olayı aktarırken, “*Ayakların baş olduğu*” gibi bir ifadeyle ortaya koymuş olduğu rahatsızlık, ordu içindeki seçkinci zihniyetin bir göstergesidir (Batur, 1985, s. 78-79, akt. Çelik, 2010, s. 213). DP iktidarında, özellikle 1957 sonrası dönemde artan otoriter eğilimler, seçkinci askeri-bürokratik kesimin içinde bulundukları sisteme karşı olan rahatsızlıklarını artırmıştır ve bunun da devamında darbe için gerekçe oluşturmuştur (Peçe & Bilici, 2020, s. 32; Tarhan, 2017, s. 53; Kumlu, 2009, s. 11). Ordu, Cumhuriyet’in temel değerlerinin ve inkılapların tehdit altında olduğunu savunarak siyasal sisteme müdahale etmiştir (Güler, 2006, s. 25-27; Dursun, 1998, s. 121).

Sonuç olarak, 27 Mayıs 1960 askeri darbesi, çeşitli faktörlerin birleşmesi ile ortaya çıkmıştır. Bu faktörler arasında siyasal tıkanmışlık, anayasal denetimin zayıflığı, çoğulculuk yerine tahakkümcü ve baskıcı bir iktidar anlayışının benimsenmesi, süregiden ve çözülemeyen ekonomik krizler ve ordu içindeki hoşnutsuzluk gibi nedenler sayılabilir. Bu çerçevede hem yapısal hem de aktör bazlı etkenlerin bir araya gelmesi ile oluşan bir siyasal kırılma olarak kabul edilmektedir (Güler, 2006, s. 28). Bu kapsamlı müdahale Türk siyasal hayatının dönüşümünde kalıcı etkiler yaratmış ve ardından gelen yılların dinamiklerini belirlemiştir.

2.1.2. Darbe Sonrası Genel Durum

27 Mayıs 1960 Darbesi, dalgalanmalarla seyreden 10 yıllık bir çok partili hayatın ardından askerin siyasal rejim üzerinde denetim hakkını fiilen uyguladığı ilk müdahale olarak karşımıza çıkmaktadır. Darbenin ardından kurulan Milli Birlik Komitesi (MBK), hükümeti kontrol altına almış ve uzun yıllar boyu devam edecek

ve Türk siyasal hayatına yerleşecek olan vesayetçi bir anlayışı anayasal sisteme dahil etmiştir (Tomakin, 2022, s. 56-57). Bu anlayış doğrultusunda MBK, yasama ve yürütme süreçlerini ele alarak sivil aktörleri dışlamıştır (Tomakin, 2022, s. 59). 27 Mayıs 1960 sabahı Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koyarak Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki ilk askerî darbeyi gerçekleştirmiştir. Bu müdahale ile birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi ve hükümet feshedilmiş, siyasal faaliyetler askıya alınmıştır (Kumlu, 2009, s. 12-13).

Yönetime el koyan subaylar, MBK adı altında toplanarak yasama ve yürütme yetkilerini doğrudan ele almış, bu süreçte sivil siyasal aktörleri demokratik süreç dışına itmiştir (Tomakin, 2022, s. 56-59). MBK, sadece geçici bir askerî otorite olarak kalmamış, anayasal ve kurumsal düzeyde kapsamlı bir yeniden yapılanma amacı güden ve devamlı bir denetim organı olan kurucu bir güç rolü üstlenmiştir (Kumlu, 2009, s. 14-15). Bu anlayış, ordunun Türk siyasal hayatında bir aktör olarak görülmesinin yanı sıra, sivil siyaset kurumlarının askeri darbeler karşısında gelecekte ne kadar tepkisiz kalabileceğinin göstergesi olmuştur.

27 Mayıs'ın sonrasında ortaya koyulan yeni düzen, merkezi yönetimin yapısında değişiklikler öngörmüştür ve 1961 Anayasası ile bu yeni yapının hukuki meşruiyet temeli atılmıştır. Ancak bu anayasanın hazırlandığı Kurucu Meclis'in temsil niteliğinin tartışılmalı olduğu literatür içerisinde de sıklıkla dile getirilmektedir. Gülen(2007, s. 59)'e göre, bu anayasayı hazırlayan mecliste, toplumun önemli bir kesimini temsil eden DP'den hiçbir üyenin yer almaması meclisi temsil niteliğine oldukça ciddi gölge düşürmüştür.

1960 darbesi sonrası hazırlanan 1961 Anayasası ile birlikte askerî vesayetin kurumsal bir temele oturtulduğu ve sivil-asker ilişkilerinde yeni bir denge tesis edilmeye çalışıldığı söylenebilir (Akbaba, 2021, s. 108; Özkandaş, 2023, s. 150). Oluşturulan yeni anayasa, yalnızca temel hak ve özgürlükleri genişletmekle kalmamış, bu süreçte askerî bürokrasi sivil bürokrasi karşısında daha güçlü bir konum elde etmiştir (Hale, 1996; Durgun, 2010, s. 167; Eryılmaz, 2020, s. 300; Gözler, 2007, s. 45-47). 1961 Anayasası ile oluşturulan bu yapının temel hedefi yalnızca demokratikleşmeyi düzenlemek değil, aynı zamanda siyasal sistemde askerî denetimin sürekliliğini sağlayacak mekanizmaları kurumsallaştırmak olmuştur (Telli Dursun & Oral, 2023, s. 49-50; Karataş, 2021, s. 133-134). Bu

bağlamda 1961 anayasası her ne kadar demokratikleşme söylemleri sunsa da gerçekte temel hak ve özgürlükleri genişletirken, diğer yandan askeri darbelerle yasal bir zemin hazırlamıştır.

1961 Anayasası ile sivil özgürlük adına büyük adımlar atılmış olsa da bu anayasa vesayetçi yapıyı daha da kurumsallaştırmış ve belirli bir kalıba sokmuştur. MGK anayasal statü kazanmış ve asker böylelikle sivil hükümet üzerinde söz sahibi olmuştur (Karataş, 2021, s. 137; Özkandaş, 2023, s. 151; Akbaba, 2021, s. 108). Bu süreçte 1961 Anayasası'nın hazırlıklarına başlanmış, üniversite çevreleri ve hukukçular sürece dahil edilmiş; ancak halkın katılımı sınırlı tutulmuştur (Tomakîn, 2022, s. 60-61). Anayasa halkoyuna sunulmuş, ancak %38'lik bir kesim tarafından reddedilmiştir (Karataş, 2021, s. 137). Anayasa, bir yandan temel hak ve özgürlükleri genişletmiş gibi görünse de diğer yandan askerî vesayeti anayasal güvence altına alan Anayasa Mahkemesi, MGK ve Devlet Planlama Teşkilatı gibi kurumları tesis etmiştir (Karataş, 2021, s. 133-134; Telli Dursun & Oral, 2023, s. 49; Kösece & Paşaoğlu, 2021, s. 2160-2163). Bu kurumlar aracılığıyla sistemin kontrolü sağlanmaya çalışılmıştır. Bahsedilen kurumların oluşturulması, askerî vesayetin yalnızca kısa süreli bir yönetim değişikliği değil; uzun vadeli ve kalıcı bir yeniden yapılanma arayışında olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede Türk siyasal tarihine bakıldığında, askerî müdahalelerin yalnızca doğrudan darbelerle sınırlı kalmadığı, 1960 Darbesi örneğinde görüldüğü üzere, anayasal düzenlemeler yoluyla askerî güçlerin siyasal ve toplumsal alanda kalıcı bir etki oluşturma çabalarının da bu sürece dâhil olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda askerî vesayet kavramı, yalnızca iktidarın doğrudan ele geçirilmesiyle sınırlı kalmamış; aynı zamanda siyasal alanın denetlenmesi ve yönlendirilmesi biçiminde kurumsallaşmıştır (Altınsoy, 2021, s. 44; Kumlu, 2009, s. 3-4). Bu durum, darbe sonrası meşruiyet arayışının, sivil siyaseti korumak yerine, askeri aktörlerin sisteme entegre olmasını ve etkisini kurumsal düzeyde sürdürmesini sağladığı şeklinde yorumlanabilir.

Özkandaş (2023, s. 151)'ın belirttiği üzere, bu vesayetçi düşünce yalnızca fiili değil; aynı zamanda hukuki bir zemine oturmuş ve sonraki müdahalelere normatif dayanak oluşturmuştur. Bu yaklaşımla birlikte ordu, kendisini devletin “kurucu ve koruyucu” unsuru olarak konumlandırmış ve siyasal sistem üzerinde kalıcı bir etki tesis etmiştir (Aygen, 2018, s. 250; Akbaba, 2021, s. 108; Canveren, 2021, s. 129).

Darbenin ardından kurulan yeni düzen, toplumun tüm katmanlarını etkileyen bir dönüşümü beraberinde getirmiştir. Yargılamalar, infazlar ve medyanın yönlendirici dili toplumun zihinsel dünyasında uzun süreli ve derin etkiler bırakmış, hukuk devleti ilkeleri zedelenmiştir (Tomakın, 2020, s. 95-96; Akbaba, 2021, s. 138-140). Bu süreçte yalnızca iktidardaki DP kadroları değil, darbe karşıtı askerî ve sivil gruplar da tasfiye edilmiştir (Peçe & Bilici, 2020, s. 32-33). Böylece vesayetçi sistem, yalnızca siyasal alanı değil, toplumun tüm kurumsal yapısını dönüştürmeyi amaçlayan geniş çaplı bir projeye dönüşmüştür. Bu durum 1960 darbesinin klasik bir hükümet değişikliği olmasından ziyade, devletin temel ve ideolojik yapısını yeniden şekillendiren totaliter bir dönüşüm projesi olduğunu ortaya koymaktadır.

Askerî vesayet rejiminde sadece ordu değil; bürokrasi, medya, yargı, üniversiteler ve aydınlar da etkili olmuştur. Bu grupların toplumsal ve ideolojik desteği, toplumun seçilmiş temsilcilerini saf dışı bırakmakta etkili olmuştur (Gülener, 2007 s. 57; Peçe & Bilici, 2020, s. 29). Gülener'e (2007, s. 58) göre merkezin önemli bir gücünü yukarıda söylendiği gibi aydınlar ve basın oluşturmuştur. Başlangıçta DP'nin verdiği sözlere bağlı olarak onun yanında yer alan aydınlar ve basın, DP'nin kendileri için gerekli adımları atmadığını görünce merkeze geri dönmüştür. Müdahale, özellikle Ankara ve İstanbul gibi merkezlerdeki aydın çevreler tarafından memnuniyetle karşılanmış, halkın genelinde ise güçlü bir direnç oluşmamıştır (Akıncı, 2014, s. 61).

Askerî vesayetlin etkileri yargı sisteminde de belirgin hale gelmiştir; DP yöneticilerinin bir kısmı idam cezasına çarptırılırken, bir kısmı hapse atılmıştır. Bu uygulamalar, yargı bağımsızlığının askeri vesayet altında zarar gördüğünü ve kararların talimatla alındığını ortaya koymaktadır (Karataş, 2021, s. 134-135). DP üyeleri, anayasa ihlali, zimmet ve yolsuzluk gibi suçlamalarla özel mahkemelerde yargılanmış; Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan idam edilmiştir (Karataş, 2021, s. 134-135; Telli Dursun & Oral, 2023, s. 52; Yetkin, 2007, s. 30-32). Yassıada Mahkemeleri'nde DP yöneticilerinin idam ve hapis cezalarına çarptırılması, yargı bağımsızlığının askıya alındığını ve kararların askerî irade doğrultusunda şekillendiğini göstermiştir (Karataş, 2021, s. 134-135). Sonuç olarak 27 Mayıs 1960 Darbesi, bir süre boyunca devam edecek bir geleneğin başlangıcı olmuş ve Türkiye'de demokrasi kültürünün yerleşmesini olumsuz olarak

etkilemiştir. Bu şekilde, çok partili siyasal hayata geçerek demokratik bir sistemin temel öğelerinden birini yerine getiren Türkiye’de bu darbeye antidemokratik bir sürecin ilk adımı atılmıştır. Neticede, halkın kendi oyuyla birlikte seçtiği iktidar, askerin halk adına karar vererek hareket etmesi sonucu gücünü kaybetmiştir.

2.2. 12 Mart 1971 Muhtırasına Giden Süreç ve Darbenin Nedenleri

27 Mayıs 1960 Darbesi, Türkiye’de askerî müdahalelerin demokratik düzende yarattığı ilk kesinti olmuş, sonrasındaki müdahalelerin de zeminini hazırlayan kurumsal bir yapı oluşturmuştur. Böylece, ilerleyen süreçte yapılacak darbelerde nelerin yapılması ya da yapılmaması gerektiğine yönelik olarak bir ön deneme niteliği kazanmıştır. Darbe sonrası dönemin en dikkat çeken özelliklerinden biri, askerî yargı sisteminin genişlemesi ve sivil yaşam üzerindeki etkisinin artması ve kurumsallaşmasıdır. Olağanüstü mahkemeler, özellikle Yassıada Mahkemesi, yalnızca Demokrat Parti kadrolarını değil, aynı zamanda demokratik siyaseti de yargılamıştır. Böylece yargı, doğrudan siyasal tasfiye aracı olarak kullanılmıştır. Askerî otorite yalnızca yürütme gücüne değil, yargı yetkisine de müdahil olmuş, sivil alanın denetlenmesi ve sınırlandırılması yargı mekanizmaları üzerinden meşrulaştırılmış ve kolaylaştırılmıştır. Nitekim, 1961 Anayasası ile askeri mahkemelere anayasal statü verilmesi ve MGK gibi yapılarla askeri vesayetin kurumsallaştırılması, sivil siyasetin denetlenmesinin ve demokratik toplum gelişimin sınırlandırılmasının kalıcı düzen hale geldiğini göstermektedir (Özkandaş, 2023, s. 151; Karataş, 2021, s. 138-139).

1961 Anayasası’nın getirdiği görece özgürlükçü ortam, demokratik katılımı ve toplumsal hareketliliği artırmıştır. Bu ortamda üniversiteler, sendikalar ve basın daha serbest bir yapıya kavuşmuş, bu durum özellikle gençlik hareketlerinin, sol ve sağ ideolojik grupların ve üniversite çevrelerinin siyasallaşmasını beraberinde getirmiştir. Ancak bu özgürlükçü yapının zamanla farklı siyasal akımların güç kazanmasına, toplumsal kutuplaşmanın ve siyasal istikrarsızlığın artmasına neden olduğu bir durum meydana gelmiştir. Devlet otoritesinin zayıflaması, yürütmenin etkisizliği ve hükümetlerin kısa ömürlü yapısı, askerî çevrelerde ciddi rahatsızlık yaratmıştır (Altunok & Gedikkaya, 2017, s. 73; Burak, 2011a, s. 54; Akbaba, 2021, s. 109; Akıncı, 2014, s. 68; Karataş, 2021, s. 139-140; Tomakîn, 2022, s. 63; Küçük, 2019, s. 28; Kumlu, 2009, s. 22-23).

1960'ların sonlarına doğru ise siyasal kutuplaşma ve ideolojik kampaşmaların derinleştiği bir ortam oluşmuştur. Özellikle de üniversitelerdeki öğrenci hareketlerinin radikalleştiği, grevlerin yaygınlaştığı ve sol ile sağ görüşlü gruplar arasındaki şiddet olaylarının kamu düzeni için bir tehdit halini aldığı görülmüştür. Bu gelişmeler de sonuç olarak askerî bürokrasi ve devlet elitleri tarafından rejime yönelik bir tehdit olarak algılanmıştır. Özel olarak ise genç subaylar arasında Kemalist devrimi koruma düşüncesinin yaygınlaştığı bir karmaşa ortamı oluşmuştur. Hükümetlerin pasif kalması, ekonomik sorunlar ve kamu düzenindeki bozulmalar, ordu içinde müdahale eğilimini artmasına neden olmuştur (Yetkin, 2007, s. 35-36; Telli Dursun & Oral, 2023, s. 53-54; Akıncı, 2014, s. 68; Aygen, 2018, s. 251; Kasapsaraçoğlu, 2020, s. 1350-1351; Tomakîn, 2022, s. 63; Küçük, 2019, s. 28; Kumlu, 2009, s. 22-23). Bu durumlar, diplomasi yerine çatışma riskini beraberinde getiren, demokratik bir çevreyi yaratması gereken bir anayasanın tam tersi bir sonuç doğurduğu bir düzene neden olmuştur.

Bu süreçte Türk Silahlı Kuvvetleri içinde bir grup genç subay doğrudan yönetime el koymayı hedeflerken, Genelkurmay ve üst kademe daha kontrollü bir müdahaleyi benimseyerek muhtıra verilmesi yolunu tercih etmiştir. Böylece 12 Mart 1971'de kuvvet komutanlarının imzasıyla hükümete muhtıra verilmiş; Süleyman Demirel başkanlığındaki hükümet istifaya zorlanmış ve teknokrat bir kabine kurulmuştur. Böylece muhtıra temelde onu 1960 Darbesinden net bir şekilde ayıran bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu muhtıra, doğrudan bir darbe olarak anılmasa da askerinin sivil siyaset üzerindeki baskısını kurumsallaştıran otoriter bir müdahale olarak değerlendirilmiştir (Akıncı, 2014, s. 69; Yetkin, 2007, s. 37; Telli Dursun & Oral, 2023, s. 54; Aygen, 2018, s. 251; Kastarcı, 2024, s. 48-50; Akıncı, 2013, s. 98; Karataş, 2021, s. 139-140; Tomakîn, 2022, s. 64; Küçük, 2019, s. 28; Kumlu, 2009, s. 24).

Bu dönemde anayasa askıya alınmamış ve meclis feshedilmemiştir. Ancak muhtıra sonrasında kurulan teknokrat hükümetler ve askerî vesayetin gölgesindeki siyasal yapının, meşru siyasal alanın yeniden sınırlandırılmasına yol açmış olduğu söylenebilir. Askerî müdahale yalnızca hükümeti devirmekle kalmamış, aynı zamanda siyasal ve toplumsal güç dengelerini yeniden şekillendirme aracı olarak da işlev görmüştür. Bu dönemde reformcu bürokrat ve subayların tasfiye edilmesi,

sosyal hakların kısıtlanması ve anayasa değişiklikleri, güvenlikten reformlara değil, tam tersi bir şekilde reformlardan güvenliğe geçişin izlerini taşımaktadır (Subaşı, 2016, s. 234-238).

2.2.1. 1971 Muhtıranın Verilmesi ve Müdahalenin Niteliği

12 Mart 1971 tarihinde TSK, hükümete yönelik bir muhtıra vererek, bu muhtıra ile birlikte Adalet Partisi hükümetinin istifasını talep etmiştir. Bu müdahale, Türkiye siyasi tarihinde klasik bir askeri darbe tanımına uymamaktadır. Ancak siyasal sistemi doğrudan etkilemesi ve askerî vesayetin yeni biçimini kurumsallaştırması ve bu duruma zemin hazırlaması açısından kritik bir dönüm noktası olarak değerlendirilmiştir. Ordu, muhtıra nedeni olarak hükümetin ülkeyi içine sürüklediği anarşi, ekonomik kriz ve siyasal istikrarsızlık karşısında yetersiz kalması gibi nedenleri ileri sürmüştür. Bu durum içerisinde temel amacın anayasal düzeni koruma amacıyla müdahale olduğunu açıklamıştır (Özkandaş, 2023, s. 153; Karataş, 2021, s. 140). Muhtıra metninde, ülkedeki siyasal, ekonomik ve toplumsal sorunların çözümsüzlüğüne ve anayasal düzenin tehlikeye girdiğine vurgu yapılmıştır. Sonuç olarak ordunun, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda yeni bir hükümet kurulmasını talep ettiği belirtilmiştir (Tomakın, 2022, s.64-65; Tarhan, 2017, s. 44). Kamuoyuna TRT üzerinden duyurulan bu muhtıra, devletin bekası söylemi ile siyasal yönlendirme ve kontrol işlevini sürdürmüştür. Sonuç olarak Başbakan Süleyman Demirel liderliğindeki hükümet istifa etmiş, onun yerine ordu tarafından desteklenen teknokratlardan oluşan bir geçiş rejimi-ara rejim hükümeti kurulmuştur. Böylece, sivil siyaset resmen devam etmekte ancak fiilen askerî iradenin denetimi ve yönlendirmesi altında kalmış olmaktadır (Kasapsaraçoğlu, 2020, s. 1352; Telli Dursun & Oral, 2023, s.54). Sonuç olarak bu müdahale, literatürde sıklıkla kullanılan “postmodern” veya yarı darbe olarak tanımlanmış, yeni bir müdahale biçimi olarak alandaki çalışmalarda yerini almıştır (Kumlu, 2009, s.24-25).

Muhtıra sonrası dönemde sadece yürütme organı değil yasama, akademi ve sivil toplum gibi diğer alanlar da askerî vesayetten nasibini almıştır. Bu süreçte ifade ve örgütlenme özgürlükleri kısıtlanmış ve anayasal haklara ciddi sınırlamalar getirilmiştir. Sol görüşlü akademisyenler ve gençlik hareketlerinde tasfiyeler olmuş, dernek ve sendikaların faaliyetleri de baskı altına alınmıştır (Özkandaş,

2023, s. 153-154; Güler, 2006, s. 36-37). Üniversite özerkliği zayıflatılmış, basın üzerinde baskılar artmış ve demokratik özgürlükler daraltılmıştır. Bu kapsamda, siyasi muhalifler üzerinde oluşturulan baskı yargı süreçlerini de etkilemiştir. Bu baskı ortamının sonucu olarak, birçok yazar ve aydın yazdıkları ve düşünceleri sebebiyle takibata uğramıştır. Bu süreç, hükümetin istifasıyla başlamış ve ardından sivil siyasetin güç kaybetmesiyle ordunun siyaset üzerindeki etkisinin pekiştiği bir geçiş sürecini başlatmıştır.

12 Mart müdahalesi, doğrudan yönetime el koymak yerine, parlamenter sistemi ve anayasal düzeni sembolik olarak sürdürmeyi ve sivil siyaseti ve yürütme sürecini askeri baskı altına alan yeni bir vesayet rejimini temel almıştır (Subaşı, 2016, s. 220-227; Peçe & Bilici, 2020, s. 33). Bu dönemde meclis kapatılmamış ve anayasa yürürlükte kalmış olsa da yürütme ve politika belirleme süreçleri askerî iradenin kontrolünde olmuştur. Bu nedenle, 12 Mart müdahalesi, görünürde demokrasinin varlığını devam ettirdiği, özünde ise sivil siyasetin önemli ölçüde kısıtlandığı ve askerî vesayetin derinleştiği bir dönemi başlatmıştır.

Sonuç olarak, 12 Mart 1971 muhtırası için, Türkiye’de yeni bir askerî müdahaleler döneminin başlangıcı olarak kabul edildiği söylenebilir. Bu müdahale, ordunun doğrudan yönetimde yer almayarak, sivil siyaseti askerî vesayetin sürekliliğini sağlamak amacıyla şekillendirdiği bir süreci işaret etmektedir. Bu süreç, siyasal alanın sınırlarının yeniden çizilmesi, demokratik mekanizmaların işlevsizleştirilmesi ve özgürlüklerin kısıtlanması anlamına gelmiştir. Böylece Türkiye’de demokrasi, şeklen varlığını korumuş ancak askerî otoritenin gölgesi altında bir rejim dönüşümü yaşandığı görülmüştür (Kumlu, 2009, s.24-25; Karataş, 2021, s. 141).

2.2.2. Anayasa Değişiklikleri ve Kurumsal Yeniden Yapılanma

12 Mart 1971 Muhtırası sonrasında Türkiye’de anayasal düzen görünürde yürürlükte kalmış olmasına rağmen sistemin yeniden şekillendirilmesi hedefiyle önemli anayasa değişiklikleri gerçekleştirilmiştir. Bu değişikliklerin temel amacının ise 1961 Anayasası’nın bireysel hak ve özgürlüklere öncelik veren yaklaşımından bir kopuşla yürütmenin yetkilerini güçlendirmek ve devlet merkezli bir yapıya geçişi sağlamaktır (Tarhan, 2017, s. 45; Kumlu, 2009, s. 28-30).

Muhtıra sonrasında kurulan teknokrat hükümetler, anayasal ve yasal düzenlemelerle özgürlükçü anayasal yapıyı sınırlandırmış, özellikle yükseköğretim, basın özgürlüğü, dernekleşme ve toplu gösteri haklarında ciddi derecede kısıtlamalar getirmiştir (Kumlu, 2009, s. 29). Anayasa Mahkemesi'nin denetim yetkileri daraltılmış, demokratik denge ve denetim mekanizmalarının etkinliği ciddi şekilde zayıflatılmıştır. Üniversitelerin özerkliğinin azaltılmış olduğu ve medya üzerindeki kontrolün artırıldığı görülmektedir. Bu değişiklikler, özgürlükçü anayasal düzenin yerini güvenlik odaklı otoriter bir yapıya bırakmasına sebep olmuştur (Kumlu, 2009, s. 28-30).

Muhtıra sonrası dönemde, yargı organlarının bağımsızlığına yönelik engellemelerin dikkat çekici olduğu söylenebilir. Bu dönemde, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi'nin yetkileri daraltılmış, Adalet Bakanı'nın Yüksek Hâkimler Kurulu'nda oy hakkı alması gibi uygulamalarla sivil yargının bağımsızlığı ciddi bir oranda zayıflatılmıştır (Altunok & Gedikkaya, 2017, s. 74-75). Bu düzenlemeler, yürütme ve askerî bürokrasinin güçlenmesini sağlamış, yargının denetleyici rolünü önemli ölçüde aşındırmıştır.

Yine bu süreçte sivil otoritenin etki alanı daraltılmış, siyasal partiler ve parlamento anayasa değişiklikleri sürecinde etkisizleştirilmiştir. Bu süreç, askerî vesayetin yönlendirmesiyle şekillendiği bir süreç olmuş, MGK'nın anayasal konumu güçlendirilerek, askerî erk sivil siyaset üzerinde kurumsal tahakkümünü artırmıştır (Kumlu, 2009, s. 29-30; Akbaba, 2021, s. 109). Böylece Türkiye'de askerî vesayetin anayasal zeminde kalıcılaştığı olduğu literatürde sıklıkla dile getirilmektedir (Karataş, 2021, s. 141-142). Anayasal değişikliklerin etkileri yalnızca siyasi sistemde sınırlı kalmamıştır, bu değişiklikler etkilerini eğitim ve medya gibi toplumsal alanlarda da göstermiştir (Subaşı, 2016, s. 278-281; Akıncı, 2014, s. 70-71). Aynı zamanda, sendikal haklar ve grevler ciddi şekilde sınırlandırılmış ve işçi ve öğrenci hareketleri milli güvenlik gerekçesiyle kriminalize edilmiştir (Subaşı, 2016, s. 273-276).

Sonuç olarak, 12 Mart 1971 Muhtırası sonrasında gerçekleşen anayasal değişiklikler ve kurumsal yeniden yapılanmalar, Türkiye'de demokratik hak ve özgürlüklerin geri çekilmesine, yürütme organının ve askerî vesayetin güçlenmesi ile birlikte, demokratik rejimin daha kontrolcü ve otoriter bir yapıya evrilmesine neden

olmuştur. Bu dönemde hukuki ve siyasal düzenlemeler devletin merkeziyetçi ve güvenlik eksenli işleyişini kurumsallaştırıcı etki doğurmuştur (Tarhan, 2017, s. 45; Kumlu, 2009, s.29; Subaşı, 2016, s.263; Karataş, 2021, s.141; Peçe & Bilici, 2020, s. 34). Yargı bağımsızlığının ve temel hakların kısıtlandığı, sivil siyasetin güç kaybettiği ve askeri vesayetin kurumsallaştığı bu süreç Türkiye'nin demokratikleşme yolunda yaşadığı en büyük dönüm noktalarından biridir.

2.2.3. 1971 Muhtırası Sonrası Genel Durum

12 Mart 1971 Muhtırası, Türkiye'de siyasal sistemin askerî vesayet güdümünde yeniden yapılandırıldığı önemli bir dönüm noktası olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhtıra ile ordu, doğrudan iktidarı devralmak yerine siyasal sürece yön vermeyi hedeflemiş ve bu müdahale kapsamlı anayasa değişiklikleriyle ve yasal düzenlemelerle kurumsal bir nitelik kazanmıştır (Akıncı, 2014, s. 69; Çelik, 2010, s. 215). Muhtıra sonrası yapılan anayasa değişiklikleri ise 1961 Anayasası'nın sağladığı nispeten geniş özgürlük çerçevesini daraltmayı ve siyasal sistemi benzer şekilde denetim altına almayı hedeflemiştir. Yürütme organının yetkileri artırılırken, yasama ve yargının denge ve denetim mekanizmaları zayıflatılmıştır. Diğer yandan askerî otoritenin etkinliği daha açık bir hale getirilmiştir (Akıncı, 2014, s. 70-71; Telli Dursun & Oral, 2023, s. 56).

Bu dönemde MGK'nın anayasal statüsü güçlendirilmiş, tavsiye kararlarının siyasî bağlayıcılığı artırılmıştır. Devam eden süreçte MGK, hükümetin yönlendirici organı hâline gelmiş ve askeri vesayetin yönetim üzerindeki etkisi pekişmiştir (Aygen, 2018, s. 251; Karataş, 2021, s. 141). Böylece askerî vesayet, yalnızca yürütme üzerindeki baskı ile kalmayıp, anayasal bir kurum aracılığıyla da sisteme müdahalesi meşrulaştırılmış kalıcı bir organ haline gelmiştir (Altunok & Gedikkaya, 2017, s. 75-76).

Bu dönemdeki en dikkat çekici gelişmelerden biri ise askerî yargı sisteminin yetki alanının genişletilmesidir. 12 Mart sonrası dönemde askerî mahkemeler sadece askerî personel için değil, belirli koşullarda sivillerin de yargılabileceği şekilde yeniden yapılandırılmıştır. Bu mahkemeler de özellikle muhalif gruplar, öğrenciler, sendikacılar ve aydınlar üzerinde baskı kurmanın bir aracı olarak işlev görmüş, sıkıyönetim mahkemeleri düşünce açıklamaları ve basın faaliyetleri gibi

temel sivil özgürlükleri millî güvenlik gerekçesiyle yargıya konu yapmıştır (Yetkin, 2007, s. 42-43; Kumlu, 2009, s. 30-31; Akbaba, 2021, s. 111). Bu düzenlemeler Türkiye'nin demokratik gelişiminde sivil-asker ilişkisinde dengesiz bir dönemin başlangıcına işaret etmiştir.

Askerî Yüksek İdare Mahkemesi'nin kurulması ve Danıştay'dan yetkilerin devralınması, yargının birliğini zedelemiş ve sonuç olarak askerî yargıyı sivil yargının denetimi dışında ayrıcalıklı bir konuma taşımıştır (Altunok & Gedikkaya, 2017, s. 75-76; Tomakın, 2022, s. 65). Ayrıca Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM) gibi karma yapılarla sivil ve asker hâkimlerin birlikte görev yaptığı özel mahkemeler kurulmuş, siyasi davalar bu mahkemelere yönlendirilerek muhalefet kontrol altına alınmak istenmiştir (Tomakın, 2022, s. 65; Kösece & Paşaoğlu, 2021, s. 2163). 12 Mart Muhtırası sonrası yaşanan bu köklü yapısal dönüşüm, hukuk devletinin temel ilkelerini aşındırmış ve yargı bağımsızlığını zayıflatmıştır. Askerî yargının artan yetkileri, demokratik mekanizmaların işlemlerini kısıtlamıştır ve sivil siyaset üzerinde gerektiğinde devreye sokulabilecek sürekli bir denetim mekanizması oluşturmuştur (Akıncı, 2014, s. 71; Subaşı, 2016, s. 289). Kısacası askerî vesayetin yalnızca fiilî değil, hukuksal ve kurumsal bir gerçeklik haline geldiği bir dönem ortaya çıkmıştır. Bu durum, Türkiye'de demokrasi ve hukuk devleti idealini zedelemiş ve sonuç olarak sivil iradenin siyasal karar alma süreçlerindeki rolünü belirgin bir şekilde daraltmıştır. Özellikle DGM ve askerî mahkemeler, muhalif unsurları baskı altında tutabilmek ve toplumsal kontrolü istendiği ölçüde ve şekilde sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Böylece yargı, vesayet sisteminin meşrulaştırıcı ve uygulayıcı bir aracı sıfatına bürünmüştür (Telli Dursun & Oral, 2023, s. 56; Subaşı, 2016, s. 245-247).

Yukarıda sayılmış olan bütün bu gelişmelerin sonucu olarak, 12 Mart 1971 Muhtırasını takiben gerçekleştirilen anayasal ve yasal düzenlemeler, Türkiye'de askerî vesayetin yalnızca siyasi alanda değil, aynı zamanda hukuksal düzlemde de kalıcı bir kurumsallaşma sağlamasına neden olmuştur. Bu durum ülkenin devam eden süreçte kurmayı hedefleyebileceği demokratikleşme çabaları için önemli bir engel teşkil etmiştir.

2.3. 1980 Darbesine Giden Süreç

1970’li yılların ikinci yarısından itibaren Türkiye’nin siyasal, ekonomik ve toplumsal alanlar da dahil olmak üzere çok boyutlu bir kriz dönemine girdiği görülmektedir. Dönem içerisinde sık sık değişen koalisyon hükümetleri, mecliste ortak bir noktaya varılamayan tartışmalar, gerçekleştirilemeyen uzlaşmalar ve ilerleyen süreçte siyasal kutuplaşmanın derinleşmesi, yönetimde sürekliliği engellemiştir. Sonuç olarak kamu düzeni ciddi biçimde sarsılmıştır (Altunok & Gedikkaya, 2017, s. 76; Kurt, 2023, s. 16). Yine bu süreç içerisinde sağ ve solun ideolojik kamplaşması ve bu kamplaşma ve kutuplaşmanın üniversiteler, iş yerleri ve sokaklarda şiddet olaylarıyla kendini göstermesi süreci içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Diğer yandan siyasal partilerin bu şiddet ortamına net bir çözüm üretmediği görülmüştür (Çelik, 2010, s. 216-217; Aygen, 2018, s. 252). CHP’nin de bu dönemde Kemalist çizgiden uzaklaşıp sosyal demokrasiye yönelmesi, askerî-sivil bürokrasi ile parti arasındaki tarihsel ittifakın kesintiye uğramasına neden olmuş ve bu durum TSK’yı ideolojik olarak yalnızlaştırmıştır (Çelik, 2010, s. 217).

Aynı dönemde ekonomik göstergelerin de hızla kötüleştiği bir ekonomik durum oluşmuştur. Enflasyon, işsizlik, dış borç ve temel tüketim mallarındaki sıkıntıların halkın gündelik yaşamını oldukça olumsuz etkilediği ve toplumsal hoşnutsuzluğu arttırdığı ifade edilebilir (Akbaba, 2021, s. 112; Kasapsaraçoğlu, 2020, s. 1353-1354). 24 Ocak 1980’de açıklanan kararlarla serbest piyasa ekonomisine geçiş hedeflenmiş olsa da kısa vadede bu kararların toplumsal etkisi sınırlı kalmıştır (Akın, 2022, s. 329). ABD açısından da Türkiye’deki bu istikrarsız yapının, NATO içindeki pozisyonu bakımından bir tehdit oluşturduğu, bölgede sağlanması istenen istikrar için destekleyici bir duruş göstermediği söylenebilir. Diğer yandan İran’daki İslam devrimi ve Sovyetler Birliği’nin Afganistan’a müdahalesi sonrası Türkiye’nin Batı açısından öneminin artması, bu bölgede istikrarlı bir hükümetin kurulması isteğini güçlendirmiştir (Kasapsaraçoğlu, 2020, s. 1354; Akbaba, 2021, s. 112).

İç Hizmet Kanunu 35. maddesi uyarınca TSK’ye Cumhuriyet’i ve Anayasa’yı koruma görevi verilmiş olması, askerî müdahalelerin genel dayandığı temel meşruiyet zeminlerinden biri olmuştur (Akıncı, 2013, s. 98). 12 Mart 1971 Muhtırası sonrasında da siyasal sistem istenilen istikrara kavuşamamış, teknokrat

hükümetlerin başarısızlığı krizi daha da derinleştirmiştir (Telli Dursun & Oral, 2023, s. 60; Subaşı, 2016, s. 291-300). Böylece, 1979 yılı itibarıyla devlet otoritesinin zayıfladığı; şiddet olaylarının günlük yaşamı sekteye uğrattığı, güvenlik güçlerinin etkisiz kaldığı bir ortam oluşmuştur. Aynı dönemde Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaşanan tıkanma ve bu tıkanmanın kısa süre içerisinde çözülmemesi rejimin işlemediğine dair algıyı güçlendirmiştir (Yetkin, 2007, ss. 44-46; Güler, 2006, ss. 45-47). TSK içinde darbe hazırlıkları bu dönemde yoğunlaşmış ve kamuoyuna yansıyan açıklamalar müdahale ihtimalini giderek arttırmıştır (Tomakın, 2022, s. 66).

2.3.1. 12 Eylül 1980 Darbesinin Gerçekleşmesi

1980 yılı itibarıyla Türkiye'nin genel yapısına bakıldığında Türkiye'de siyasal istikrarsızlığın derinleştiği, ekonomik kriz ve toplumsal kutuplaşmanın artmış olduğu ve özellikle de sağ-sol çatışmaları nedeniyle kamu düzeninin ciddi biçimde bozulduğu görülmektedir. Darbeye giden süreçte daha önce de ifade edildiği üzere hükümetler sık sık değişmiş, Cumhurbaşkanlığı seçimi aylarca sonuçlandırılmamış ve sokaklarda siyasi cinayetler ile yoğun çatışmalar yaşanmıştır (Akın, 2022, s. 328; Akbaba, 2021, s. 112). Bu ortam, TSK tarafından devletin bekası ve anayasal düzenin korunması gerekçesiyle meşru bir müdahale nedeni olarak görülmüştür (Tomakın, 2022, s. 66; Aygen, 2018, s. 252).

Sonuç olarak 12 Eylül 1980 sabahı saat 04.00'te, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren liderliğinde Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri ve Jandarma Genel Komutanlığı'nın ortak kararıyla gerçekleştirilen askerî darbe, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde üçüncü ordu müdahalesi olarak tarihe geçmiştir (Kösece & Paşaoğlu, 2021, s. 2165; Kumlu, 2009, s. 36). Plana "Bayrak Harekâtı" adı verilmiş ve plan doğrultusunda TRT, PTT, İçişleri Bakanlığı ve emniyet teşkilatları gibi stratejik noktalar kontrol altına alınmıştır (Tarhan, 2017, s. 47). Darbenin hemen ardından ise Türkiye Büyük Millet Meclisi ve hükümet feshedilmiştir. Ardından siyasi partilerin faaliyetleri durdurulmuş ve parti liderleri gözaltına alınarak askerî tesislere sevk edilmiştir (Çelik, 2010, s. 218; Tarhan, 2017, s. 47; Akın, 2022, s. 329). İlerleyen süreçte Anayasa askıya alınmış, tüm yurttaki sıkıyönetim ilan edilmiş ve yürütme ile yasama yetkileri, beş generalden oluşan Millî Güvenlik Konseyi tarafından devralınmıştır (Altunok & Gedikkaya, 2017, s. 76-77; Tomakın, 2022, s. 66).

Ordu, darbenin gerekçesini kamuoyuna “devlet otoritesinin yeniden tesisi, anayasal düzenin işlerliği, kamu güvenliği ve iç savaş tehlikesinin bertaraf edilmesi” olarak sunmuştur (Kumlu, 2009, s. 37; Peçe & Bilici, 2020, s. 33). Ancak bu söylemlerin zaman içerisinde siyasetin tüm aktörlerinin tasfiyesi, toplumsal muhalefetin bastırılması ve devletin ideolojik olarak yeniden inşası için bir araç hâline geldiği görülmüştür. Daha sonrasında Millî Güvenlik Konseyi, yasama, yürütme ve yargı yetkilerini fiilen tek elde toplayarak olağanüstü bir yönetim kurmuştur (Tarhan, 2017, s. 49; Çelik, 2010, s. 219). Darbenin hemen ardından binlerce kişi gözaltına alınmış; sendikalar, basın, dernekler ve üniversiteler sıkı denetim altına alınmıştır. Yaygın işkenceler, uzun tutukluluk süreleri ve idam cezaları dönemin barındırdığı kaosu göstermesi açısından önemlidir. Bu gibi uygulamalarla toplum büyük bir korku atmosferine sürüklendi (Akın, 2022, s. 330; Kasapsaraçoğlu, 2020, s. 1354; Kurt, 2023, s. 202-203). Bu dönemde demokratik siyaset askıya alındı, toplumsal katılım araçları büyük ölçüde sınırlandırıldı. Böyle bir korku ortamı içerisinde düşünce ve ifade özgürlüğü ciddi bir yara aldı.

Bu dönemde askerî yönetim, yalnızca mevcut düzeni geçici olarak kontrol altına almakla kalmamış; aynı zamanda kendisinden sonraki süreçte kalıcı bir siyasal yeniden yapılanma hedeflemiştir. 1982 Anayasası'nın hazırlanmasına öncülük eden Millî Güvenlik Konseyi, devleti daha merkezîyetçi ve otoriter bir yapıya dönüştürerek askerî vesayetlin ilerleyen dönemdeki siyasal hayat içerisinde de kurumsallaşmasını sağlamıştır (Kösece & Paşaoğlu, 2021, s. 2166; Kumlu, 2009, s. 39; Peçe & Bilici, 2020, s. 34). Bu yönüyle 12 Eylül Darbesi, sadece bir iktidar değişikliğini değil; Türkiye’de demokrasinin kesintiye uğradığı ve yeni bir rejim inşasının başladığı bir dönüm noktasını işaret etmektedir.

2.3.2. 1982 Anayasası ve Kurumsal Yeniden Yapılanma

12 Eylül 1980 askerî darbesinin ardından Millî Güvenlik Konseyi, yalnızca kısa vadeli bir yönetim değişikliği ortaya koymamıştır. İsteddiği değişikliğin uzun vadeli olmasını garantileyecek köklü değişim programlarını da devreye sokmuş ve Türkiye’nin siyasal ve toplumsal düzenini kalıcı biçimde dönüştürmeyi hedefleyen bir program yürürlüğe koymuştur. Bu hedefin en somut aracı olarak karşımıza askerî yönetim gözetiminde hazırlanan ve 7 Kasım 1982’de yapılan

halkoylamasında yüzde 91'in üzerinde bir oyla kabul edilen 1982 Anayasası çıkmaktadır (Kumlu, 2009, s. 41; Tomakin, 2022, s. 66).

1982 Anayasası, önceki 1961 Anayasası'nın görece özgürlükçü yaklaşımından, temel hak ve özgürlüklere ayrılan oldukça geniş bağlam ve içerikten belirgin bir kopuşu temsil etmektedir. Yeni anayasa, öncekinin aksine devletin ideolojik yapısını güçlendiren, merkeziyetçi ve otoriter bir yönetim modeli benimsemiştir. Bu doğrultuda da yürütme organını yasama ve yargı karşısında güçlendirmiştir (Akın, 2022, s. 330; Akbaba, 2021, s. 113). Bu mekanizma ile Cumhurbaşkanlığı makamı geniş yetkilerle donatılmış, yargı bağımsızlığı sınırlanmış ve Anayasa Mahkemesi'nin yapısı ideolojik denetim aracı olacak biçimde yeni bir kurgu geçirmiştir (Peçe & Bilici, 2020, s. 34; Akın, 2022, s. 330-331; Kumlu, 2009, s. 44). 1982 Anayasası, 12 Mart sürecinin devamı niteliğinde olarak askerî vesayeti kurumsallaştıran köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Özellikle MGK'nın anayasal konumu güçlendirilmiş, askerî yargının yetkileri bu dönemde genişletilmiştir (Akıncı, 2013, s. 99-100). MGK anayasal bir kurum hâline getirilmiş ve bu kurulda kuvvet komutanlarının yer alması, askerî bürokrasinin sivil siyaset üzerindeki denetimini kurumsal bir zemine taşımıştır. MGK'nın kararları tavsiye niteliğinden çıkarılarak bağlayıcı hâle getirilmiş ve kurul Bakanlar Kurulu üzerinde belirleyici bir rol üstlenmiştir (Canveren, 2021, s. 131-132; Aygen, 2018, s. 253). Bu durum, askerî vesayetin yalnızca geçici bir yönetim biçimi değil, anayasal düzene içkin, ona entegre edilmiş bir unsur olarak yerleşmesine zemin hazırlamıştır (Akbaba, 2021, s. 113; Peçe & Bilici, 2020, s. 34).

Anayasa, toplumsal ve siyasal katılım kanallarını da büyük ölçüde daraltmıştır. Siyasi partilerin faaliyetleri, örgütlenme yöntem ve biçimleri ve toplumsal temsil araçları kısıtlanmıştır. Parti kolları gibi sivil katılım yolları yasaklanmıştır. Bu yaklaşım, toplumsal çoğulculuğun reddedildiğini ve devletin tekçi bir ideolojik yapıyla bütün toplumu şekillendirmeye çalıştığını gösteren bir ideali yansıtmaktadır (Çelik, 2010, s. 219-220). Yine diğer değişikliklerle paralel olarak, Yüksek Askerî Şûra (YAŞ), Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ve Askerî Yargıtay ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesi gibi yüksek yargı organları, askerî denetimin devamlılığını ve devletin ideolojik kontrolünü pekiştirecek biçimde bir yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Özellikle YÖK, üniversitelerdeki özerkliği

sınırlayarak eğitimi merkezi bir ideolojik denetim altında toplamak için bir araç olarak ortaya koyulmuştur. Anayasa Mahkemesi, Danıştay ve Yargıtay gibi yüksek yargı organlarının yapıları değiştirilerek yargının siyasallaşmasının ve askerî ideolojinin yargı kararlarına nüfuz etmesinin önü çok büyük oranda açılmıştır (Altunok & Gedikkaya, 2017, s. 77-78; Kumlu, 2009, s. 44-45; Küçük, 2019, s. 30-31; Tarhan, 2017, s. 49-50). Askerî yargının bu dönemde kazandığı özerk ve güçlü konum, yalnızca ceza yargısı değil, idare hukuku alanında da ayrı bir yargı sisteminin oluşmasına neden olmuştur. Yüksek Askerî Şura'nın (YAŞ) görevden alma ve terfi işlemleri, sıkıyönetim komutanlarının kararları ile birlikte yargı denetiminin dışına çıkarılmıştır (Akıncı, 2013, s. 99-100). Bu durum, yargının bağımsızlığını zayıflatmış ve askerî yapıların sivil siyaset üzerindeki denetimini artırmıştır (Tomakin, 2022, s. 66). 1982 Anayasası'nın 117 ve 118. maddeleri, Silahlı Kuvvetleri “anayasal düzenin korunmasının açık bir garantörü ve devreye girmesi gerektiği taktirde bu müdahalenin meşruiyetini sağlayan bir yapı olarak konumlandırmıştır. Genelkurmay Başkanlığı genel idarenin dışına çıkarılmış ve herhangi bir bakanlığa bağlanmamıştır (Akıncı, 2013, s. 99-100). Böylece askerî bürokrasinin siviller üzerindeki bağımsız ve üst konumu anayasal güvence altına alınmıştır.

Anayasa yapım süreci ise büyük ölçüde sivil katılımdan yoksun ve antidemokratik bir biçimde yürütülmüş ve MGK'nın belirlediği Danışma Meclisi tarafından şekillendirilmiştir. Halkoylaması süreci, yoğun propaganda ve sansür ortamında gerçekleştirilmiş ve rejimin meşruiyet arayışının bir aracı olarak değerlendirilmiştir (Akın, 2022, s. 331; Kumlu, 2009, s. 41). Sonuç olarak, 1982 Anayasası yalnızca bir hukuk metni olarak ortaya çıkmadığı, askerî vesayetin kurumsallaşmasını sağlayan ideolojik bir çerçeve sunduğu ifade edilebilecektir. Devletin toplumsal ve ideolojik kontrolünü arttıran, demokratik siyaset alanını daraltan ve toplumu yukarıdan aşağıya doğru disipline etmeyi hedefleyen bu yapı, Türkiye’de demokrasinin sınırlı bir zeminde kalmasına yol açmıştır (Peçe & Bilici, 2020, s. 35; Kurt, 2023, s. 203).

2.3.3. 1980 Darbesi Sonrası Genel Durum

12 Eylül 1980 darbesinin ardından Türkiye’de yalnızca siyasal yapı değil, daha önce ifade edildiği üzere yargı düzeni de askerî vesayet doğrultusunda yeniden şekillendirilmiştir. 1982 Anayasası da bu dönüşümün hukuki zeminini oluşturmuştur (Altunok & Gedikkaya, 2017, s. 77-78; Kumlu, 2009, s. 45). Anayasal düzenlemelerle birlikte, askerî yargının yetki alanı genişletilmiş ve bazı durumlarda sivilin de askerî mahkemelerde yargılanmasının yolu açılmıştır (Akbaba, 2021, s. 114; Aygen, 2018, s. 253). Böylece yargı alanında çift başlı bir yapının meydana çıktığı bir durum oluşmuştur, yargı birliği ilkesi zedelenmiş ve hukuk devleti ilkesi tartışmaya ve sorgulanmaya açık hale gelmiştir (Altunok & Gedikkaya, 2017, s. 78; Küçük, 2019, s. 30). Devletin resmî ideolojisine aykırı faaliyetler güvenlik tehdidi olarak tanımlanmış ve ifade özgürlüğü, örgütlenme ve siyasal katılım gibi temel haklar kısıtlanmıştır (Kumlu, 2009, s. 46; Küçük, 2019, s. 31).

Bu süreçte sivil toplum kuruluşları, sendikalar, öğrenci hareketleri ve muhalif bireyler askerî mahkemeler aracılığıyla yargılanmıştır. Sıkıyönetim rejimi altında binlerce kişi hakkında ağır cezalar verilmiş ve adil yargılanma ilkelerinin sıklıkla ihlal edildiği görülmüştür (Kurt, 2023, s. 204-205; Tomakin, 2022, s. 66). DGM’nde görev yapan askerî hâkimler, yargı sürecinin hem bağımsızlığına hem de tarafsızlığına gölge düşürmüş; bu mahkemeler siyasi muhalefeti bastırmanın aracı olarak kullanılmıştır (Kösece & Paşaoğlu, 2021, s. 2167). Anayasa Mahkemesi’nin denetimi dışında bırakılan yasa ve tüzüklerle oluşturulan yeni hukuk düzeni, askerî yargıyı anayasa dışı bir statüye taşımıştır. Tarhan (2017), bu durumu “anayasa içinde ikinci bir anayasa” olarak tanımlamakta ve bu yapıların yargı denetiminden muaf tutulduğunu vurgulamaktadır (s. 49-50).

Sonuç olarak 1982 Anayasası, askerî vesayeti anayasal bir gerçeklik haline getirerek sivil alanı hukuk eliyle kontrol altına almış; yargı ise bu vesayet düzeninin en etkili araçlarından biri olmuştur. Askerî yargının geniş yetkileri, sivil siyasetin sınırlarını daraltmış; uzun yıllar boyunca demokratikleşmenin önünde yapısal bir engel olarak varlığını sürdürmüştür (Canveren, 2021, s. 132; Tomakin, 2022, s. 66).

2.4. 28 Şubat 1997 Darbesi

1990'lı yıllarda Türkiye'de siyasal İslam'ın yükselişiyle birlikte Refah Partisi'nin iktidar ortağı olduğu yeni bir dönem başlamıştır. Refah-Yol Hükûmeti, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından rejim için potansiyel bir tehdit olarak değerlendirilmiş ve 28 Şubat 1997 tarihinde gerçekleştirilen MGK toplantısıyla, doğrudan bir askerî müdahale olmaksızın, postmodern bir darbe süreci başlatılmıştır (Kastarcı, 2024, s. 56-57; Çelik, 2010, s. 222). MGK bildirisiyle kamuoyuna açıklanan kararlar, laiklik ilkesini koruma ve tehditleri ortadan kaldırma gerekçesiyle hükümete dayatılmış ve Refah Partisi bu baskılar sonucu iktidardan çekilmek zorunda kalmıştır (Aygen, 2018, s. 254). Sürecin aktörlerinden Orgeneral Çevik Bir, bu müdahaleyi “demokrasiye balans ayarı” şeklinde tanımlamış ve MGK kararlarının uygulanmasının zorunluluğunu vurgulayan ifadeler kullanmıştır (Akbaba, 2013, s. 141). Bu açıklama, darbenin klasik anlamda değil; kurumsal, psikolojik ve yapısal yollarla uygulandığını ve değişikliklerin bu yollarla sağlanmaya çalışıldığını göstermektedir.

28 Şubat süreci aynı zamanda askerî vesayetın doğrudan müdahale yerine kurumsal ve psikolojik baskı araçlarıyla sürdürüldüğünü göstermektedir. MGK kararları, laik cumhuriyeti koruma iddiasıyla hazırlanmış; anayasanın 2. ve 174. maddelerine atıfta bulunularak eğitim, kıyafet düzenlemeleri ve dinî yapılarla ilgili bir dizi talimat bu kararlar içerisinde yerini almıştır (Güler, 2006, s. 101). Bu durum içerisinde Başbakan Necmettin Erbakan, bu kararları imzalamaya zorlanmış ve kısa süre sonra ise istifa etmiştir. Böylece seçilmiş bir hükümet, anayasal olmayan antidemokratik yöntem ve yollarla görevden uzaklaştırılmıştır (Güler, 2006, s. 93-94; Küçük, 2019, s. 31-32).

Laiklik vurgusunun kamuoyuna yoğun biçimde aktarılması ve İslamcı kimliğin tehdit olarak sunulması sürecin en önemli bileşenleri arasında sayılabilir (Burak, 2011b, s. 61; Demir, 2016, s. 6-7). Bu dönemde dolaylı müdahalelerin etkili aracı olarak medya öne çıkmıştır. Berkan (akt. Doğan, 2020)'a göre medya, bu dönemde psikolojik harekâтта aktif bir unsur olarak öne çıkmış, televizyon programları ve gazetelerde yayınlanan seçici içerikler kamuoyu algısını şekillendirmede önemli rol oynamıştır. Hükümeti hedef alan yayınlar aracılığıyla darbe süreci meşrulaştırılmıştır. Bu da başörtüsü yasağı, katsayı uygulaması ve

imam hatip okullarının sınırlandırılması gibi politikalarla muhafazakâr kesimlerin toplumsal hayattan dışlanmasına ve yabancılık hissetmelerine yol açmıştır (Demir, 2016, s. 7; Peçe & Bilici, 2020, s. 35-36).

2.4.1. Darbeye Götüren Süreç ve Darbenin Nedenleri

28 Şubat’a giden süreçte, Refah Partisi’nin ideolojik duruşu yanında temsil ettiği toplumsal sınıflar da etkili olmuştur. Parti toplum içerisinde yalnızca dini söylemlerin değil, aynı zamanda yükselen Anadolu sermayesinin ve yeni orta sınıfın siyasi temsilcisi olarak da algılanmıştır (Toprak, 2005, s. 122). Bu durum hem geleneksel bürokratik elitlerde hem de büyük sermaye çevrelerinde ciddi bir rahatsızlık yaratmıştır.

Yavuz (2003)’a göre, Refah Partisi’nin bu yükselişi kültürel farklılığın demokratik siyasete entegrasyonu anlamına gelse de bu entegrasyonun özellikle başörtüsü, dinî eğitim ve kamusal alandaki görünürlük gibi sembolik alanlarda ciddi gerilimler doğurduğu ve bu yöndeki değişimlerin üst düzey yöneticiler ya da elitler arasında hoş karşılanmadığı görülmektedir. MGK kararlarında da bu sembolik alanlara yönelik sınırlayıcı düzenlemeler ön planda olmuştur (Güler, 2006, s. 101). Ordu tarafından hazırlanan irticayla mücadele eylem planı çerçevesinde medya, Refah Partisi’ni ve genel olarak muhafazakâr kesimleri irtica tehdidi şeklinde sunmuş; bu söylemin kamuoyunda destek bulduğu da görülmüştür (Burak, 2011b, s. 61; Demir, 2016, s. 6-7). Sürecin kurumsal organizasyonu ise “Batı Çalışma Grubu” (BÇG) adlı yapı tarafından yürütülmüştür. Bu yapılanma, kamu görevlilerinin dini kimliklerine göre fişlenmesi, kişilerin eylem ve ifadeleri üzerinden denetlenmesi ve tasfiye edilmesi gibi uygulamalara öncülük etmiştir. Bu durum demokratik sistem açısından ciddi problemler doğurmuştur (Çolak, 2020, s. 35).

Bu dönemde sürece destek veren bir diğer aktör ise Fethullahçı yapılanmadır. Tarhan (2017, s. 54-55)’a göre, Fethullah Gülen bu dönemde MGK kararlarını anayasal zorunluluk olarak nitelendirerek sürece açıkça destek vermiştir. Gülen’in bu pragmatik yaklaşımı sayesinde yapılanma, sürecin olumsuz etkilerinden uzak kalmayı başarmış ve ilerleyen yıllarda ise kamuoyuna yansıyan kaset kayıtları ve gelişmeler sonrası Gülen yurt dışına çıkmıştır.

2.4.2. Darbe Sonrası Genel Durum

28 Şubat süreci, görünürde askerî müdahale içermese de etkileri itibariyle klasik darbelerle benzer sonuçlar doğurmuştur. Refah Partisi'nin kapatılması, Necmettin Erbakan'a siyaset yasağı getirilmesi ve devamında Fazilet Partisi'nin benzer şekilde yasaklanması; muhafazakâr kesimlerin siyasal temsiline yönelik sistematik engellemeler yaratmıştır (Kumlu, 2009, s. 51).

Uygulamaya konulan katsayı düzenlemesi, imam hatip mezunlarının yükseköğretime erişimini ciddi biçimde kısıtlamış; başörtüsü yasağı ise kadınların eğitim ve istihdam alanındaki haklarını doğrudan etkilemiştir (Peçe & Bilici, 2020, s. 35-36). Bu politikalar, anayasal eşitlik ilkesine aykırı bir şekilde, dini kimliği olan bireylerin kamusal hayattan dışlanmasına neden olmuştur.

Sürecin etkileri sadece siyasi alanda değil, toplumsal dokuda da uzun süreli izler bırakmıştır. Genç (2017, s. 226)'e göre, bu dönem “demokratik sistemin görünürde sürdüğü, fakat özünde ağır bir vesayet baskısının hissedildiği” bir zaman dilimidir. Bu baskı sadece geçici bir durum değil, aynı zamanda yapısal ve zihinsel bir vesayetin ürünü olmuştur (Kösece & Paşaoğlu, 2021, s. 2168). 1982 Anayasası ile temelleri atılan bu yapı, 28 Şubat sürecinde kendini yeniden üretmiş ve devletin çeşitli kademelerinde uzun yıllar varlığını korumuştur.

2.5. 27 Nisan 2007 e-Muhtırası: Askerî Vesayetin Dijital Dönüşümü Darbeye Götüren Süreç ve Darbenin Nedenleri

27 Nisan 2007 tarihinde, Cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde yaşanan siyasi gerilimler sırasında, Genelkurmay Başkanlığı tarafından yayımlanan bir açıklama Türk siyasi tarihinde “e-muhtıra” olarak anılmıştır. Bu bildiride, laiklik ilkesinin tehdit altında olduğu ileri sürülmüş; TSK, Cumhuriyetin temel değerlerini koruma konusunda kararlı olduğu vurgulanmıştır (Burak, 2011b, s. 60-61; Akın, 2022, s. 333). Gece saatlerinde Genelkurmay'ın resmî internet sitesinde yayımlanan bu açıklama, doğrudan siyasal iktidara yönelik sert bir uyarı niteliği taşımış ve dijital mecralar üzerinden yapılan ilk askerî müdahale örneği olarak literatüre geçmiştir (Aygen, 2018, s. 233; Güler, 2006, s. 106-107).

E-muhtıra, geleneksel askerî darbelerden farklı olarak fiziki müdahaleye başvurmada, kamuoyunu etkilemeyi amaçlayan psikolojik bir baskı aracı şeklinde değerlendirilmiştir (Demir, 2016, s. 8; Tarhan, 2017, s. 55). Bildiride, laikliğe karşı gelişmelere karşı TSK'nın taraf olduğu açık bir biçimde ifade edilmiştir (Kastarcı, 2024, s. 58; Peçe & Bilici, 2020, s. 36). Bu yönüyle e-muhtıra, siyasal sistem üzerinde doğrudan müdahale yerine, dolaylı ama etkili bir baskı oluşturmayı hedefleyen bir girişim olarak ön plana çıkmıştır. Süreç, medya organları ve siyasiler tarafından da doğrudan "muhtıra" olarak tanımlanmıştır (Yıldız, 2023, s. 91; Altınok & Gedikkaya, 2019, s. 232). Bu bağlamda, e-muhtıra askerî vesayetin dijital ortamda vücut bulan yeni bir biçimi olarak değerlendirilebilir.

Ancak önceki askerî müdahalelerden farklı olarak bu kez sivil hükümet geri adım atmamış, bildiriye "yok hükmünde" sayarak kararlı bir duruş sergilemiştir (Kösece & Paşaoğlu, 2021, s. 2168; Genç, 2017, s. 231). Bu tepkisellik, Türkiye'de sivil otoritenin askerî vesayete karşı ilk kez açık ve güçlü bir direnç gösterdiği bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir (Demir, 2016, s. 8-9; Akın, 2022, s. 333). Ayrıca bildirinin doğrudan siyasal aktörlerden ziyade kamuoyuna yönelik olması, TSK'nın bu süreçte toplumsal baskıyı aracı kılarak siyaseti yönlendirmeye çalıştığını göstermektedir (Güler, 2006, s. 106; Tarhan, 2017, s. 55). Bu da 28 Şubat sürecinde uygulanan postmodern müdahale yönteminin dijitalleştirilmiş bir devamı olarak değerlendirilmektedir (Kurt, 2023, s. 208; Kösece & Paşaoğlu, 2021, s. 2168).

2.5.1. 2007 E- Muhtıranın Gerçekleşmesi ve Muhtıra Sonrası Genel Durum

27 Nisan 2007 gecesı Genelkurmay Başkanlığı'nın internet sitesinden bir açıklama yayımlanmış, yayımlanan açıklama Cumhuriyetin temel ilkeleri ve özellikle de laiklik ilkesine dair bir uyarı mahiyetinde olup siyasal iktidara yönelik ciddi bir müdahale ve yönlendirme mesajı taşımıştır (Burak, 2011b, s. 60-61; Akın, 2022, s. 333). Söz konusu bildiride, devletin temel yapıtaşlarından olan laiklik ilkesinin tehdit altında olduğu yönünde bir algı öne çıkarılmış ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bu tehdiye karşı tavizsiz duruşunu koruduğu belirtilmiştir (Aygen, 2018, s. 233; Güler, 2006, s. 106-107). Bu kararlı duruş, yalnızca siyasal iktidara yönelik bir müdahale çağrısı olarak değil, aynı zamanda toplumun geniş kesimlerinin desteğini almış ve sivil demokrasinin güç kazanmasına zemin

hazırlamıştır (Yılmaz, 2018, s. 103). Sürece ilişkin farklı kesimlerden gelen tepkiler, toplumda asker-sivil ilişkisinin yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır. Dijital platformlar üzerinden gerçekleştirilen darbelerin de klasik darbelerden farklı olarak sivil iradenin geleceği üzerine yapılan akademik tartışmaları derinleştirmiştir.

Söz konusu süreç, Türkiye'de ordu-siyaset ilişkilerinin dönüşümünü işaret etmede bir gösterge niteliği taşımakta ve aynı zamanda dijital çağda vesayet in yeni formlarını da gözler önüne sermektedir. Ordunun kamuoyu aracılığıyla hükümete baskı kurmaya dönük çabası, postmodern darbe anlayışının dijitalleşmiş bir devamı olarak yorumlanmaktadır (Kurt, 2023, s. 208; Kösece & Paşaoğlu, 2021, s. 2168). Genelkurmay Başkanlığı'nın internet üzerinden kamuoyuna hitap eden açıklaması, geleneksel muhtıralardan yöntemsel olarak ayrışsa da içerik bakımından benzer bir vesayet anlayışını sürdürmüştür (Aygen, 2018, s. 233; Güler, 2006, s. 108). Bu bağlamda 27 Nisan E-muhtırası, doğrudan yönetimi devirmeye yönelik bir girişimden ziyade, siyasal kararları planlanan açıdan yönlendirmeyi amaçlayan psikolojik ve sembolik bir müdahale olarak değerlendirilmektedir.

Ancak 22 Temmuz 2007 tarihinde gerçekleştirilen erken genel seçimler, bu siyasal kararlılığın halk nezdinde de karşılık bulduğunu göstermiştir. Seçimlerden (AK Parti) oylarını arttırarak çıkmıştır. Böylece ordu, siyasal süreçleri doğrudan yönlendirme yetisini büyük ölçüde yitirmiştir (Peçe & Bilici, 2020, s. 36; Genç, 2017, s. 232). Bu gelişme, Türkiye'de askerî vesayet karşısında sivil iradenin ilk kez somut ve etkili bir direnç gösterdiği bir kırılma noktası olarak değerlendirilmiştir. Diğer yandan baskılanmaya çalışılan düşünce yapısının da toplum tarafında bir karşılığı olduğunu göstermiştir.

Sonuç olarak, 27 Nisan E-muhtırası, içerdiği dijital müdahale yöntemi, kamuoyunu hedef alan söylemi ve sivil otorite tarafından reddedilmesiyle Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde simgesel ve süregiden seyrin yönünü değiştiren bir yapıya sahiptir. Bu olay, sivil siyaset lehine olacak şekilde güç dengelerinin değişmeye başladığı, demokratik kurumların askerî vesayet karşısında ilk kez kalıcı bir üstünlük kazandığı dönüm noktalarından biri olarak literatüre geçmiştir (Demir, 2016, s. 8-9; Akın, 2022, s. 333).

2.6. 2016 Darbe Girişimine Giden Süreç

2000’li yılların başından itibaren Türkiye’de askerî vesayetin gerilemesi ve sivil siyasetin güç kazanmasıyla yeni bir dönem başlamıştır. Ancak bu süreçte, Fethullahçı Terör Örgütü’nün (FETÖ) devletin çeşitli kademelerine sızarak alternatif bir vesayet yapısı oluşturduğu görülmüştür. Özellikle yargı, emniyet, eğitim ve TSK gibi kritik alanlarda kadrolaşan bu yapı, klasik askerî müdahale biçimlerinden farklı olarak devleti içeriden ele geçirmeyi hedeflemiştir (Altunok & Gedikkaya, 2017, s. 68; Aygen, 2018, s. 254; Akbaba, 2021, s. 115).

2007 sonrası FETÖ’nün devlet içerisinde etkisi özellikle yargı ve emniyet alanında görünür hale gelmiş, 2010 anayasa referandumu sonrası HSYK’nın yapısının değişmesiyle bu etkinlik kurumsallaşmıştır (Akın, 2022, s. 333). 17-25 Aralık 2013 süreci ve MİT TIR’ları olayı, FETÖ’nün hükümete doğrudan bir güç savaşı başlattığını açıkça ortaya koymuştur (Peçe & Bilici, 2020, s. 37; Demir, 2016, s. 11). Bu gelişmeler devlet içinde çift başlı bir yapının oluştuğunu ortaya koymuştur (Kurt, 2023, s. 210-211; Kösece & Paşaoğlu, 2021, s. 2168). Bu eylemler sıradan bürokratik çatışmaların aksine FETÖ ile hükümet arasında başlayan güç savaşının, kamu otoritesini zayıflatmaya yönelik bir eyleme dönüşmeye başladığını işaret etmektedir.

FETÖ’nün örgütlenme süreci, 1980’li yıllarda eğitim kurumları üzerinden geniş bir taban oluşturmasıyla başlamış; daha sonra stratejik kurumlara yerleştirilen mensuplar aracılığıyla devlet içinde hiyerarşik ve gizli bir yapı kurmuştur (Tarhan, 2017, s. 50-52; Aygen, 2018, s. 243). 2010 sonrası dönemde, örgüt sivil görünümlü bir aktör olmanın ötesine geçerek, devleti ele geçirmeye dönük açık bir strateji izlemeye başlamıştır (Çelik, 2010, s. 221-222).

Bu örgütlü yapı, 15 Temmuz 2016 gecesi TSK içinde yuvalanmış mensupları aracılığıyla anayasal düzeni ortadan kaldırmaya yönelik silahlı bir darbe girişiminde bulunmuştur. Bu girişim, geleneksel emir-komuta zinciri dışında gerçekleşmiş, sosyal medya ve mesajlaşma uygulamaları gibi dijital araçlar kullanılarak organize edilmiştir (Demir, 2016, s. 12-14). TRT’de zorla darbe bildirisi okutulması, Ankara’da jetlerle yapılan alçak uçuşlar, Boğaziçi Köprüsü’nün kapatılması ve Cumhurbaşkanı’na suikast girişimi gibi eylemler,

kalkışmanın ciddiyetini ve koordinasyonunu gözler önüne sermiştir (Melek & Toker, 2017, s. 225).

Darbe bildirisi, klasik cunta metinlerinden farklı olarak laiklik, hukuk devleti ve insan hakları gibi kavramlarla meşruiyet arayışı içindeydi (Aygen, 2018, s. 240-241). Ancak bu girişim, halkın güçlü direnişi, hükümetin kararlı tutumu ve medya desteğiyle kısa sürede başarısızlığa uğratılmıştır. Binlerce kişi gözaltına alınmış veya birçok görevli görevden uzaklaştırılmıştır (Melek & Toker, 2017, s. 225-226). Bu süreçte meydana gelen ölümlerin sayısı ise 252'dir (Melek & Toker, 2017, s. 225-226; Akın, 2022, s. 333; Peçe & Bilici, 2020, s. 38).

15 Temmuz darbe girişimi, yalnızca askerî bir kalkışma değil, uzun vadeli bir örgütlenmenin ve alternatif bir vesayet mekanizmasının ürünü olarak değerlendirilmelidir. FETÖ'nün "cemaat" kimliğinden "terör örgütü" kimliğine dönüşüm süreci, devletin güvenliğini tehdit eden en ciddi gelişmelerden biri olmuştur (Tarhan, 2017, s. 56; Aygen, 2018, s. 243-244). Bu olay, Türkiye'de askerî vesayet döneminin artık klasik araçlarla sürdürülemeyeceğini ve halk iradesinin belirleyici hâle geldiğini göstermesi bakımından önemli bir kırılma noktasıdır (Genç, 2017, s. 232).

2.6.1. 15 Temmuz Gecesi ve Girişimin Bastırılması

15 Temmuz 2016 gecesi, Türk Silahlı Kuvvetleri içinde örgütlenmiş Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) mensubu bir grup, anayasal düzeni ortadan kaldırmayı hedefleyen kapsamlı bir darbe girişiminde bulunmuştur. Bu süreçte başta Ankara ve İstanbul olmak üzere birçok şehirde stratejik noktalar hedef alınmış; Türkiye Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanlığı Külliyesi ve Emniyet Genel Müdürlüğü gibi kurumlar bombalanmış, sivillere doğrudan ateş açılmış ve yüzlerce vatandaş hayatını kaybetmiştir (Altunok & Gedikkaya, 2017, s. 68; Akın, 2022, s. 333; Tarhan, 2017, s. 57; Melek & Toker, 2017, s. 225).

Darbe bildirisi TRT ekranlarından zorla okutularak "Yurtta Sulh Konseyi" adına yönetime el konulduğu ilan edilmiştir. Ancak girişimin ilk saatlerinden itibaren Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın çağrısıyla halk meydanlara

inmiş; milyonlarca kişi tankların önünde set kurarak darbecilere karşı direnç göstermiştir (Demir, 2016, s. 15-16; Aygen, 2018, s. 238-239). Güvenlik güçlerinin büyük bir kısmı meşru hükümetin yanında pozisyon almış, siyasi partiler de ortak bir karşı duruş sergilemiştir (Kösece & Paşaoğlu, 2021, s. 2168; Kurt, 2023, s. 211-213).

15 Temmuz gecesinde yalnızca çok sayıda vatandaş hayatını kaybetmemiş, aynı zamanda binlerce kişi de yaralanmıştır (Akın, 2022, s. 333; Peçe & Bilici, 2020, s. 38). Darbecilerin Cumhurbaşkanı Erdoğan'a yönelik suikast girişimi, Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar ve diğer komutanların rehin alınması, Polis Özel Harekât Merkezi'nin bombalanması gibi eylemler, kalkışmanın sıradan bir teşebbüsün ötesinde detaylı ve organize biçimde planlanmış bir operasyon olduğunu işaret etmektedir (Tarhan, 2017, s. 56-57). Bu eylemler, yalnızca askeri darbe geleneğinin tekrar gündeme gelme tehlikesi değil, aynı zamanda modern Türk devletinin kendi bünyesinden çıkan bir tehditle karşı karşıya gelerek verdiği sınavın en somut göstergesidir.

15 Temmuz, sadece askerî değil aynı zamanda medya, iletişim ve kamuoyu tarafından yönlendirilerek desteklenen çok yönlü bir darbe girişimi olarak değerlendirilmiştir. TRT, CNN Türk ve diğer televizyonlar üzerinden yapılan yayınlar, sosyal medya ve mesajlaşma uygulamaları aracılığıyla halkın organize edilmesinde etkili olmuştur (Demir, 2016, s. 14-17). Bu bağlamda, medya organlarının ortak tavrı ve kesintisiz yayınları da girişimin başarısızlığa uğratılmasında belirleyici olmuştur (Melek & Toker, 2017, s. 226). Gerek medyanın gerekse sosyal medyanın darbe girişimine gösterdiği direnç, daha sonra gerçekleşecek olaylara karşı kamuoyu oluşturmak için ilk tercih olanağı olma konusunda toplum nezdinde meşru bir mücadele aracı olarak konumlanmasını sağlamıştır.

15 Temmuz gecesini yaşananlar, Türkiye'de askerî vesayet geleneğine karşı halkın doğrudan bir irade ortaya koyduğu ilk örnek olarak tarihe geçmiştir. Bu gelişme, Türk siyasal hayatında bir dönüm noktası oluşturmuş; demokrasiye karşı girişilen en büyük tehdit, halkın kitlesel direnişiyle bertaraf edilmiştir (Aygen, 2018, s. 240-241; Akbaba, 2021, s. 115; Kerimoğlu, 2020, s. 157-158). Bu kitlesel

direnış göstermektedir ki milli gücün üstünde bir g   yoktur. Halkın kenetlenerek oluşturduğu direnç askeri vesayetin önüne geçmiştir.

2.6.2. Olağanüstü Hal ve Hukuksal Reformlar

15 Temmuz 2016'daki darbe girişiminin başarısızlığa uğramasının ardından Türkiye'de 20 Temmuz 2016 tarihinde Olağanüstü Hal (OHAL) ilan edilmiştir. Bu karar, devletin darbe girişiminden sorumlu olan yapılanmalarla hızlı ve etkili bir mücadele yürütebilmesini amaçlayan bir karar olarak algılanmıştır. Daha sonrasında karar Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onayıyla uygulamaya konulmuştur (Aygen, 2018, s. 236; Akin, 2022, s. 333). Türkiye'nin güvenlik öncelikleri sebebiyle olağan hukuk düzeni geçici olarak askıya alınmıştır.

 lk etapta üç ay olarak belirlenen OHAL uygulaması, süreç içinde yedi kez uzatılarak toplamda iki yıl sürmüş ve 18 Temmuz 2018'de sona ermiştir. Bu dönemde yürütmeye olağanüstü yetkiler tanınmış, Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) aracılığıyla kapsamlı idari ve yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemin en dikkat çekici yönlerinden biri, FETÖ ile ilişkilendirilen kişi ve kuruluşlara yönelik geniş çaplı tasfiyelerin gerçekleşmesidir. Özellikle yargı, emniyet ve askerî bürokraside on binlerce kişi görevden alınmış veya meslekten ihraç edilmiştir (Akbaba, 2021, s. 116; Kösece & Paşaoğlu, 2021, s. 2168).

Bu dönemde devletin örgütsel yapısı güvenlik eksenli bir perspektifle yeniden tasarlanmıştır. Askerî okullar kapatılmış, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı   işleri Bakanlığı'na bağlanarak sivil denetim artırılmıştır. TSK'nın komuta yapısı yeniden düzenlenmiş ve Genelkurmay Başkanlığı sivil otoriteye daha doğrudan bağlı hâle getirilmiştir. Ayrıca askerî yargı tamamen kaldırılarak sivillerin askerî mahkemelerde yargılanmasının  n  kapatılmıştır (Peçe & Bilici, 2020, s. 38; Demir, 2016, s. 20).

KHK'lar yalnızca güvenlik alanını değil, eğitim, medya ve sivil toplum örgütlerini de kapsayan çok boyutlu bir dönüşüm sürecine aracılık etmiştir. FETÖ ile bağlantılı olduğu iddia edilen medya kuruluşları, özel eğitim kurumları, dernek ve vakıflar kapatılmış; kamu yönetiminde geniş çaplı bir yeniden yapılanma gerçekleşmiştir (Melek & Toker, 2017, s. 226; Altunok & Gedikkaya, 2017, s. 68-69).

Bu hukuksal reformlar bir yandan darbeci ve vesayetçi yapılara karşı devleti güçlendirme amacı taşıırken, diğer yandan demokratik denetim ve hukuk devleti ilkeleri açısından çeşitli eleştirileri beraberinde getirmiştir. OHAL döneminde çıkarılan KHK'ların yargı denetimi dışında bırakılması, yürütmenin güçlendirilmesi ve bireysel hak ve özgürlüklerdeki sınırlamalar, Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde önemli gerilimler üretmiştir (Kurt, 2023, s. 213-215; Tarhan, 2017, s. 58). Bu durum, Türkiye'nin uluslararası hukuk kurallarına uyumu ve demokratik imajı üzerinde ilerleyen yıllarda karşı karşıya kalacağı etkiler bırakmıştır.

Bununla birlikte, bu süreçte sivil-asker ilişkileri de kalıcı biçimde yeniden tanımlanmıştır. TSK İç Hizmet Kanunu'nun 35. maddesi yürürlükten kaldırılarak askerî darbelerin meşruiyet zeminlerinden biri ortadan kaldırılmış, askerî vesayetin anayasal dayanakları büyük ölçüde tasfiye edilmiştir (Aygen, 2018, s. 237). Devlet, bu dönemde bir yandan güvenlik temelli yeniden yapılanma adımları atarken, diğer yandan “millet iradesine karşı gelen” yapıları tasfiye etmeyi hedefleyen yeni bir kurumsal düzen inşa etmiştir (Peçe & Bilici, 2020, s. 38-39). Böylece darbeci zihniyete kapı aralayan yasal dayanaklar ortadan kalmıştır.

2.6.3. Askerî Yargının Kaldırılması ve Yeni Dönem

15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında Türkiye'de demokratikleşme ve sivilleşme hedefiyle önemli anayasal reformlar gündeme gelmiş; bu sürecin en kritik adımlarından birisi ise askerî yargının kaldırılması olmuştur. Özellikle FETÖ yapılanmasının TSK içindeki örgütlenmesi ve askerî yargının denetim dışı yapısı, güvenlik açığı doğurmuş ve demokratik hukuk devleti açısından ciddi sorunlar yaratmıştır (Demir, 2016, s. 20-21; Aygen, 2018, s. 237). 2017 yılında yapılan anayasa değişiklikleriyle Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve diğer askerî mahkemeler kapatılmış; yalnızca disiplin mahkemeleri istisna tutulmuş ve asker kişilerin tüm cezai ve idari yargılamaları sivil mahkemelerin yetkisine bırakılmıştır (Akın, 2022, s. 333; Kösece & Paşaoğlu, 2021, s. 2168). Böylece Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez yargıda çift başlı yapı ortadan kaldırılmış ve yargı birliği tam anlamıyla tesis edilmiştir (Altunok & Gedikkaya, 2017, s. 68-69; Akbaba, 2021, s. 117).

Bu reform, sadece kurumsal düzeyde değil, toplumsal hafızada da önemli bir kırılma noktası olarak değerlendirilmiştir. Askerî yargının kaldırılması, geçmişte yargı yoluyla sürdürülen askerî vesayet mekanizmalarının tasfiyesini hedeflemiş ve sivil otoritenin yargı üzerindeki denetimini güçlendirmiştir (Peçe & Bilici, 2020, s. 39; Kurt, 2023, s. 215-217). Ayrıca 1980 darbesinden sonra Anayasa'da yer alan ve askerî mahkemelere sivilleri de yargılama yetkisi tanıyan düzenlemeler yürürlükten kaldırılmıştır. Bu adım, hukukun üstünlüğü ve eşitlik ilkesini tüm vatandaşlar için geçerli kılmayı hedefleyen ve demokratikleşme sürecinde önemli bir eşik olarak görülen bir adım olarak görülmüştür (Aygen, 2018, s. 237; Tarhan, 2017, s. 50). Sivil-asker ilişkileri demokratik normlar temelinde yeniden tanımlanırken, askerî müdahalelerin hukuki zeminini oluşturan ayrıcalıklı yargı alanı da tamamen sona erdirilmiştir (Canveren, 2021, s. 138). Bu dönüşüm demokratikleşme sürecinde askeri vesayetle hesaplaşmayı ortadan kaldırmış, yargı sistemine duyulan toplumsal güvenin inşasına katkı sağlamıştır. Böylece Türkiye’de sivil siyasetin yerleşmesine yönelik önemli yol kat edilmiştir.

Sonuç olarak, 15 Temmuz ardından gerçekleştirilen anayasal düzenlemeler, Türkiye’de askerî vesayetin tüm kurumsal dayanaklarının ortadan kaldırılmasına yönelik güçlü bir iradenin temsilcisi ve göstergesi olmuştur. Sivil yargının mutlak hâkimiyeti sağlanarak, demokratik denetim güçlendirilmiştir. Devletin hukuki temelleri sivil egemenlik ilkesine uygun biçimde yeniden yapılandırılmıştır (Akın, 2022, s. 333; Kösece & Paşaoğlu, 2021, s. 2168). Bu düzenleme süreci, yalnızca askeri vesayete karşı bir önlem olarak değil aynı zamanda Türkiye’nin hukuk devleti ideali için de bir sac ayağı olmuştur. Ancak uygulama esnasında ortaya çıkan bir takım hak ihlalleri reformların meşruiyeti konusunda kamuoyu ve akademik bünyeler tarafından tartışmalara sebep olmuştur.

3. ANKET ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Cumhuriyet dönemi boyunca gerçekleştirilmiş ya da gerçekleştirilmeye teşebbüs edilmiş askeri darbelerin literatür içerisinde konu olarak oldukça fazla yer tuttuğu görülmektedir. Bu çerçevede, Yüksek Öğretim Kurumu'nun tez sisteminde askeri darbe kavramı tarandığında 67'si tezli yüksek lisans programı olmak üzere 83 tez bulunduğu görülmektedir. Bu tezlerin çoğunluğunun Türkiye'de gerçekleştirilen darbeler ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bazı çalışmalar askeri darbelerin genç bireyler üzerindeki etkilerini incelese de (Kırkpınar, 2009), bir üniversite özelinde gençlerin ve öğrencilerin askeri darbeler hakkındaki bilgi, algı ve tutumunu ölçen herhangi bir lisansüstü teze tez sistemi içerisinde denk gelinmemiştir. Ancak askeri darbelerin iki farklı üniversite üzerinden öğrencilerin bilgi, algı ve tutumu açısından incelendiği bir çalışma bulunmaktadır (Yıldırım, 2013). Askeri darbeleri toplumsal etkileri bağlamında inceleyen (Sözer, 2010), ekonomik (Küçükaslan, 2009) ve psikolojik etkilerini konu alan (Olgun, 2009) farklı disiplinlerde yürütülmüş çalışmalar da literatürde yer almaktadır.

Araştırmanın evreni, BEUN 2023-2024 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemi BEUN 2023-2024 eğitim-öğretim yılı İİBF (İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi), Fen, Mühendislik, İlahiyat, İnsan ve Toplum Bilimleri fakültelerinde öğrenim gören 390 öğrenci oluşturmaktadır. Söz konusu fakültelerin araştırmaya dahil edilmesinin temel nedeni, çalışmanın Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi merkez kampüsünde yürütülmüş olmasıdır. Örneklem büyüklüğü %95 güven aralığında, 0,05 hata payı ve 0.50 popülasyon oranına göre hesaplanmış ve örneklem sayısı (n) 384 olarak belirlenmiştir (Arzuman, 2015, s. 9). Bu bilgi doğrultusunda örneklem büyüklüğünün (390) yeterli sayıda olduğu kabul edilmektedir. Veri Toplama Aracı Araştırmada BEUN öğrencilerinin askeri darbelerle ilgili algı, bilgi ve tutumuna ilişkin İİBF, Fen, Mühendislik, İlahiyat, İnsan ve Toplum Bilimleri fakültelerindeki öğrencilere anket uygulaması yapılmıştır.

3.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmada BEUN öğrencilerinin askeri darbelerle ilgili algı, bilgi ve tutumuna ilişkin İİBF, fen, mühendislik, ilahiyat, insan ve toplum bilimleri fakültelerindeki öğrencilere anket uygulaması yapılmıştır. Ankette öğrencilerin demografik özelliklerini, askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik algılarını,

müdahalelerin nedenlerine ilişkin bilgileri ve askeri darbelere yönelik genel tutumlarını içeren sorulara yer verilmiştir.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Ankette öğrencilerin demografik özelliklerini, askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik algılarını, müdahalelerin nedenlerine ilişkin bilgileri ve askeri darbelere yönelik genel tutumlarını içeren sorulara yer verilmiştir. Araştırmanın Yöntemi BEUN öğrencilerine uygulanan askeri darbe algı, bilgi ve tutum ölçeğinin demografik değişkenler açısından farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Bunun için iki grup ortalaması arasındaki farkın tespitinde Mann Whitney U testi ve ikiden fazla grup ortalamaları arasındaki farkın tespiti içinde Kruskal Wallis analizinden yararlanılmıştır. Askeri darbe algı, bilgi ve tutum ölçeği ile cinsiyet değişkeninin grup ortalamaları arasındaki farkın tespiti için Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Askeri darbe algı, bilgi ve tutum ölçeği ile öğrencilerin okuduğu fakülte, aylık ortalama gelir düzeyleri, yaş, siyasete olan ilgi düzeyleri ve siyasi tanımlama değişkenlerinin grup ortalamaları arasında farkın olup olmadığının tespiti için de Kruskal Wallis analizinden yararlanılmıştır. Araştırmanın Bulguları BEUN öğrencilerine uygulanan anketten elde edilen veriler ile yapılan analizlerin bulguları ilgili tablolarda gösterilerek yorumlanmıştır. Ayrıca bu çalışma, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'nun 05.01.2024 tarihli kararı ile etik açıdan uygun bulunmuştur.

3.4. Araştırmanın Bulguları

BEUN öğrencilerine uygulanan anketten elde edilen veriler ile yapılan analizlerin bulguları ilgili tablolarda gösterilerek yorumlanmıştır.

Tablo 3.1: Demografik Değişkenlerin Frekans Değerleri

		Frekans	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	150	38,5
	Erkek	240	61,5
Fakülte	İİBF	76	19,5
	Fen	79	20,3
	Mühendislik	73	18,7
	İlahiyat	89	22,8
	İnsan ve Toplum Bilimleri	73	18,7
Yaş	18-23	298	76,4
	24-30	87	22,3
	31 ve üzeri	5	1,3
Gelir	0-5000	5	1,3
	5001-8000	33	8,5
	8001-13000	168	43,1
	13001-20000	178	45,6
	20001 ve üzeri	6	1,5
Siyasete İlgi Düzeyi	İlgilenmiyorum	21	5,4
	Sadece oy veririm	70	17,9
	Alt düzeyde katılım	150	38,5
	Orta düzeyde katılım	134	34,4
	Üst düzeyde katılım	15	3,8
Siyasi Tanım	İslamcı	60	15,4
	Milliyetçi	91	23,3
	Laik	53	13,6
	Milliyetçi-Muhafazakâr	86	22,1
	Liberal	18	4,6
	Sosyal demokrat	13	3,3
	Liberal-Muhafazakâr	12	3,1
	Sosyalist	57	14,6

Kaynak: Yapılan anket çalışmasından elde edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %38,5'i kadın ve %61,5'i erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Bu durum örnekleme erkek katılımcıların sayısının daha fazla olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla araştırma sonuçlarının yorumlanmasında bu dağılımın olası etkileri göz önünde bulundurulmuştur. Erkek öğrencilerin ağırlıklı olması, özellikle cinsiyetin görüşler üzerinde etkili olduğu konularda sonuçları erkek bakış açısına daha yakın hale getirir. İİBF'de öğrenim görenler %19,5'i, Mühendislik Fakültesinde öğrenim görenler %18,7'si, Fen Fakültesinde öğrenim görenler %20,3'ü, İlahiyat Fakültesinde öğrenim görenler

%22,8'i, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesinde öğrenim görenler %18,7'sini oluşturmaktadır.

Fakültelere göre dağılımda öğrencilerin en yoğun olarak İlahiyat Fakültesi (22,8) ve Fen Fakültesi (20,3) öğrencilerinden oluştuğu, diğer fakültelerin ise birbirine yakın oranlarda temsil edildiği görülmektedir. Bu durum, farklı fakültelerde öğrenim gören katılımcıların araştırmaya çeşitlilik kattığını göstermektedir. 18-23 yaş aralığında olan öğrenciler %76,4; 24-30 yaş aralığında olanlar %22,3; 31 ve üzeri yaş aralığında olanlar %1,3'tür. Katılımcıların %76,4'ü 18-23 yaş aralığındadır. Bu da örneklemin ağırlıklı olarak lisans öğrencilerinden oluştuğunu göstermektedir. Bu durum araştırma sonuçlarının genç kuşakların görüşlerini yansıtmaya kapasitesini artırırken, daha ileri yaş gruplarının bakış açılarının yeterince temsil edilmediğini göstermektedir. Öğrencilerin aylık ortalama geliri 0-5000 aralığında olanlar %1,3; 5001-8000 aralığında olanlar %8,5; 8001-13000 aralığında olanlar %43,1; 13001-20000 aralığında olanlar %45,6; 20001 ve üzeri geliri olanlar %1,5'tir. Katılımcıların önemli bir kısmı 13001-20000 TL gelir grubunda yer almaktadır (%45,6). Bu da araştırma grubunun çoğunluğun orta düzeyde gelir sahibi öğrencilerden oluştuğunu göstermektedir. Düşük ve yüksek gelir gruplarının nispeten az temsil edilmesi, gelir değişkenine göre yapılan analizlerde bu grupları ilişkin çıkarımların sınırlı düzeyde olacağını göstermektedir. Siyasetle ilgilenmeyen öğrenciler %5,4; sadece oy verenler %17,9; alt düzeyde siyasete katılanlar %38,5; orta düzeyde siyasete katılanlar %34,4 ve üst düzeyde siyasete katılanlar %3,8'dir. Bu bulgu, öğrencilerin siyasal süreçlere ilgisinin genel olarak sınırlı olduğunu, öğrencilerin çoğunluğunun yalnızca seçim dönemlerinde aktifleşerek siyasete orta düzeyde katılım göstermektedir. Siyasi tanımlamaya göre İslamcı görüşe sahip olanlar %15,4; milliyetçi olanlar %23,3; laik olanlar %13,6; milliyetçi-muhafazakâr olanlar %22,1; liberaller %4,6; sosyal demokratlar %3,3; liberal-muhafazakârlar %3,1 ve sosyalist görüşte olanlar %14,6'dır. Bu dağılım, öğrenciler arasında ideolojik çeşitliliğin bulunduğunu, ancak ağırlığın kutuplaşmaya meyilli siyasi kimliklerde yoğunlaştığını göstermektedir.

Tablo 3.2: Askeri Darbelerin Etki ve Sonuçlarına İlişkin Frekans Değerleri

		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Askeri darbe toplumun psikolojisini bozar	f	5	4	3	318	60
	%	1,3	1	0,8	81,5	15,4
Askeri darbe etnik bölünmelerin tetikleyicisi olur	f	4	8	6	321	50
	%	1	2,1	1,5	82,5	12,9
Askeri darbe halkın özgürlüğü elinden alır	f	3	14	7	304	62
	%	0,8	3,6	1,8	77,9	15,9
Askeri darbe ülke ekonomisini geriye götürür	f	3	4	10	302	70
	%	0,8	1	2,6	77,6	18
Askeri darbe demokratik uygulamaları ortadan kaldırır	f	3	4	11	301	71
	%	0,8	1	2,8	77,2	18,2
Askeri darbe milli birlik ve bütünlüğü yeniden sağlar	f	156	132	17	73	12
	%	40	33,8	4,4	18,7	3,1
Askeri darbe ülkelerin sosyo-kültürel gelişimini önler	f	3	9	8	329	41
	%	0,8	2,3	2,1	84,4	10,5
Askeri darbe halkın orduya olan güvenini azaltır.	f	5	27	4	315	38
	%	1,3	6,9	1	81	9,8
Askeri darbe halkın kendini yönetme hakkını elinden alır	f	3	6	5	326	50
	%	0,8	1,5	1,3	83,6	12,8
Askeri darbe özgürlük ortamını geri getirir	f	11	116	9	100	152
	%	2,8	29,9	2,3	25,8	39,2
Askeri darbe farklı görüşlerin ortaya çıkmasını engeller	f	6	19	6	318	40
	%	1,5	4,9	1,5	81,7	10,3
Askeri darbe bazı yurttaşları başka ülkelere göç etmek zorunda bırakır	f	2	6	8	326	47
	%	0,5	1,5	2,1	83,8	12,1
Askeri darbe korku toplumu yaratır	f	3	4	2	331	48
	%	0,8	1	0,5	85,3	12,4
Askeri darbe sonucunda baskıcı anayasalar ortaya çıkar	f	4	4	8	311	62
	%	1	1	2,1	79,9	15,9
Askeri darbe siyasi istikrarı yeniden sağlar	f	147	131	18	78	14
	%	37,9	33,8	4,6	20,1	3,6
Askeri darbe uluslararası kuruluşlara giriş sürecini olumsuz etkiler	f	2	4	4	334	45
	%	0,5	1	1	85,9	11,6
Askeri darbe toplumdaki kargaşayı bitirir	f	95	91	10	182	11
	%	24,4	23,4	2,6	46,8	2,8
Askeri darbe siyasi ideolojik çatışmaları bitirir	f	88	80	11	198	12
	%	22,6	20,6	2,8	50,9	3,1

Kaynak: Yapılan anket çalışmasından elde edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

BEUN öğrencilerinin askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerle verdikleri yanıtların frekans ve yüzdelik değerleri Tablo 3.2’de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu “Askeri darbe toplumun psikolojisini bozar (%81,5) yanıtını vermiştir. Bu sonuç, darbelerin bireysel ve

toplumsal düzeyde travmatik etkiler bıraktığını ortaya koymaktadır. ; Askeri darbe etnik bölünmelerin tetikleyicisi olur (%82,5) Bu bulgular, öğrencilerin darbeleri yalnızca siyasal değil, aynı zamanda toplumsal bütünlüğü zedeleyen bir faktör olarak algıladığını göstermektedir. ; Askeri darbe halkın özgürlüğü elinden alır (%77,9) Bu bulgu öğrencilerin darbeleri özgürlük karşısında bir engel olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. ; Askeri darbe ülke ekonomisini geriye götürür (%77,6) Bu durum, ekonomik kalkınmanın da darbelerden olumsuz etkilendiği yönündeki genel algıyı yansıtmaktadır. ; Askeri darbe demokratik uygulamaları ortadan kaldırır. (%77,2) Bu oranlar, öğrencilerin darbeleri demokratik hak ve özgürlükler açısından ciddi bir tehdit olarak gördüklerini ortaya koymaktadır.; Askeri darbe ülkelerin sosyo-kültürel gelişimini önler. (%84,4) Bu durum darbelerin sadece siyasi değil, toplumsal ilerlemeyi de engelleyen bir faktör olarak algılandığını göstermektedir.; Askeri darbe halkın orduya olan güvenini azaltır. (%81) Bu, darbenin toplumsal güven ilişkilerini zedeleyen bir unsur olarak değerlendirildiğini göstermektedir. ; Askeri darbe halkın kendini yönetme hakkını elinden alır (%83,6); Askeri darbe farklı görüşlerin ortaya çıkmasını engeller (%81,7); Askeri darbe bazı yurttaşları başka ülkelere göç etmek zorunda bırakır (%83,8); Askeri darbe korku toplumu yaratır, ifadesine (%85,3) oranında katılım sağlanması, öğrencilerin darbe sonrası toplumsal atmosferi baskıcı ve korku temelli olarak algıladıklarını ortaya koymaktadır ; Askeri darbe sonucunda baskıcı anayasalar ortaya çıkar (%79,9) Bu sonuç, öğrencilerin darbelere ilişkin en güçlü algısının baskı, korku ve demokratik hakların kısıtlanması yönünde olduğunu ortaya koymaktadır. ; Öğrenciler askeri darbe uluslararası kuruluşlara giriş sürecini olumsuz etkiler (%85,9)” ifadelerine katılıyorum yanıtı vermiştir. Bu bulgu, katılımcıların darbeleri yalnızca iç dinamiklerle sınırlı bir sorun olarak değil, ülkenin dış ilişkilerini etkileyen bir faktör olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Öğrencilerin %39,2’si askeri darbelerin özgürlük ortamını geri getireceğine kesin katılırken %29,9’u bu görüşe katılmamaktadır. Öğrenciler “Askeri darbe milli birlik ve bütünlüğü yeniden sağlar (%40) Bu sonuç, katılımcıların bir kısmının darbeleri düzen sağlayıcı bir mekanizma olarak gördüğünü, ancak çoğunluğun bu görüşe katılmadığını göstermektedir. Genel eğilimler darbelerin çözümünden ziyade sorun üreten bir olgu olarak değerlendirdiğini ortaya koymaktadır; Askeri darbe siyasi istikrarı yeniden sağlar (%37,9)” ifadelerine kesinlikle katılmamaktadır. Kesinlikle katılmıyorum-katılmıyorum ile kesinlikle katılıyorum-katılıyorum cevapları

birlikte değerlendirildiğinde öğrencilerin %49,6'sı askeri darbelerin toplumdaki kargaşayı bitirdiğini ifade ederken %47,8'i bu ifadeye katılmamaktadır. Bu durum, öğrencilerin bu konuda ikiye bölündüğünü ve darbenin düzen getirip getirmediği konusunda fikir ayrılıkları olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte öğrencilerin %54'ü askeri darbelerin siyasi ideolojik çatışmaları bitireceğine katılırken %43,2'si buna katılmamaktadır. Bu da öğrencilerin, darbenin toplumsal kutuplaşmayı bitirip bitirmediği konusunda fikir birliğinin sağlanmadığını göstermektedir.

Tablo 3.3: Askeri Darbelerin Nedenlerine İlişkin Frekans Değerleri

		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Gücü tek elde toplama isteğinden dolayıdır.	f	2	10	9	305	63
	%	0,5	2,6	2,3	78,4	16,2
Halk üzerinde baskı oluşturma isteğinden dolayıdır.	f	0	15	10	309	55
	%	0	3,9	2,6	79,4	14,1
Toplum düzenini yeniden sağlamak içindir.	f	27	66	13	236	47
	%	6,9	17	3,3	60,7	12,1
Terör ortamlarını bitirmek içindir.	f	12	37	18	281	41
	%	3,1	9,5	4,6	72,2	10,5
Siyasi partilerin yaşadığı derin anlaşmazlıklardan dolayıdır	f	3	9	13	304	60
	%	0,8	2,3	3,3	78,1	15,4
Topluma askeri güvensiz ve güçsüz göstermek içindir	f	337	26	10	12	4
	%	86,6	6,7	2,6	3,1	1
Sivil diktatörlüğü önlemek içindir.	f	6	17	14	323	29
	%	1,5	4,4	3,6	83	7,5
Milli birlik ve bütünlüğü korumak içindir.	f	15	55	10	281	28
	%	3,9	14,1	2,6	72,2	7,2
Huzur ve düzeni sağlamak içindir.	f	17	44	13	286	29
	%	4,4	11,3	3,3	73,5	7,5
Yeni bir düzen getirmek içindir.	f	9	7	9	299	65
	%	2,3	1,8	2,3	76,9	16,7
Türkiye’de askerlerin her zaman siyaseti kontrol etme isteğindendir.	f	10	13	13	288	63
	%	2,6	3,4	3,4	74,4	16,3
Türkiye’nin asker toplum zihniyetine sahip olmasından dolayıdır.	f	8	10	20	295	54
	%	2,1	2,6	5,2	76,2	14

Kaynak: Yapılan anket çalışmasından elde edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

BEUN öğrencilerinin askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerine verdikleri yanıtların frekans ve yüzdelik değerleri Tablo 3.3'te gösterilmiştir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu “Gücü tek elde toplama isteğinden dolayıdır” yanıtını vermiştir (%78,4). Bu durum, öğrencilerin darbelerin en önemli motivasyon kaynağının iktidar gücünü merkezileştirme arzusu olarak algıladığını göstermektedir. Halk üzerinde baskı oluşturma isteğinden dolayıdır ifadesine gelen “katılıyorum” yanıtı oranı (%79,4) öğrencilerin darbenin sadece siyasi yapıya değil, aynı zamanda toplumun özgürlük alanına yönelik bir müdahale aracı olduğunu işaret etmektedir. Toplum düzenini yeniden sağlamak içindir (%60,7); Terör ortamlarını bitirmek içindir (%72,2); Siyasi partilerin yaşadığı derin anlaşmazlıklardan dolayıdır (%78,1); Sivil diktatörlüğü önlemek içindir (%83); Milli birlik ve bütünlüğü korumak içindir (%72,2); Huzur ve düzeni sağlamak içindir (%73,5) ifadelerinin sonuçları darbenin yalnızca güç odaklı değil, aynı zamanda toplumsal istikrarı sağlama iddiasıyla da meşrulaştığı algısını ortaya koymaktadır. Yeni bir düzen getirmek içindir (76,9); Türkiye’de askerlerin her zaman siyaseti kontrol etme isteğindendir (%74,4) gibi ifadeler, katılımcıların darbeleri süreklilik arz eden bir vesayet mekanizması olarak da gördüklerini göstermektedir. Öğrenciler “Topluma askeri güvensiz ve güçsüz göstermek içindir (%86,6)” ifadesine kesinlikle katılmamaktadır. Sonuç olarak elde edilen verilerle oluşturulan tablo, öğrencilerin askeri darbeleri hem iktidar gücünü merkezileştirme aracı hem de toplumsal düzeni sağlama iddiasıyla ortaya çıkan girişimler olarak değerlendirmişlerdir. Ancak en yüksek oranda verilen cevaplar, darbenin özünde siyasal iktidarı ele geçirmek ve toplum üzerinde baskı kurmak amacıyla yapıldığı yönündedir.

Tablo 3.4: Askeri Darbelere Genel Tutuma İlişkin Frekans Değerleri

		Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsız	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Askeri darbe yapılmasındansa en kötü hükümeti tercih ederim	f	20	33	15	240	81
	%	5,1	8,5	3,9	61,7	20,8
Ordu, siyasal iktidara gerektiğinde müdahale etmelidir	f	161	117	12	83	14
	%	41,6	30,2	3,1	21,4	3,6
Darbe tartışmalarına katılmak beni korkutur	f	10	30	15	310	24
	%	2,6	7,7	3,9	79,7	6,2
Siyasi iktidardaki aksaklıklar demokratik yöntemlerle çözümlenmelidir	f	0	3	7	331	47
	%	0	0,8	1,8	85,3	12,1
Ordunun siyasete karışması beni ilgilendirmiyor	f	93	153	10	128	5
	%	23,9	39,3	2,6	32,9	1,3
Askeri darbeler, az gelişmiş ülkelerin sorunudur	f	5	15	7	304	58
	%	1,3	3,9	1,8	78,1	14,9

Kaynak: Yapılan anket çalışmasından elde edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

BEUN öğrencilerinin askeri darbelere genel tutuma yönelik ifadelerine verdikleri yanıtların frekans ve yüzdelik değerleri Tablo 3.4'te gösterilmiştir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu “Askeri darbe yapılmasındansa en kötü hükümeti tercih ederim (%61,7)” cümlesine katılıyorum yanıtı vermiştir. Bu bulgu, öğrencilerin genel olarak darbe karşıtı bir tutum sergilediklerini ve demokratik meşruiyete daha fazla önem verdiklerini ortaya koymaktadır. Darbe tartışmalarına katılmak beni korkutur ifadesine gelen katılıyorum yanıtı oranı (%79,7), öğrencilerin darbe konusunu artık bir tehditten çok, geçmişte yaşanmış bir olgu olarak gördüklerine işaret etmektedir. Diğer yandan öğrenciler “Siyasi iktidardaki aksaklıklar demokratik yöntemlerle çözümlenmelidir (%85,3); Askeri darbeler, az gelişmiş ülkelerin sorunudur (78,1)” ifadelerine de katılıyorum yanıtı vermiştir. Bu sonuç, öğrencilerin darbeleri gelişmemiş siyasi kültürlerin bir yansıması olarak gördüğünü ve Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde darbeleri aşması gerektiğine inandığını göstermektedir. Kesinlikle katılmıyorum-katılmıyorum cevapları birlikte değerlendirildiğinde öğrencilerin %71,8'i “Ordu, siyasal iktidara gerektiğinde müdahale etmelidir” ifadesine olumsuz cevap vermiştir. Katılımcıların %70'inden fazlası, ordunun siyasete müdahalesine karşıdır. Bu sonuç, gençlerin demokratik rejimin korunması gerektiği yönündeki inancını desteklemektedir. Öğrencilerin %63,2'si “Ordunun siyasete karışması beni ilgilendirmiyor”

ifadelerine katılmamaktadır. Bu bulgu, öğrencilerin darbelerle ilgili duyarsız olmadığını, aksine aktif bir demokratik bilinç taşıdığını göstermektedir.

Tablo 3.5: Güvenilirlik Analizi

	Soru Sayısı	Cronbach Alpha Katsayısı
Askeri Darbelerin Etki ve Sonuçları	13	0,908
Askeri Darbelerin Nedenleri	11	0,843
Askeri Darbelere Genel Tutum	3	0,613

Kaynak: Yapılan anket çalışmasından elde edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik 18 soru, askeri darbelerin nedenlerine yönelik 12 soru ve askeri darbelere yönelik genel tutuma ilişkin 6 soru 5’li likert ölçeğiyle ölçülmüştür. Askeri darbelerin etki ve sonuçlarında yer alan “Askeri darbe milli birlik ve bütünlüğü yeniden sağlar, Askeri darbe özgürlük ortamını geri getirir, Askeri darbe siyasi istikrarı yeniden sağlar, Askeri darbe toplumdaki kargaşayı bitirir ve Askeri darbe siyasi ideolojik çatışmaları bitirir” ifadeleri çalışmanın güvenilirliğini düşürdüğünden analizden çıkarılmıştır. Askeri darbelerin nedenlerinde yer alan “Topluma askeri güvensiz ve güçsüz göstermek içindir” ifadesi analizden çıkarılmıştır. Askeri darbelere yönelik genel tutumda ise “Ordu, siyasal iktidara gerektiğinde müdahale etmelidir, Siyasi iktidardaki aksaklıklar demokratik yöntemlerle çözümlenmelidir ve Ordunun siyasete karışması beni ilgilendirmiyor” ifadeleri analize dahil edilmemiştir. Güvenilirlik analizinde Cronbach Alpha katsayıları askeri darbelerin etki ve sonuçlarında 0,908, askeri darbelerin nedenlerinde 0,843 ve askeri darbelere yönelik genel tutumda 0,613 olarak hesaplanmıştır. Buna göre Cronbach Alpha katsayılarının 0,60’ın üzerinde olması anket sorularının güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.6: Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Ortalama	Standart Sapma	Çarpıklık	Basıklık
Askeri Darbelerin Etki ve Sonuçları	390	4,05	0,39	-1,344	12,789
Askeri Darbelerin Nedenleri	389	3,88	0,49	-1,496	5,263
Askeri Darbelere Genel Tutum	389	3,88	0,62	-1,504	3,333

Kaynak: Yapılan anket çalışmasından elde edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3.6’da askeri darbelerin etki ve sonuçlarına, askeri darbelerin nedenlerine ve askeri darbelere genel tutuma yönelik ifadelerin ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerleri verilmiştir. Askeri darbelerin etki ve

sonuçları ifadelerinin ortalama değeri 4,05 iken askeri darbelerin nedenleri ve askeri darbelere genel tutum ifadelerinin ortalaması 3,88 olarak bulunmuştur. Çalışmada kullanılan ölçeğin çarpıklık değerleri -2 ile +2 arasında yer alırken basıklık değerlerinin bu sınırın üzerinde olması ölçeğin normal dağılıma uygun olmadığını göstermektedir.

Mann Whitney U testi ve Kruskal Wallis analizlerine ilişkin sıfır hipotezleri aşağıda verilmiştir.

H_{1a}: Cinsiyete göre askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerin ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H_{1b}: Cinsiyete göre askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerin ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H_{1c}: Cinsiyete göre askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H_{2a}: Fakültelere göre askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerin ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H_{2b}: Fakültelere göre askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerin ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H_{2c}: Fakültelere göre askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H_{3a}: Aylık ortalama gelir düzeyine göre askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerin ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H_{3b}: Aylık ortalama gelir düzeyine göre askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerin ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H_{3c}: Aylık ortalama gelir düzeyine göre askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H_{4a}: Yaşı göre askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerin ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H_{4b}: Yaşı göre askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerin ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H_{4c}: Yaşı göre askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H_{5a}: Siyasete ilgi düzeyine göre askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerin ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H_{5b}: Siyasete ilgi düzeyine göre askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerin ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H_{5c}: Siyasete ilgi düzeyine göre askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H_{6a}: Siyasi tanımlamaya göre askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerin ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H_{6b}: Siyasi tanımlamaya göre askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerin ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

H_{6c}: Siyasi tanımlamaya göre askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 3.7: Cinsiyete göre Askeri Darbe Algı, Bilgi ve Tutum Ölçeğinin Test Sonuçları

	Cinsiyet	N	Ortalama	Sıra Ortalamaları	z	p
Askeri Darbelerin Etki ve Sonuçları	Kadın	150	4,09	205,14	-1,477	0,140
	Erkek	240	4,02	189,47		
Askeri Darbelerin Nedenleri	Kadın	150	3,93	205,64	-1,526	0,127
	Erkek	239	3,85	188,32		
Askeri Darbelere Genel Tutum	Kadın	150	3,94	207,57	-1,901	0,057***
	Erkek	239	3,85	187,11		

*** 0,10 düzeyinde anlamlı

Kaynak: Yapılan anket çalışmasından elde edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerin ortalamaları kadınlarda 4,09 ve erkeklerde ise 4,02 olarak bulunmuştur. Test sonucuna göre “Cinsiyete göre askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerin ortalamaları (p=0,140) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur” (p>0,05) hipotezi reddedilemez.

Askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerin ortalamaları kadınlarda 3,93 ve erkeklerde ise 3,85 olarak bulunmuştur. Test sonucuna göre “Cinsiyete göre askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerin ortalamaları (p=0,127) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur” (p>0,05) hipotezi reddedilemez.

Askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları kadınlarda 3,94 ve erkeklerde ise 3,85 olarak bulunmuştur. Test sonucuna göre “Cinsiyete göre askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları (p=0,057) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur” (p<0,10) hipotezi reddedilir. Buna göre askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

Tablo 3.8: Fakültelere Göre Askeri Darbe Algı, Bilgi ve Tutum Ölçeğinin Test Sonuçları

	Fakülte	N	Ortalama	Sıra Ortalamaları	χ^2	p
Askeri Darbelerin Etki ve Sonuçları	İİBF	76	3,97	185,53	2,529	0,639
	Fen	79	4,07	202,84		
	Mühendislik	73	4,03	184,73		
	İlahiyat	89	4,07	200,33		
	İnsan ve Toplum Bilimleri	73	4,09	202,82		
Askeri Darbelerin Nedenleri	İİBF	76	3,75	174,89	4,920	0,296
	Fen	79	3,95	200,77		
	Mühendislik	73	3,87	185,84		
	İlahiyat	88	3,91	205,17		
	İnsan ve Toplum Bilimleri	73	3,94	206,59		
Askeri Darbelere Genel Tutum	İİBF	76	3,62	161,17	12,009	0,017**
	Fen	79	3,97	213,09		
	Mühendislik	73	3,83	190,38		
	İlahiyat	88	3,99	203,07		
	İnsan ve Toplum Bilimleri	73	3,99	205,53		

** 0,05 düzeyinde anlamlı

Kaynak: Yapılan anket çalışmasından elde edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerin ortalamaları İİBF’de 3,97; Fen fakültesinde 4,07; Mühendislik fakültesinde 4,03; İlahiyat fakültesinde 4,07; insan ve toplum bilimleri fakültesinde 4,09 olarak hesaplanmıştır. Test sonucuna göre “fakültelere göre askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerin ortalamaları ($p=0,639$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur” ($p>0,05$) hipotezi reddedilemez. Askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerin ortalamaları İİBF’de 3,75; Fen fakültesinde 3,95; Mühendislik fakültesinde 3,87; İlahiyat fakültesinde 3,91; insan ve toplum bilimleri fakültesinde 3,94 olarak hesaplanmıştır. Test sonucuna göre “fakültelere göre askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerin ortalamaları ($p=0,296$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur” ($p>0,05$) hipotezi reddedilemez.

Askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları İİBF’de 3,62; Fen fakültesinde 3,97; Mühendislik fakültesinde 3,83; İlahiyat fakültesinde 3,99; İnsan ve toplum bilimleri fakültesinde 3,99 olarak hesaplanmıştır. Test sonucuna göre “fakültelere göre askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları ($p=0,017$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur” ($p<0,05$) hipotezi reddedilir. Buna göre en az bir fakültenin askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu analize göre İİBF ile fen ($p=0,004$), ilahiyat ($p=0,007$), insan ve toplum bilimleri fakülteleri ($p=0,008$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.9: Yaşa Göre Askeri Darbe Algı, Bilgi ve Tutum Ölçeğinin Test Sonuçları

	Yaş Aralığı	N	Ortalama	Sıra Ortalamaları	χ^2	p
Askeri Darbelerin Etki ve Sonuçları	18-23	298	4,03	190,03	5,675	0,059***
	24-30	87	4,08	209,57		
	31 ve üzeri	5	4,25	276,5		
Askeri Darbelerin Nedenleri	18-23	297	3,96	210,30	31,153	0,00*
	24-30	87	3,68	152,47		
	31 ve üzeri	5	3,02	26		
Askeri Darbelere Genel Tutum	18-23	297	3,97	206,95	18,867	0,00*
	24-30	87	3,65	160,12		
	31 ve üzeri	5	2,87	91,90		

* 0,01 düzeyinde anlamlı

*** 0,10 düzeyinde anlamlı

Kaynak: Yapılan anket çalışmasından elde edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerin ortalamaları 18-23 yaş aralığında 4,03; 23-30 yaş aralığında ise 4,08; 31 ve üzerinde ise 4,25 olarak bulunmuştur. Test sonucuna göre “Yaşa göre askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerin ortalamaları ($p=0,059$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur” ($p<0,10$) hipotezi reddedilir. Buna göre en az bir yaş aralığında askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerin ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu analize göre 18-23 yaş aralığı ile 31 ve üzeri yaş aralığı ($p=0,031$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerin ortalamaları 18-23 yaş aralığında 3,96; 23-30 yaş aralığında ise 3,68; 31 ve üzerinde ise 3,02 olarak bulunmuştur. Test sonucuna göre “Yaşa göre askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerin ortalamaları ($p=0,00$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur” ($p<0,01$) hipotezi reddedilir. Buna göre en az bir yaş aralığında askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerin ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu analize göre 18-23 yaş aralığı ile hem 24-30 ($p=0,00$) hem de 31 ve üzeri yaş aralığı ($p=0,00$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 24-30 yaş aralığı ile 31 ve üzeri yaş aralığı ($p=0,016$) arasında da anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları 18-23 yaş aralığında 3,97; 23-30 yaş aralığında ise 3,65; 31 ve üzerinde ise 2,87 olarak bulunmuştur. Test sonucuna göre “Yaşa göre askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları ($p=0,00$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur” ($p<0,01$) hipotezi reddedilir. Buna göre en az bir yaş aralığında askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu analize göre 18-23 yaş aralığı ile hem 24-30 ($p=0,00$) hem de 31 ve üzeri yaş aralığı ($p=0,012$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.10: Gelir Düzeyine Göre Askeri Darbe Algı, Bilgi ve Tutum Ölçeğinin Test Sonuçları

	Gelir Düzeyleri	N	Ortalama	Sıra Ortalamaları	χ^2	p
Askeri Darbelerin Etki ve Sonuçları	0-5000	5	3,89	218,2	3,763	0,439
	5001-8000	33	4,15	216,39		
	8001-13000	168	4,06	198,24		
	13001-20000	178	4,02	190,13		
	20001 ve üzeri	6	3,92	144,33		
Askeri Darbelerin Nedenleri	0-5000	5	3,25	36,90	20,277	0,00*
	5001-8000	33	3,54	155,45		
	8001-13000	168	3,94	206,79		
	13001-20000	177	3,93	198,37		
	20001 ve üzeri	6	3,30	114,67		
Askeri Darbelere Genel Tutum	0-5000	5	2,80	35,8	22,600	0,00*
	5001-8000	33	3,51	145,23		
	8001-13000	168	3,95	206,76		
	13001-20000	177	3,93	198,77		
	20001 ve üzeri	6	3,67	160,75		

* 0,01 düzeyinde anlamlı

Kaynak: Yapılan anket çalışmasından elde edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerin ortalamaları 0-5000 gelir düzeyi aralığında 3,89; 5001-8000 aralığında 4,15; 8001-13000 aralığında 4,06; 13001-20000 aralığında 4,02; 20001 ve üzerinde ise 3,92 olarak hesaplanmıştır. Test sonucuna göre “gelir düzeyine göre askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerin ortalamaları ($p=0,439$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur” ($p>0,05$) hipotezi reddedilemez.

Askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerin ortalamaları 0-5000 gelir düzeyi aralığında 3,25; 5001-8000 aralığında 3,54; 8001-13000 aralığında 3,94; 13001-20000 aralığında 3,93; 20001 ve üzerinde ise 3,3 olarak hesaplanmıştır. Test sonucuna göre “gelir düzeyine göre askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerin ortalamaları ($p=0,00$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur” ($p<0,01$) hipotezi reddedilir. Buna göre en az bir gelir düzeyinde askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerin ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu analize göre 8001-13000 gelir düzeyi ile 0-5000 ($p=0,001$), 5001-8000 ($p=0,020$), 20001 ve üzeri ($p=0,055$) gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 13001-20000 ile 0-5000

(p=0,000), 5001-8000 (p=0,032), 20001 ve üzeri (p=0,053) gelir düzeyleri arasında da anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları 0-5000 gelir düzeyi aralığında 2,80; 5001-8000 aralığında 3,51; 8001-13000 aralığında 3,95; 13001-20000 aralığında 3,93; 20001 ve üzerinde ise 3,67 olarak hesaplanmıştır. Test sonucuna göre “gelir düzeyine göre askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları (p=0,00) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur” (p<0,01) hipotezi reddedilir. Buna göre en az bir gelir düzeyinde askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu analize göre 0-5000 gelir düzeyi ile 5001-8000 (p=0,074), 8001-13000 (p=0,00), 13001-20000 (p=0,00), 20001 ve üzeri (p=0,05) gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 5001-8000 ile 0-5000 (p=0,074), 8001-13000 (p=0,004), 13001-20000 (p=0,004) gelir düzeyleri arasında da anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.11: Siyasete İlgili Düzeyine Göre Askeri Darbe Algı, Bilgi ve Tutum Ölçeğinin Test Sonuçları

	Siyasete İlgili Düzeyi	N	Ortalama	Sıra Ortalamaları	χ^2	p
Askeri Darbelerin Etki ve Sonuçları	İlgilenmiyorum	21	4,33	267,79	11,976	0,018**
	Sadece oy veririm	70	4,03	186,8		
	Alt düzeyde katılıyorum	150	4,04	190,56		
	Orta düzeyde katılıyorum	134	3,90	196,41		
	Üst düzeyde katılıyorum	15	4,05	176,23		
Askeri Darbelerin Nedenleri	İlgilenmiyorum	21	4,03	230,69	11,766	0,019**
	Sadece oy veririm	69	3,91	196,61		
	Alt düzeyde katılıyorum	150	3,78	174,92		
	Orta düzeyde katılıyorum	134	3,98	213,43		
	Üst düzeyde katılıyorum	15	3,75	173,80		
Askeri Darbelere Genel Tutum	İlgilenmiyorum	21	4,19	247,88	16,767	0,002*
	Sadece oy veririm	69	3,94	200,6		
	Alt düzeyde katılıyorum	150	3,77	172,9		
	Orta düzeyde katılıyorum	134	3,96	211,33		
	Üst düzeyde katılıyorum	15	3,67	170,33		

* 0,01 düzeyinde anlamlı

** 0,05 düzeyinde anlamlı

Kaynak: Yapılan anket çalışmasından elde edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerin ortalamaları siyasetle ilgilenmeyenlerde 4,33; sadece oy verenlerde 4,03; alt düzeyde siyasete katılanlarda 4,04; orta düzeyde siyasete katılanlarda 3,90; üst düzeyde siyasete katılanlarda 4,05 olarak bulunmuştur. Test sonucuna göre “Siyasete ilgi düzeyine göre askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerin ortalamaları ($p=0,018$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur” ($p<0,05$) hipotezi reddedilir. Buna göre en az bir siyasete ilgi düzeyinde askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerin ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu analize göre siyasetle ilgilenmeyenler ile sadece oy verenler ($p=0,001$), alt ($p=0,002$), orta ($p=0,001$) ve üst ($p=0,040$) düzeyde siyasete katılanlar arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerin ortalamaları siyasetle ilgilenmeyenlerde 4,03; sadece oy verenlerde 3,91; alt düzeyde siyasete katılanlarda 3,78; orta düzeyde siyasete katılanlarda 3,98; üst düzeyde siyasete katılanlarda 3,75 olarak bulunmuştur. Test sonucuna göre “Siyasete ilgi düzeyine göre askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerin ortalamaları ($p=0,019$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur” ($p<0,05$) hipotezi reddedilir. Buna göre en az bir siyasete ilgi düzeyinde askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerin ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu analize göre alt düzeyde siyasete katılanlar ile siyasetle ilgilenmeyenler ($p=0,056$) ve orta düzeyde siyasete katılanlar ($p=0,003$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları siyasetle ilgilenmeyenlerde 4,19; sadece oy verenlerde 3,94; alt düzeyde siyasete katılanlarda 3,77; orta düzeyde siyasete katılanlarda 3,96; üst düzeyde siyasete katılanlarda 3,67 olarak bulunmuştur. Test sonucuna göre “Siyasete ilgi düzeyine göre askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları ($p=0,002$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur” ($p<0,01$) hipotezi reddedilir. Buna göre en az bir siyasete ilgi düzeyinde askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu analize göre siyasetle ilgilenmeyenler ile sadece oy verenler ($p=0,052$), alt ($p=0,004$), orta ($p=0,081$) ve üst ($p=0,068$) düzeyde siyasete

katılanlar arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca alt düzeyde siyasete katılanlar ile sadece oy verenler ($p=0,059$) ve orta düzeyde siyasete katılanlar ($p=0,001$) arasında da anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3.12: Siyasi Tanıma Göre Askeri Darbe Algı, Bilgi ve Tutum Ölçeğinin Test Sonuçları

		N	Ortalama	Sıra Ortalamaları	χ^2	p
Askeri Darbelerin Etki ve Sonuçları	İslamcı	60	4,17	220,82	18,099	0,012**
	Milliyetçi	91	3,94	166,02		
	Laik	53	4,02	195,98		
	Milliyetçi-Muhafazakâr	86	4,10	214,47		
	Liberal	18	3,99	200,28		
	Sosyal Demokrat	13	4,15	233,19		
	Liberal-Muhafazakâr	12	4,08	196,67		
	Sosyalist	57	4,02	176,51		
Askeri Darbelerin Nedenleri	İslamcı	60	3,90	206,10	9,035	0,250
	Milliyetçi	91	3,84	174,82		
	Laik	53	4,01	225		
	Milliyetçi-Muhafazakâr	86	3,84	198,75		
	Liberal	18	3,90	172,86		
	Sosyal Demokrat	13	3,92	201,46		
	Liberal-Muhafazakâr	12	3,83	177,46		
	Sosyalist	56	3,87	191,12		
Askeri Darbelere Genel Tutum	İslamcı	60	3,96	212,80	11,609	0,114
	Milliyetçi	91	3,76	175,31		
	Laik	53	3,99	222,10		
	Milliyetçi-Muhafazakâr	86	3,87	190,10		
	Liberal	18	4,04	215,92		
	Sosyal Demokrat	13	3,87	183,88		
	Liberal-Muhafazakâr	12	4,06	219,54		
	Sosyalist	56	3,85	180,40		

** 0,05 düzeyinde anlamlı

Kaynak: Yapılan anket çalışmasından elde edilen verilerle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerin ortalamaları İslamcılarda 4,17; milliyetçilerde 3,94; laik görüşe sahip olanlarda 4,02; milliyetçi-muhafazakârlarda 4,10; liberallerde 3,99; sosyal demokratlarda 4,15; liberal-muhafazakârlarda 4,08; sosyalistlerde 4,02 olarak bulunmuştur. Test sonucuna göre “Siyasi tanımlamaya göre askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerin ortalamaları ($p=0,012$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur”

($p < 0,05$) hipotezi reddedilir. Buna göre en az bir siyasi tanımlamada askeri darbelerin etki ve sonuçlarına yönelik ifadelerin ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu analize göre milliyetçiler ile İslamcılar ($p=0,002$), laik görüşe sahip olanlar ($p=0,080$), milliyetçi-muhafazakârlar ($p=0,002$) ve sosyal demokratlar ($p=0,025$) arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca sosyalistler ile İslamcılar ($p=0,017$), milliyetçi-muhafazakâr ($p=0,032$) ve sosyal demokratçılar ($p=0,053$) arasında da anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerin ortalamaları İslamcılarda 3,90; milliyetçilerde 3,84; laik görüşe sahip olanlarda 4,01; milliyetçi-muhafazakârlarda 3,84; liberallerde 3,90; sosyal demokratlarda 3,92; liberal-muhafazakarlar 3,83; sosyalistlerde 3,87 olarak bulunmuştur. Test sonucuna göre “Siyasi tanımlamaya göre askeri darbelerin nedenlerine yönelik ifadelerin ortalamaları ($p=0,250$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur” ($p > 0,05$) hipotezi reddedilemez.

Askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları İslamcılarda 3,96; milliyetçilerde 3,76; laik görüşe sahip olanlarda 3,99; milliyetçi-muhafazakârlarda 3,87; liberallerde 4,04; sosyal demokratlarda 3,87; liberal-muhafazakarlar 4,06; sosyalistlerde 3,85 olarak bulunmuştur. Test sonucuna göre “Siyasi tanımlamaya göre askeri darbelere yönelik genel tutum ifadelerinin ortalamaları ($p=0,114$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur” ($p > 0,05$) hipotezi reddedilemez.

SONUÇ

Askeri darbeler gerçekleştiği toplumu biçimlendirir; yasama ve yürütmede yapılan değişiklikler, toplumun tamamını etkileyecek reformlar bu duruma örnektir. Askeri darbe yönetime geldiğinde mevcut sivil yönetim ve anayasa askıya alındığından dolayı, rejim askeri idaredeki hiyerarşı tarafından yönetilmektedir. Bu durum toplumda çatışma ve kutuplaşmayı arttıracak anti-demokratik bir ortam oluşturur. Darbeler gerçekleşme bakımından genel bağlamda incelendiğinde; liderin değiştiği darbeler ve yönetimin değiştiği darbeler olarak iki başlık altında incelenebilir. Liderin değiştiği darbelerde yönetici kadro işlevine devam eder sadece yönetici konumda olan lider işlevsiz kalır. Rejim değişimi darbesi ise başlı başına devrim niteliğindedir. Lider, yönetim, rejimin tamamında bir değişim meydana gelmektedir.

Darbenin genel olarak gerçekleştiği toplumları incelediğimizde ise bu toplumların ya gelişmemiş ya da gelişmekte olan toplumlar olduğunu görürüz. Bu durumun en büyük sebebi bu toplumlarda demokrasi kültürünün henüz oturmamış olmasıdır. Türkiye’de askeri darbeleri incelediğimizde askeri darbenin gerçekleşmesinde birçok faktöre dayanmaktadır; iktidar muhalefet arasındaki gerilim, terör eylemlerine siyasal iktidarın askerin öngördüğü biçimde karşılık vermemesi, toplumdaki siyasal kutuplaşma ve Türkiye’de askerin kurucu unsur olarak konumu darbenin Türkiye’de gerçekleşmesinin nedenlerindendir.

Türk siyasal hayatı birçok kez darbelere maruz kalmıştır. Buna bağlı olarak da toplumsal yapı askeri rejimin gölgesinde şekillenmiş ve bu da darbe geleneğinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu süreçlere 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül, 28 şubat, 27 Nisan ve 15 Temmuz darbe girişimi en iyi örneklerdir. Yaşanan askeri darbelere kısaca değinecek olursak: 1960 darbesi Türkiye Cumhuriyeti siyasal hayatının ilk darbesidir asker mevcut iktidardaki DP hükümetinin otoriter bir yönetim uyguladığını ve anayasayı ihlal ettiğini ne sürerek yönetime el koymuştur. 27 Mayıs 1960 darbesi hem siyasal hayatın kesintiye uğraması hem darbe kültürüne zemin hazırlaması yönüyle büyük önem taşımaktadır. 12 Mart 1971 müdahalesinde TSK, artan toplumsal çatışmaları ve siyasal istikrarsızlığı ne sürerek mevcut Adalet Partisi yönetimini istifaya zorlamıştır. 1971 müdahalesi yönetime tamamen el koymaksızın teknokrat bir yönetimin gerçekleştiği ara rejim olarak

tanımlanabilir. 12 Eylül 1980 tarihinde yaşanan ekonomik sıkıntılar, toplumsal çatışmalar ve uygulanan sert müdahale gerekçe gösterilerek TSK'nın gerçekleştirdiği darbeye meclisi feshedilmiş, siyasi partiler kapatılmıştır. 1980 darbesi uzun süre boyunca demokratik kurumların askıya alınması ve yeni anayasayla meydana getirdiği derin rejim değişimiyle göze çarpmaktadır. 28 Şubat 1997 tarihinde TSK'nın Refah-Yol hükümetine karşı sert uyarılar nedeniyle hükümetin laiklik ilkesini tehdit altına aldığı öne sürülerek siyasal iktidar istifaya zorlanmıştır. Yapılan bu müdahale doğrudan bir müdahale olmadığından “postmodern” darbe olarak tarihe geçmiştir. 27 Nisan 2007 gecesi genelkurmay başkanlığı internet sitesinden yayımlanan bildiride; laiklik vurgusu yapılan ve cumhurbaşkanlığı seçimi ile ilgili uyarılar içeren bir bildiri yayımlanmıştır. Bu bildiri doğrudan bir müdahale olmaması ve dijital ortamda gerçekleşmesi nedeniyle “e- muhtıra” olarak adlandırılmış ve muhtıra sebebiyle sivil asker ilişkisi yeni bir gerilim sürecine girmiştir. Son olarak 15 Temmuz 2016 tarihinde TSK içerisinde örgütlenmiş FETÖ mensubu asker tarafından gerçekleştirilen müdahale; halkın, sivil yönetimin, emniyet güçlerinin ve FETÖ mensubu olmayan kahraman Türk askerinin direnişiyle kalkışma başarısızlığa uğramış ve Türk siyasal hayatında dönüm noktası olarak yeni bir dönem başlamıştır.

Bu bağlamda askeri darbelerin gerçekleştiği ortama ve toplumun özelliklerine göre yarattığı etkiler değişmektedir. Toplumun darbeye verdiği tepkiyi ekonomik durum, demografik yapı, siyasi şartlar gibi sayabileceğimiz birçok neden değiştirebilmektedir. Bu nedenle Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi öğrencileri ile yapılan anket çalışmasıyla öğrencilerin demografik durumu, ideolojik düşünceleri, yaş aralıkları gibi etkenlerin askeri darbelerle ilgili bilgi, algı ve tutum konusundaki ilişkisi incelenerek literatürde daha önce değinilmemiş araştırmalar için teşvik edici bir çalışma ortaya konmuştur.

Bu çalışmada askeri darbelerin Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi öğrencileri üzerindeki etkileri incelenmiş, öğrencilerin bilgi, algı ve tutum anket yöntemiyle değerlendirilmiştir. Anket çalışmasında askeri darbeler hakkında bilgi, algı ve tutumun demografik değişkenliklere göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir.

Araştırma bulguları, öğrencilerin büyük çoğunluğunun askerî darbeleri demokratik düzen açısından olumsuz, kabul edilemez ve anti-demokratik bir olgu olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Bu sonuç, Türkiye’de genç kuşakların demokrasiye yönelik hassasiyetinin güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Darbelerin demokratik süreci kesintiye uğratması, temel hak ve özgürlükleri kısıtlaması ve toplumsal kutuplaşmayı artırması yönündeki bulgular, literatürde darbelerin demokratikleşme süreci üzerindeki yıkıcı etkilerine dair yapılan çalışmalarla örtüşmektedir. Öğrencilerin darbe nedenlerine ilişkin değerlendirmelerinde öne çıkan siyasi kutuplaşma, ekonomik kriz, meşruiyet kaybı ve devlet kurumlarının işlevsizleşmesi gibi olgular, Türkiye’nin tarihsel deneyimlerinde de öne çıkan sebeplerle paralellik göstermektedir. Bu durum, öğrencilerin tarihsel olaylardan çıkarım yapabilme ve güncel krizlerle ilişkilendirebilme becerisine sahip olduklarını göstermektedir.

Öğrenciler askeri darbelerin etnik bölünmenin tetikleyicisi olduğunu, toplum psikolojisini bozduğunu, halkın özgürlüğünü elinden aldığını düşünmektedir. Bir diğer önemli bulgu, öğrencilerin darbeler konusunda bilgi ve bilinç düzeyinin oldukça yüksek olduğudur. Katılımcıların önemli bir kısmının, özellikle 15 Temmuz 2016 ve 1980 Darbesi hakkında bilgi sahibi olması, yakın tarih ve toplumsal hafızanın darbeler konusundaki bilgi düzeyini şekillendirdiğini göstermektedir. Ancak bulgular geçmiş darbelerin detayları hakkında öğrencilerin bilgi sınırlılığı bulunduğunu göstermiştir. Bu durum yakın tarih konularının daha bütüncül biçimde ele alınmasının önemine işaret etmektedir. Diğer yandan, siyasi iktidardaki aksaklıkların demokratik yollarla çözülmesi gerektiğini dile getiren öğrenciler, aynı zamanda darbe tartışmalarına katılmanın ürkütücü olduğunu düşünmektedir.

Demografik değişkenliklere göre yapılan analizlerde, askeri darbeye yönelik genel tutumların cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca yaş değişkenlikleri incelendiğinde, 18-23 arasındaki öğrencilerle, 31 yaş ve üzeri öğrencileri arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. Fakülteler arası karşılaştırmalarda ise İİBF öğrencilerinin diğer fakültelere kıyasla anlamlı ölçüde farklı tutum sergilediği görülmüştür. Gelir düzeyi değişkenliğine göre ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bununla birlikte siyasetle ilgilenen ve

ilgilenmeyen öğrenciler arasında bilgi, tutum ve algı düzeylerinde anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Araştırmanın en dikkat çeken bulgularından birisi ise öğrencilerin birçoğunun askerin yönetime sınırlı düzeyde müdahalesini desteklemesi olmuştur. Bu sonuç demokrasinin kurumsallaşma sürecinin henüz sisteme entegre olmadığını göstermektedir. Bu destek, sınırlı da olsa, siyasi ya da ekonomik bir kriz ortamında var olan düğümlerin çözülmesi amacıyla ordunun müdahalesinin istenebileceği algısını oluşturmaktadır. Bu bağlamda öğrencilerin yönetsel problemlere çözüm olarak demokratik ve sivil yolları öngörmesi yolunda bilinçlendirilmesi gerekir. Gelecekte yapılacak olan askeri darbeler ve toplumdaki genç bireyler ilişkisi gençliğin siyasi ve sosyal tutumlarını anlamak için değerlidir. Ayrıca müfredata eklenecek yakın siyasi tarih konularıyla gençlerin siyasi konularda daha fazla bilgi sahibi olması ve daha sağlıklı değerlendirmeler yapmaya teşvik edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağır, O. (2018). Türkiye'de Askeri Darbeler Karşısında Siyaset Kurumunun Tutumu. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 1-26.
- Akbaba, B. (2021). *Türkiye 'de Askeri Vesayet ve Anayasal Düzen*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akıncı, A. (2013). Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve E- Muhtıra. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 39-58.
- Akıncı, A. (2014). Türkiye'nin Darbe Geleneği: 1960 ve 1971 Müdahaleleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(1), 55-72.
- Altınsoy, M. (2021). *1980 Sonrası Türkiye 'de Değişen Asker-Sivil İlişkileri: Siyasal Rejim Değişimi Bağlamında Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altunok, H., & Gedikkaya, F. G. (2017). Türkiye'de Darbeler ve Askerî Yargı Kurumları. *Turkish Studies*, 12(16), 65-82.
- Arzuman, M. Ç. (2015). *Sosyal Medyanın Politik Pazarlamaya Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Aygen, M. (2018). Türkiye ve Darbeler: 15 Temmuz Örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(2), 231-253.
- Batur, M. (1985). *Anılar ve Görüşler: Üç Dönemin Perde Arkası*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Berkan, İ. (akt. Doğan, M.) (2020). 28 Şubat Medya ve Vesayet İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(31), 101-115.
- Boztaş, A. (2012). Türk Demokrasisine Müdahaleler. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19), 65-73.
- Burak, B. (2011a). Osmanlı'dan Günümüze Ordu-Siyaset ilişkileri. *History Studies*, 3(1), 45-60.
- Burak, B. (2011b). *Medya ve Siyasal Algı: 28 Şubat Süreci*. Ankara: Kripto Yayıncılık.
- Canveren, Ö. (2021). Türkiye'de Ordu - Siyaset - Toplum İlişkilerinin Genel Bir Panoraması: Tarihsel-Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Mülkiye Dergisi*, 45(1), 125-153.

- Chin, J. J., Carter, D. B., & Wright, J. G. (2021). The Varieties of Coups D'état: Introducing The Colpus Dataset. *International Studies Quarterly*, 65(4), 1040-1051.
- Çelik, A. (2010). *Postmodern Darbe: 28 Şubat*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çelik, N. B. (2010). Türkiye'de Darbeler ve Siyaset İmkânı. *Mülkiye Dergisi*, 34(268), 209-224.
- Çınar, M. (2018). Türkiye'de Askeri Darbelerin Psiko-Sosyal, Ekonomik ve Politik Sonuçları Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Siyasal Bilgiler Dergisi*, 45(2), 123-145.
- Çolak, M. (2020). 28 Şubat Süreci ve Batı Çalışma Grubu Üzerine Bir Değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 78(2), 23-40.
- Demir, S. T. (2016). 15 Temmuz Darbe Girişiminde Medya (SETA Analiz, (161), 6-20). Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Demir, Y. (2016). Laiklik ve Siyasal İslam Bağlamında 28 Şubat Süreci. *Siyaset Bilimi Dergisi*, 3(2), 1-10.
- Duman, M. Z. (2019). Türkiye'de Ordu-Siyaset İlişkileri ve Askeri Darbelerin İdeolojik Kökenleri. *İnsan ve İnsan*, 6(20), 145-164.
- Dursun, D. (2018). *Türkiye'nin Siyasal Hayatı*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Eryılmaz, B. (2020). *Kamu Yönetimi*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Genç, F. N. (2017). Türkiye'de Askerî Müdahaleler ve Kriz Yönetimi. *Turkish Studies*, 12(16), 219-240.
- Genç, H. (2017). *Vesayet Rejiminden Demokratikleşmeye Türkiye*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Girgin, K. (1982). *Politika Sözlüğü*. İstanbul: Hür Yayıncılık.
- Gülener, S. (2007). Türk Siyasetinde Merkez-Çevre İlişkilerinin Seyri ve 27 Mayıs 1960 Darbesi. *Bilgi Dergisi*, 1, 36-66.
- Güler, U. (2006). *Türkiye'de Siyasal Bir Aktör Olarak Ordu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hale, W. M., & Fethi, A. (1996). *Türkiye'de Ordu ve Siyaset: 1789'dan Günümüze*. Hil Yayın.
- Heywood, A. (2010). *Siyaset* (3. basım). Ankara: Adres Yayınları.
- Kalaycıoğulları, A. (2023). *Türk Siyasal Hayatında Darbeler ve Askerî Vesayet*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Kalsın, B. K. (t.y.). Türkiye’de Gerçekleşen Askeri Darbeler ve Nedenleri. Şubat 23, 2024 tarihinde <https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net> adresinden alındı.
- Kapadokya Üniversitesi. (2022). *Türkiye’de Askerî Vesayet ve Sivil Siyaset İlişkileri: 27 Nisan Örneği* (s. 8). Açık Erişim Arşivi.
- Karataş, Murat. (2019). Türkiye’de Asker-Sivil İlişkileri Bağlamında 12 Mart Muhtırası ve Partiler Üstü Hükümet Modeli Üzerine Bir Değerlendirme. *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 69-110.
- Kars Kaynar, A. (2020). *12 Eylül Darbe Davası: Kurumlar, Aktörler, Söylemler*. Ayrıntı Dergisi. Şubat 10, 2025 tarihinde <https://ayrintidergi.com.tr/12-eyul-darbe-davasi-kurumlar-aktorler-soylemler> adresinden alındı
- Karpat, K. (2015). *Osmanlıdan Günümüze Asker ve Siyaset*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kastarcı, Z. (2024). *1923-2002 Yılları Arası Türkiye’de Ordu-Siyaset İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kasapsaraçoğlu, M. (2020). Soğuk Savaş Döneminde Türkiye’de Yapılan Askerî Darbeler ve ABD. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(3), 1342-1356.
- Kerimoğlu, H. T. (2020). İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye’de Askerî Darbeler ve Toplum. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 20(Özel Sayı), 147-160.
- Kösece, Y., & Paşaoğlu, M. T. (2021). 1980 Öncesi ve Sonrası Türkiye’de Vesayet. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 2153-2178.
- Kumlu, S. (2009). *Atatürk Dönemi Sonrası Türkiye Cumhuriyeti’nde Meydana Gelen Darbeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurt, E. (2023). Türkiye’de Siyaset, Demokrasi ve Darbeler. *Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7(17), 9-20.
- Küçük, A. (2019). Türkiye’de Sosyal ve Siyasal değişim: 1980 ve Sonrası. *EconHarran: Harran Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(4), 20-43.
- Küçükaslan, D. (2007). *Darbeler ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Melek, G., & Toker, H. (2017). Şiddet, Demokrasi ve Terör Bağlamında Ana Akım Medyanın Analizi: 15 Temmuz Darbe Girişimi. *Erciyes İletişim Dergisi: Akademia*, 5(1), 222-234.

- Mourre, M., Dominique, P., Pognon, E., Pognon, M., Georges-Roux, Franco, V., & Laurent, J. (1967). *İhtilaller ve Darbeler Tarihi* (S. Bozbağlı, Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Mumyalmaz, A. (2019). Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Darbe, Ordu ve Vesayet. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 4, 17-27.
- Olgun, N. N. (2009). *12 Eylül Darbesinden Sonra 1980-1985 Yılları Arasında Gözaltı ve Tutuklama Sırasında İşkence Gören Kişilerde Travmatik Stres ve Depresif Belirti Sıklığı, Kişilerin Yaşam Kalitelerinin İşlevsellik Durumları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Oral, M., & Kaya, M. (2024). 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin Nedenleri. *Tarih ve Günce: Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, 15, 191-214.
- Öz, İ. (2017). *Dünyada 1950'den Beri 475 Askeri Darbe Girişimi Oldu*. Haksozhaber. Şubat 10, 2025 tarihinde <https://www.haksozhaber.net/dunyada-1950den-beri-475-askeri-darbe-girisimi-oldu-101302h.htm> adresinden alındı
- Özkandaş, Y. (12). 12 Mart 1971 Muhtırası'nın Türk Siyasetini Şekillendirmesi Ekseninde Cumhuriyet Halk Partisi. *Atatürk Yolu Dergisi*, (68), 573-615
- Peçe, H., & Bilici, İ. (2020). Türk Siyasal Hayatında Asker-Sivil İlişkileri, 15 Temmuz ve Dinî Gruplar Meselesi. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 Temmuz ve Türkiye Demokrasisi Özel Sayısı, 27-42.
- Powell, J. M., & Thyne, C. L. (2011). Global Instances of Coups From 1950 to Present: A New Dataset. *Journal of Peace Research*, 48(2), 249-259.
- Subaşı, E. (2016). *Kapitalist Devlet, Güvenlik ve Toplumsal Düzen: 12 Mart 1971 Muhtırasını Açıklamak*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sözer, E. (2010). *Askerî Darbeler ve Toplumsal Etkileri: 1960, 1971 ve 1980 Darbeleri*. Yayınlanmamış Ders Çalışması. Ankara: Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tanilli, S. (2016). *Devlet ve Demokrasi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Tarhan, A. (2017). *15 Temmuz 2016 Askeri Darbe Girişiminin Ulusal Güvenlik Algılarına Tepkisel Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekin, O. (2019). *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Telli Dursun, Ö., & Oral, M. (2023). 1960 Askerî Darbesi ve 1971 Muhtırası Üzerine Bir İnceleme. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(1), 49-64.

- Tezel, E. (2023). *Türkiye’de Yaşanan Darbeler ve Darbe Girişimleri Sonrası Yapılan Yasal Düzenlemelerin Askerî Yönetime Etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir: Kapadokya Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü.
- Toprak, B. (2005). *Islam and Democracy in Turkey*. İçinde Y. Esmer & S. Önen (Eds.), *Democracy and Islam in Turkey* (ss. 115-132). İstanbul: Boğaziçi University Press.
- Tomakîn, M. S. (2022). 27 Mayıs 1960 darbesi ve Millî Birlik Komitesi üzerine bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26(1), 55-70.
- Tunç, H. (1996). Türkiye’de Askeri Darbeler, Muhtıralar ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Tepkileri. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(1-2), 125-164.
- Türk Dil Kurumu. (2024). *Darbe nedir?* Temmuz 18, 2024 tarihinde <https://www.tdk.gov.tr> adresinden alındı
- Uyar, H. (2020). Türkiye’de Askerî Darbeler ve Nedenleri Üzerine Bir Analiz Denemesi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 20(15 Temmuz), 77-96.
- Yavuz, H. (2003). *Islamic Political Identity in Turkey*. Oxford: Oxford University Press.
- Yayla, A. (2015). *Siyaset Bilimi*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Yetkin, Ç. (2007). *Türkiye’de Askerî Darbeler ve Amerika: 27 Mayıs 1960 - 12 Mart 1971 - 12 Eylül 1980* (4. baskı). İstanbul: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları.
- Yıldırım, T., Şahin, R., & Karagöz, H. T. (2014). Demokratikleşme Sürecinde Asker-Sivil İlişkileri ve Ordu-Siyaset İlişkisinin Dönüşümü. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 223-242.
- Yıldız, M. (2023). E-Muhtıra’dan 15 Temmuz’a: Türkiye’de Askerî Müdahalelerin Dönüşümü . *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 19(2), s. 87-109.
- Yılmaz, H. (2018). *Tarih Boyunca İhtilaller Ve Darbeler*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yılmaz, M. (1999). İnönü dönemi Türk Dış Politikası. *Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 22(8), 20-22.

EKLER

Ek 1: Yapılan Anket Çalışması

ASKERİ DARBELER ANKET

Sayın Katılımcı, Bu anket Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Öğrencilerinin askeri darbelere karşı bilgi, algı ve tutumunu belirlemek için yapılmakla beraber bilimsel çalışma için hazırlanmıştır. Elde edilen veriler başka hiçbir amaç için kullanılmayacaktır.

Lütfen ankete kimliğinizle ilgili bilgi yazmayınız. Anketin gerçekçi sonuçlara ulaşması için soruları boş bırakmayınız. İlginiz ve yardımınız için teşekkür ederiz.

Eğitim durumuna ilişkin bilgiler

1. Fakülteniz

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. İİBF
2. Fen F.
3. Mühendislik F.
4. İlahiyat F.
5. İnsan Ve Toplum Bilimleri F.

Demografik Bilgiler

2. Cinsiyetiniz

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Erkek
2. Kadın

3. Yaşınız

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. 18-23
2. 24-30

3. 30 ve üzeri

4. Ailenizin Ortalama Gelir Düzeyi

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. 0-5000 TL arası
2. 5001- 8000 TL arası
3. 8001-13.000 TL arası
4. 13.001-20.000 TL arası
5. 20.001 TL ve üzeri

5. Siyasete olan ilginizi aşağıdakilerden hangisiyle ifade edebilirsiniz?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Siyasetle ilgilenmiyorum
2. Sadece oy veririm
3. Alt düzeyde siyasete katılımım: gazete, radyo ve televizyon yolu ile siyasal olayları takip etmek, arkadaşlarımla siyaset konuşmak gibi.
4. Orta düzeyde siyasete katılımım: miting ve toplantılara katılmak gibi.
5. Üst düzeyde siyasete katılımım: siyasal bir partiye üye olmak gibi.

6. Siyasi yelpazede kendinizi nasıl tanımlarsınız?

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. İslamcı
2. Milliyetçi
3. Laik
4. Milliyetçi-Muhafazakâr
5. Liberal
6. Sosyal demokrat
7. Liberal-Muhafazakâr

8. Sosyalist

Soruya ait sorunların aşağıdaki seçenekler içerisinde, size en uygun olan seçeneği ait sayısal değeri işaretleyiniz.

7) Askeri darbe toplumun psikolojisini bozar

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

8) Askeri darbe etnik bölünmelerin tetikleyicisi olur

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

9) Askeri darbe halkın özgürlüğü elinden alır

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

10) Askeri darbe ülke ekonomisini geriye götürür

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

11) Askeri darbe demokratik uygulamaları ortadan kaldırır

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

12) Askeri darbe milli birlik ve bütünlüğü yeniden sağlar

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

13) Askeri darbe ülkelerin sosyo- kültürel gelişimini önler

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle Katılıyorum

14) Askeri darbe halkın orduya olan güvenini azaltır

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum

2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle Katılıyorum

15) Askeri darbe halkın kendini yönetme hakkını elinden alır

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum

2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle Katılıyorum

Askeri darbelerin etki ve sonuçları

Soruya ait sorunların altındaki seçenekler içerisinde, size en uygun olan seçeneğe ait sayısal değeri işaretleyiniz.

16) Askeri darbe özgürlük ortamını geri getirir

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum

2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle Katılıyorum

17) Askeri darbe farklı görüşlerin ortaya çıkmasını engeller

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum

2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle Katılıyorum

18) Askeri darbe bazı yurttaşları başka ülkelere göç etmek zorunda bırakır

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum

2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle Katılıyorum

19) Askeri darbe korku toplumu yaratır

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum

2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle Katılıyorum

20) Askeri darbe sonucunda baskıcı anayasalar ortaya çıkar

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

21) Askeri darbe siyasi istikrarı yeniden sağlar

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

22) Askeri darbe uluslar arası kuruluşlara giriş sürecini olumsuz etkiler

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

23) Askeri darbe toplumdaki kargaşayı bitirir

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum

5. Kesinlikle Katılıyorum

24) Askeri darbe siyasi ideolojik çatışmaları bitirir

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum

2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle Katılıyorum

Askeri darbelerin nedenleri

Soruya ait sorunların altındaki seçenekler içerisinde, size en uygun olan seçeneğe ait sayısal değeri işaretleyiniz.

25) Gücü tek elde toplama isteğinden dolayıdır.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum

2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle Katılıyorum

26) Halk üzerinde baskı oluşturma isteğinden dolayıdır.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum

2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle Katılıyorum

27) Toplum düzenini yeniden sağlamak içindir.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum

2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle Katılıyorum

28) Terör ortamlarını bitirmek içindir.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum

2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle Katılıyorum

29) Siyasi partilerin yaşadığı derin anlaşmazlıklardan dolayıdır

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum

2. Katılmıyorum

3. Kararsızım

4. Katılıyorum

5. Kesinlikle Katılıyorum

30) Topluma askeri güvensiz ve güçsüz göstermek içindir

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum

2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

31) Sivil diktatörlüğü önlemek içindir.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

32) Milli birlik ve bütünlüğü korumak içindir.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

33) Huzur ve düzeni sağlamak içindir.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

34) Yeni bir düzen getirmek içindir.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

35) Türkiye’de askerlerin her zaman siyaseti kontrol etme isteğindendir.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

36) Türkiye’nin asker toplum zihniyetine sahip olmasından dolayıdır.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

Askeri darbelere yönelik genel tutumlar

Soruya ait sorunların sağındaki seçenekler içerisinde, size en uygun olan seçeneğe ait sayısal değeri işaretleyiniz.)

37) Askeri darbe yapılmasındansa en kötü hükümeti tercih ederim

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

38) Ordu, siyasal iktidara gerektiğinde müdahale etmelidir

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

39) Darbe tartışmalarına katılmak beni korkutur

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

40) Siyasi iktidardaki aksaklıklar demokratik yöntemlerle çözümlenmelidir

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum

3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

41) Ordunun siyasete karışması beni ilgilendirmiyor

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım

4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

42) Askeri darbeler, az gelişmiş ülkelerin sorunudur

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. Kesinlikle Katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım

4. Katılıyorum
5. Kesinlikle Katılıyorum

Askeri darbe ile ilgili bilgi(42-50 arası sorularda EVET/HAYIR/BİLMİYORUM şıklarından birini işaretleyiniz)

43) FETÖ terör örgütünün darbe girişimi 15 Temmuz 2016'da olmuştur.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. EVET
2. HAYIR
3. BİLMİYORUM

44) 27 Mayıs darbesi sonrasında Adnan Menderes idam edilmiştir.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. EVET
2. HAYIR
3. BİLMİYORUM

45) 27 Mayıs darbesi, 1960 yılında olmuştur.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. EVET
2. HAYIR
3. BİLMİYORUM

46) 12 Eylül sonrasında Kenan Evren Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. EVET
2. HAYIR
3. BİLMİYORUM

47) 12 Eylül darbesi sonrasında bütün siyasal partiler kapatılmıştır.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. EVET
2. HAYIR
3. BİLMİYORUM

48) 15 Temmuz darbe girişiminde, savaş uçakları TBMM'yi bombalamıştır.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. EVET
2. HAYIR

3. BİLMİYORUM

49) 15 Temmuz darbe girişiminde, Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar, darbeyi gerçekleştiren askerler tarafından rehin alınmıştır.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. EVET

2. HAYIR

3. BİLMİYORUM

50) 15 Temmuz darbe girişiminde, Muğla'nın Marmaris ilçesinde bir otelde bulunan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a karşı suikast girişiminde bulunulmuştur.

Yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

1. EVET

2. HAYIR

3. BİLMİYORUM

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Süleyman Hilmi YALÇIN

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Aldığı Sertifikalar : Kaçakçılık ve İstihbarat Analizi Sertifikası, İGAM (İstihbarat ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi) 2024

Uzmanlık Alanı : Sosyal Hizmetler, Siyaset Bilimi, Kamu Güvenliği ve İstihbarat

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Ön Lisans	Sosyal Hizmetler	Atatürk Üniversitesi	2023
Lisans	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	2021
Y. Lisans	Eğitim Programları ve Öğretimi	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	2025

Görevler :

Görev Unvanı	Görev Yeri	Yıl
Satın Alma Müdürü	Kayırlı Tekstil Geri Dönüşüm Şirketi	2020-2021
Uzman Yardımcısı	Ziraat Bankası	2021-2023
Gümrük Muhafaza Memuru	Ticaret Bakanlığı Ambarlı Limanı	2023-Devam

Eserler :

A. Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

A1.

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler:

B1. Yalçın, S. H., Mazlum, S., & Çavuşoğlu, H. (2023). Askerî Darbelerin İyi Yönetişim Bağlamında İncelenmesi. *I. Uluslararası Karaelmas Disiplinler Arası Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı 16 Kasım 2023* içinde (s. 120-121). Zonguldak: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları.

C. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar veya kitaplardaki bölümler:

C1. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar:

C1.1.

C2. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplardaki bölümler:

C2.1.

D. Ulusal hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

D1.

E. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında basılan bildiriler:

E1.....

F. Sanat ve tasarım etkinlikleri:

F1.....

G. Diğer yayınlar: *(Yukarıdaki maddelerde yer alan başlıklardaki kategorilere girmeyen ve belirtilmek istenen tüm eserler bu maddenin altında belirtilecektir.)*

G1.....

